Platonas

ANTRASIS IR SEPTINTASIS LAIŠKAI

Vertimas, komentaras ir įvadas
Kristupo Saboliaus

aidai
2005

UDK 1(38)
Pl-31

Epistolæ Platonicæ
II & VII

Knygos leidimą rėmė

ISBN 9955-656-14-X

TURINYS

PRATARMĖ

Ši knyga klostėsi ne vienus metus. Mažne nuo pat klasikinės filologijos studijų Vilniaus universitete pradžios užsiėmiau Platono filosofija, ypatingą dėmesį skirdamas filosofinį pobūdį turinčiai mąstytojo korespondencijai. Pradžioje tai tapo kursinio darbo, vėliau bakalaurinio, galiausiai magistrinio darbo tema. Tyrimas vyko dviem kryptimis – filologine (mėginau versti atskirus laiškų fragmentus ir skaičiau šia tema sukauptą literatūrą) ir filosofine (žvalgiausi po laiškų interpretacijas).

Laiškų klausimas mane nuvedė į Italiją – gavęs Italų kultūros instituto paramą, stažavausi Milano Šv. Širdies universitete, kur teko tiesiogiai bendrauti su vienu garsiausių Platono studijų specialistų Giovanni Reale. Galutinį pavidalą sukaupta patirtis įgavo dar po keleto metų Romoje – čia universiteto „La Sapienza" ir „Istituto Germanico" bibliotekose išdrįsau sudėti paskutinius taškus, kurie vis dėlto labiau verti būti daugtaškiais.

Pasidomėti laiškais mane paskatino, šio darbo vadovu tapo ir išleisti šią knygą sutiko Vytautas Ališauskas. Dėl to jaučiu malonią pareigą jam padėkoti pirmiausia. Lenkiu galvą prieš visą klasikinės filologijos katedrą, vadovaujamą prof. habil. dr. Eugenijos Ulčinaitės. Geruoju miniu ir dr. Naglį Kardelį, ne kartą oponavusį mano moksliniams darbams šia tema ir tapusį tikru mąstymo partneriu. Be abejonės, privalau padėkoti ir žmonėms, iš kurių nuolat mokiausi ir tebesimokau filosofijos – doc. dr. Tomai Sodeikai ir prof. habil. Dr. Ritai Šerpytytei, mano mamai ir pirmajai šios knygos skaitytojai.

ĮVADAS

Darbas, kurį laikote rankose, susideda iš trijų pakankamai savarankiškų dalių. Šio darbo centras – tai du Platono laiškai, antrasis ir septintasis. Juos darbo autorius verčia; jiems pateikia komentarą; jiems rašo įvadą bei filosofinę interpretaciją. Tiek patys laiškai, tiek jiems skirtas komentaras toli gražu ne vienodo svorio ir reikšmės. Antrasis laiškas yra gana trumpas ir tyrinėtojų laikomas neautentišku, tuo tarpu septintojo laiško autoryste beveik neabejojama, tad tiek komentaro, tiek filosofinio įvado taikiklis yra nukreiptas į pastarąjį tekstą. Kita vertus, antrasis laiškas turi vieną esminį bruožą, jį išskiriantį iš viso likusio *corpus platonicum*: jame vieninteliame, neskaitant septintojo, esama filosofinės digresijos. Šis teminis dviejų tekstų bendrumas nulėmė mano pasirinkimą, kuriuos laiškus versti ir komentuoti.

Antrojo laiško filosofija trumpai aptariama jam skirtame komentare, tuo tarpu tolesniame įvado tekste atsparos tašku filosofiniam tyrimui tampa ypatingas Platono tekstas – septintasis laiškas. Ypatingas jis jau vien tuo, kad nepriklauso prie grynai filosofinių Platono kūrinių – dialogų. Tai greičiau metafilosofinis opusas, kuriame autorius epistolinio žanro būdu aptaria savo filosofinės pozicijos prielaidas ir pamatines nuostatas. Šioje šviesoje laiškas tampa svarbus dar ir dėl to, kad suteikia galimybę kitu kampu išvysti visą Platono raštų korpusą. Neretai akcentuojama, kad septintojo laiško Platonas – istoriškai realesnis nei dialogų autorius, kuris dialogais mėgina paslėpti savo daugiau mažiau apčiuopiamą realumą. „Žmogus, kuris septintajame laiš-

ke kalba apie savo dvasios evoliuciją ir gyvenimo tikslą bei, šiuo požiūriu, imasi peržiūrėti ir iš naujo įvertinti savo teorinius svarstymus, yra istoriškai realus Platonas. Ir tai yra ypatingos svarbos aplinkybė, į kurią turime atsižvelgti, jei norime suprasti visą jo filosofinę kūrybą" (Jaeger, *Paideia*, Bd. II, p. 137). Sunku pasakyti, kokiu mastu, perskaitę laišką, mes galime teigti, jog supratome „istorinį Platono realumą". Akivaizdu viena – laiško autoriaus tonas kur kas nuoširdesnis, nei esame pratę skaityti dialoguose. Tačiau svarbiausia, kad laiško mintys dialogų fone teikia daugiabalsių sąskambių, kurie leidžia nauju ir kur kas radikalesniu rakursu išvysti Platono mokymą.

Laiškai versti iš Moore-Blunt 1985 m. kritinės redakcijos. Tai turbūt geriausias kritinis teksto leidimas, apimantis visų kodeksų ir papirusų apžvalgą bei jų tarpusavio ryšių iliustraciją su išsamia lotyniška įžanga. Paskutiniai populiaresni teksto leidimai yra parengti remiantis šiuo leidiniu. Kita vertus, kai kuriais komplikuotesniais atvejais rėmiausi ir dviem kitom (Burnet ir Souilhé) svarbiausiomis teksto redakcijomis. Visos klasikinių ir neklasikinių tekstų citatos šiame darbe, jei nenurodyta kitaip, yra verstos autoriaus.

Biografiniai ir istoriniai štrichai

Kadangi Platono laiškuose aptinkame nemaža autobiografinių žinių, aiškesnio supratimo dėlei verta bendrais štrichais apžvelgti filosofo gyvenimo momentus, kurie siejasi su laiške minimais įvykiais, taip pat ir istorinį kontekstą, kuriame laiškai parašyti. Aristono sūnus Aristoklis, pravarde Platonas, gimė 428/7 m. pr. Kr. Aiginoje. Abu jo tėvai buvę kilmingi Atėnų piliečiai. Aristokratiška kilmė ir aplinka vertė aplinkinius manyti, kad jo galėtų laukti nebloga politiko ateitis. Tačiau, kaip teigia tradicija (Diog.

L. III, 6), dvidešimties metų Platonas patenka Sokrato aplinkon bei atsideda filosofijai, nusišalindamas nuo viešojo gyvenimo siekių. Po mokytojo mirties Platonas pasitraukia į Megarus ir ten pradeda rašyti dialogus. Daugelio iš jų, žinia, pagrindiniu herojumi tampa Sokratas. Šiuo laikotarpiu Platonas pradeda daug keliauti. Jis vyksta į Kirenę, Italiją, Egiptą (Diog. L. III), be to, dalyvauja karo žygiuose ir pasižymi kaip puikus karys. Karinių misijų sudėtyje Platonas vyksta į Tanagrą, Korintą bei Delą. Galima įtarti, kad šiuo laikotarpiu filosofas gerai susipažįsta su ano meto Graikijos filosofiniu kontekstu: Demokrito sekėjais materialistais, Herakleito mintimis apie visa ko tėkmę ir judėjimą, taip pat mįslingu pitagoriečių mokymu (Arist. *Met.* A, VI, 987a, 29sq).

388/7 m. pr. Kr. Platonas vyksta pirmą kartą į Siciliją, idant, kaip sako Diogenas Laertietis, „pamatytų salą ir Etnos kraterius“ (III, 18, plg. Athen. XI, 507b). Gali būti, kad jį pakvietė pats Sirakūzų tiranas Dionisijas I, kuomet šį pasiekė žinia, jog filosofas atvykęs į Tarantą (Nepos, *Dion*, 2, 2). Kaip tik ši kelionė ir tapo svarbiausia, kalbant apie tolesnį įvykių susiklostymą bei viso laiškų korpuso atsiradimą. Septintajame laiške Platonas pats pasakoja apie tai, kaip Sirakūzuose susitiko Dioną, Dionisijo svainį ir žentą, dar dvidešimtmetį gabų ir aistringai filosofija užsidegusį jaunuolį. Jiedu pradeda bendrauti ir Dionas tampa Platono mokiniu. Reikia manyti, kad jų santykiai buvę kur kas artimesni nei Platono ryšys su pačiu tiranu. Ne tik Platonas Dionui, bet ir Dionas Platonui padarė didelį įspūdį. Pats filosofas taip pasakoja apie šią pažintį: „Dionas buvo labai imlus viskam, o ypač tiems svarstymams, kuriuos tuomet jam išdėsčiau. Man niekada nėra tekę sutikti jaunuolio, kuris būtų manęs klausęs taip dėmesingai ir atidžiai kaip jis. Dorybę pamilęs labiau nei malonumus ir kitą prabangą, likusį gyvenimą jis panoro gyventi kitaip nei dauguma italikų ar siciliečių. Dėl to iki pat Dionisijo mirties leido gyvenimą nekenčiamas tų, kurie gyveno taip, kaip įprasta tiranijos są-

lygomis“ (Ep. VII, 327a–b). Platono viešnagė Sicilijoje užtruko ne ilgiau nei metus. Po to, kaip teigia įvairūs šaltiniai (Nepos, *Dion*, 2, 3; Diod. XV, 7; Plut. *Dion*, 5, 3; Diog. L. III, 19–21; Olimp. *Vit. Plat.* III), Platonas supykdė tiraną ir jo įsakymu buvo parduotas į vergiją. Atsidūręs Aiginoje – polyje, kuris tuo metu kariavo su Atėnais, Platonas per plauką išvengia mirties. Laisvę filosofas atgauna Anikerido – turtingo piliečio dėka. Pastarasis sumokėjo dvidešimties minų išpirką už jo išlaisvinimą, o vėliau, matyt, finansavo ir Akademijos įkūrimą. Dionas tuo tarpu, ko gero, išlaikė gerus santykius su Dionisiju Vyresniuoju iki pat pastarojo mirties. Su tiranu jį siejo ne tik daugialypės giminystės ir beveik kraujomaišos ryšiai (Diono sesuo Aristomachė buvo Dionisijo žmona, o iš pastarosios santuokos gimusi Aretė – Diono žmona). Veiklus vyriškis užsitarnavo Sirakūzų valdovo pasitikėjimą. Jis keletą sykių atstovavo Sirakūzams kaip ambasadorius, sėkmingai veikė spręsdamas klampias problemas su nuolatine Sirakūzų konkurente ir priešininke Kartagina. Dionas troško, kad mirus Dionisijui, jo sūnus ir Diono sūnėnas Hiparinas paveldėtų kuo geresnę dalį, galbūt net paties tirano sostą. Tai būtų suteikę Dionui gerą galimybę tiesiogiai įtakoti valdymą bei realizuoti savo politines ir filosofines užmačias, nemenka dalimi įtakotas paties Platono mokymo. Tačiau Dionisijas I miršta nepalikęs jam jokio patikinimo, anksčiau nei Dionas spėja su juo susitikti pokalbiui, ir 367 m. pr. Kr. sostą paveldi Dionisijas Jaunesnysis, tirano sūnus iš kitos santuokos. Plutarchas teigia, kad pastarasis nunuodijo savo tėvą, būgštaudamas prarasti pažadėtą tirano sostą (Plut. *Dion.* V, 11).

Tuo tarpu Platonas grįžo į Atėnus ir 386 m. pr. Kr. įkūrė Akademiją. Ši mokslo įstaiga gyvavo kiek daugiau negu 900 metų, iki 529 m., kai Justiniano įsakymu Atėnuose buvo uždarytos visos filosofijos mokyklos. Skleisdamas savo mokymą, Platonas vėlesniu laikotarpiu parašė pagrindinius ir iškiliausius dialogus: *Faidoną, Puotą, Faidrą, Parmenidą, Teaitetą*, taip pat didelę dalį *Valstybės*.

Po dvidešimties metų Platonas sulaukia Diono ir Dionisijo kvietimo vėl keliauti į Siciliją, idant padėtų pastarajam tapti tobulu valdovu. Apie aplinkybes ir priežastis, kurių vedamas leidosi į kelionę, Platonas kaip tik plačiai kalba pačiame septintajame laiške (327e sq.). Šioje išvykoje jį lydėjo Ksenokratas, filosofo bičiulis, vėliau perėmęs vadovavimą Akademijai (Diog. L. IV, 6). Greičiausiai 367 m. pr. Kr. rudenį, atvykęs į Sirakūzus, Platonas aptiko visai kitokią padėtį, nei galėjo tikėtis. Dionisijo dvare buvo gausu intrigų, kurių tikslas – sukompromituoti Dioną. Tirano aplinkos žmonės būgštavo, kad aktyvus Atėnų filosofo sekėjas ketinąs perimti valdžią. Norėdami dvare sukurti simbolinę atsvarą naujai atvykusiam Platonui, jie įtikino tiraną pasikviesti kitą iškilią ano meto asmenybę – Filistą – istoriką, kurį buvo ištrėmęs Dionisijas Vyresnysis. Tačiau Platonas buvo pernelyg didis ano meto autoritetas, tad rūmuose greitai įgijo svarų vaidmenį. Neilgai trukus svečias iš Atėnų imasi tirano edukacijos, mėgindamas ne tik išlavinti mąstymą, bet sykiu keisti valdovo būdą. Šaltiniai teigia, kad Dionisijas pasižymėjo ydomis ir lepumu, o viena didžiausių jo ydų buvęs girtavimas (Plut. *Dion.* 7; Ar. *Pol.* V, 10, 1312a). Kita vertus, kai kurių istorikų teigimu, naujasis valdovas vaikystėje buvo traumuotas autoritariško tėvo, tad turėjo rimtų bendravimo problemų. Plutarchas (*Dion.* 9) rašo, jog nuogąstaudamas, kad, susitikęs su išmintingais vyrais, sūnus neimtų regzti nedorų planų ir nemėgintų užgrobti tėvo valdžios, Dionisijas Vyresnysis laikė jaunėlį aklinai uždarytą namuose. Čia Dionisijas Jaunesnysis su niekuo nebendravo ir nežinojo, kas dedasi už rūmų sienų. Labai liūdnai skamba vienintelis jo užsiėmimas, kurį mini istorikas – daryti „vežimėlius ir šviestuvus bei medines kėdes ir stalus“. Sosto paveldėtojas užaugo užsiimdamas paprastais amatais ir negaudamas valdovui deramo auklėjimo.

Po trijų ar keturių mėnesių Diono priešininkai iš „Filisto grupuotės“ apkaltino šį rezgant sąmokslą prieš tiraną. Plutarchas

mini Diono laišką, skirtą kartaginiečiams, kuris buvo perimtas ir nuneštas Dionisijui ir kuriame Dionas Sirakūzų priešams primygtinai siūlo nesiderėti su Sirakūzais jam nedalyvaujant (*Dion.* 14). Tad Dionas su draugais buvo ištremtas, o Platonas liko Sirakūzuose kaip namų areštu įkalintas kalinys – antrą kartą iš eilės mėginimas imtis politinės filosofijos praktikos Atėnų išminčiui baigiasi nelaisve. Vis dėlto po ilgų įkalbinėjimų ir nuolatinių Dionisijo išsisukinėjimų filosofui šiaip ne taip pavyko palikti Sirakūzus ir grįžti į Akademiją. Čia, ko gero, Dionas tampa jo mokiniu (*Dion.* 16; taip pat *Ep. III*, 317a). Šiuo laikotarpiu Platonas parašo *Sofistą* ir *Politiką*. Kiek aprimusį filosofo gyvenimą 362 m. vasarą vėl sujaukia Dionisijo pasiuntiniai, kurie atveža laišką su nuolankiu kvietimu sugrįžti į Siciliją. Mąstytojo pašonėje buvęs Dionas vėl užsidega troškimu pakeisti padėtį Sicilijoje. Politiškai aktyvaus sirakūziečio neapleidžia viltis perauklėti gimtojo miesto valdovą. Platonas nepajėgia atsispirti bičiulio ir mokinio įtakai, todėl dar sykį ryžtasi nemaloniam žygiui. 361 m. vasarą Atėnų Akademijos įkūrėjas lydimas sūnėno Speusipo išplaukia į kelionę (Plut. *Dion.* 22).

Tolesni įvykiai parodė, jog ši iniciatyva buvo ne itin prasminga. Septintojo laiško paskutinė dalis detaliai aprašo tai, kas atsitiko. Vos atvykęs į Sirakūzus, Platonas pasiūlo Dionisijui imtis filosofinio gyvenimo būdo ir žiūros. Tačiau išpuikusiam valdovui toks išbandymas pasirodo per sunkus. Pristigęs ryžto ir užsidegimo, lepus karaliukas laikosi savo manierų ir net nemėgina tapti tikru filosofu. Netrukus prasto mokinio ir nusivylusio mokytojo santykiai dar labiau pablogėja. Tiranas nori pasisavinti ištremto Diono turtą, tuo tarpu filosofas mėgina įkalbėti tiraną išlikti teisingu ir nedaryti tokios skriaudos jo bičiuliui. Suprantama, įtikinėjimai savo tikslo nepasiekia, o Platonas užsitraukia dar didesnę Dionisijo nemalonę.

Galiausiai, padedamas savo draugo ir Taranto valdovo Archi-

to, 360 m. ankstyvą pavasarį Platonas pagaliau ištrūksta iš Sirakūzų. Tų pačių metu rugpjūtį Olimpinėse žaidynėse jis susitinka Dioną ir detaliai papasakoja, apie tai, kas nutiko. Karštą sirakūziečio kraują dar labiau kaitina žinia, kad, be visų neteisybių, Dionisijas jo žmoną Aretę neseniai ištekinęs už kažkokio Timokrato. Nuskriaustasis draugas prašo Platono prisijungti prie „baudžiamosios ekspedicijos". Tačiau filosofas išlaiko nuosaikią nuostatą ir atsisako kerštaudamas dar sykį vykti į Sirakūzus.

357 m. rugpjūtį Dionas su savo kariauna grįžta į Siciliją, užima Sirakūzus ir tampa miesto šeimininku. Tiesa, netrukus jis pats nusišalina nuo oficialaus valdymo, patikėdamas jį miesto tarybai. Po kiek laiko prie jo prisijungia ir kitas Dionisijo nemalonę užsitraukęs Sirakūzų politinės arenos veikėjas Hėrakleidas su jį remiančia samdinių armija. Šios ekspedicijos aplinkybes detaliai aprašo Plutarchas (*Dion.* 22 sq.). Tuo tarpu apsuptas Ortigijos tvirtovėje pabėgęs valdovas Dionisijas skleidžia šmeižikiškus gandus ir šitaip mėgina sumenkinti Diono autoritetą. Pastarajam tvirtovės paimti nepavyksta, tačiau ir tirano admirolas Filistas patiria pralaimėjimą, tad buvęs Dionisijas gėdingai sprunka į Lokrus. Diono situacija nuo to netampa paprastesnė, kadangi dabar jau Hėrakleidas siekia sumenkinti Diono įtaką bei pakirsti Sirakūzų piliečių lojalumą jo atžvilgiu (Plut. *Dion.* 32), įkalbinėdamas miesto tarybą paskirti naujus žmones vietoje Dionui palankių karo vadų. Prasideda aršių vidinių intrigų metas. Hėrakleidas darosi vis įžūlesnis ir keletą sykių mėgina atvira jėga užgrobti valdžią Sirakūzuose. Miesto taryba ir Dionas toleruoja naują išsišokėlį, tačiau tarpusavio priešiškumas nuo to tik stiprėja. Aukščiausią kulminaciją šis konfliktas pasiekia tada, kai Dionas, kurdamas naują įstatymų modelį, siekia pasitelkti pagalbos ir siunčia savo žmones į Korintą. Hėrakleidas atvirai priešinasi šiai iniciatyvai, todėl Dionas, įkalbėtas savo aplinkos žmonių, įsako nužudyti konkurentą jo paties namuose.

Po šio poelgio, kurį ne kartą pasmerkė ir pats Platonas (plg. 331d, 336b, 351c), Diono situacija tampa dar sudėtingesnė. Sirakūzų žmonės ima abejoti jo tauriomis intencijomis ir noru įsteigti teisingą valstybinę santvarką. Matydamas, kad įvykiai klostosi Dionui nepalankia linkme, iniciatyvos imasi atėnietis Kalipas. Šis Diono bendražygis, su bičiuliu vykęs į ekspediciją, užsitarnavęs jo pasitikėjimą bei žmonių palankumą, suorganizuoja klastingą Diono žmogžudystę, „kartu vildamasis, kad gaus Siciliją kaip atlygį už draugo nužudymą" (Plut. *Dion*, 54). Šiuo niekingu būdu Kalipas tampa Sirakūzų tiranu ir valdo trylika mėnesių. Kaip tik jam stojus prie valdžios, parašomi septintas ir aštuntas Platono laiškai. Juose filosofas pataria, kaip elgtis Diono bičiuliams. 353 m. pr. Kr. Hiparinas, Dionisijo sūnus, padeda Diono partijai atgauti valdžią Sirakūzuose ir pats atsisėda į tirano sostą. Tačiau po dviejų metų valdymo jis žūsta neblaiviaus kivirčo metu. Po Hiparino valdžią perima jo brolis Nisaijas, o dar vėliau prie tirano sosto grįžta Dionisijas, kol galiausiai 344 m. pr. Kr. Timoleontas išlaisvina Siciliją nuo tiranų. Tuo tarpu Platonas miršta būdamas aštuoniasdešimties 347 m. pr. Kr.

Filosofija ir politika septintajame Platono laiške

Įvadas: laiško pobūdis ir filosofijos impulsai

Pradėdami mąstyti apie šio Platono teksto, o ypač jo ekskurso filosofinį turinį, visų pirma turime atsižvelgti į žanrą, su kuriuo susiduriame. Jau Krämeris pastebėjo, kad „ekskursas turi tik metodologinę, bet ne substantyvią reikšmę" (1959, p. 459). Septintasis laiškas negali būti prilygintas nei teorinei filosofinių nuostatų išsklaidai, nei apgalvotai metodinei meta-filosofinei refleksijai, todėl jį vertėtų skaityti kiek kitaip nei likusius Platono

tekstus. Visų pirma tai yra *laiškas*, kuriuo konkretus autorius kreipiasi į konkretų adresatą. Laiško tekstualumas yra kitoks nei neutralaus – kiekvienam, visiems ir niekam skirto – teksto. Kitoks jis būtent dėl savo angažuoto konkretumo, kuriame be perduodamos žinios (t.y. turinio lygmens) galime apčiuopti daugiau mažiau intymų abiejų laišku bendraujančiųjų dalyvavimą. Mes, kaip neutralūs skaitytojai, liekame tretieji laiško atžvilgiu, todėl rizikuojame perskaityti jį kaip „bet kurį kitą tekstą". Tiesa sakant, kitos galimybės ir neturime, kadangi esame atriboti nuo to bendros šalia-tekstinės patirties lauko, kuris sieja autorių ir adresatą. Tačiau skaitydami laišką, galime bent jau įsisąmoninti apie mums atsivėrusį, nors ir neprieinamą ir todėl miglotą intymumą tarp dviejų bendraujančiųjų. Galime aiškiai suvokti tai, kas mus skiria nuo jų, t. y. nujausti anapus-tekstinės patirties artumą. Be abejo, reiklus kritikas, sekdamas dar Wilamowitzo nuostatomis (1919, II, p. 280), kurias palaiko dauguma tyrinėtojų (plg. laiško komentarą 323d), pastebės, jog Platonas veikiausiai rašė atvirą laišką, siekdamas visų akyse išsakyti daugelį jam tuo metu rūpėjusių dalykų. Tačiau tai nekeičia reikalo esmės: juk kreipinys, kuriuo prasideda laiškas, yra konkretus – tai „Diono namiškiai ir bičiuliai". Laiško autoriaus auditorija nėra neutrali ir paties autoriaus „sukonstruota", o patarimai, kuriuos tenka duoti, yra sąlygoti tam tikrų (t. y. būtent tų) anuo metu įvykusių istorinių, ar, kitaip tariant, realaus gyvenimo įvykių. Todėl intymumas, kurį čia turiu omenyje, nesuvestinas į kaži kokį mums nežinomą faktą. Tiesą sakant, duomenų apie Sicilijos epizodo įvykius daugiau mažiau pakanka, kad susidarytume rišlų ir prasmingą vaizdą. Patirtis, kurios mums stinga, slypi autoriaus, kalbančio pažįstamų žmonių akivaizdoje, intencijoje būti išgirstam ir suprastam. Juk laišką rašantis autorius numato atsakymo (nesvarbu, ar realiai įvyksiančio) galimybę. Pokalbis čia niekuomet nesibaigia paskutiniu užrašytu puslapiu.

Kita vertus, kai skaitome laiško tekstą, mąstydami dabartiškai, galime pastebėti, jog jautri ir gyva šiandienos filosofijos tema – klausimas apie *Kitą* mano akiratyje – ima maitinti ir Platono filosofiją. Septintasis laiškas leidžia iš naujo skaityti antikinius tekstus, žvelgiant į juos kaip į interpretacinį impulsą, t. y. klausti apie filosofiją, gimstančią intersubjektiniame santykyje – santykyje, kuris nustato pačios filosofijos kokybę ir pobūdį. Mąstyti vardan kito ir su kitu, kaip pasakytų Rosenzweigas, didžiausias Platono kritikas ir oponentas. Kai kas pridėtų, kad tai prievartaujanti tekstus strategija, tačiau gal bet koks kūrybingumas – kokiu mastu jis siekia būti originalus – yra prievarta, nes skatina nesitenkinti „esama padėtimi“ ir stengtis ją pakeisti.

Tai, kas iš tiesų daro įspūdį nuolat grįžtant prie klasikos tekstų, yra jų struktūrose įrengti aktyvius signalus siunčiantys impulsai, kurie, sąmoningai ar ne, gali įtakoti net visiškai priešingo turinio mąstymo modelius. Kai kurios Platono citatos tapo tikromis teorinio pasaulio klajoklėmis, kurias galima pasitelkti argumentuojant vis kitokias, o kartais net viena kitai oponuojančias pozicijas. Iš tiesų žmogui, kuris nori mąstyti ir kuris laiškų turinyje atranda mąstymą sužadinančius elementus, laiškų autentiškumo klausimas tampa antraeilis. Šio teksto komentaras išlieka ištikimas mokslinei tyrinėjimų linijai, vertindamas ir atidžiai sekdamas visa tai, ką kritika nuveikė amžių būvyje. Maža to, kritinių šaltinių studija tampa nepaprastos svarbos interpretaciniu užtaisu. Skaityti kritiką ir skaityti Platoną ar Pseudo-Platoną – visa tai yra nepaprastai svarbu. Turiu pripažinti, kad antrasis laiškas, „tikrai neautentiškas“ tekstas, kaip skelbia *communis oppinio doctorum*, man suteikė galimybę naujai suvokti autentiškus Platono dialogus ir įkvėpė daug minčių bei įžvalgų apie šio filosofo mąstymą. Be abejo, tai mano „asmeninė patirtis“ ir šia prasme – „asmeninė problema“, tačiau dėl to ji man kaip laiškų skaitytojui ir nedrąsiam interpretatoriui netampa mažiau svarbi.

Politika ir etika: idealybės metaforika ir susitikimas su kitu

Platono politinės nuostatos jo gyvenimo praktikos šviesoje sukelia prieštaringų vertinimų. Santykis tarp mąstytojo kaip *anēr theōrētikos* ir *anēr politikos* nuolatos buvo diskusijų objektas, o kontrastuojantis gyvenimo faktų ir teorinių paradigmų neatitikimas neretai versdavo palikti daugtaškius kritikų tekstuose. Yra keletas dialogų, kuriuose filosofas tiesiogiai liečia politikos klausimus. Svarbiausias iš jų, be abejonės, yra *Valstybė*. Politologijos ir politinės filosofijos vadovėliai kaip tik nuo jo pradeda Platono pažiūrų dėstymą. Tačiau Platonas, rašydamas *Valstybę*, pateikdamas idealios valstybinės santvarkos gaires, nesuteikia aiškaus atsakymo, *kaip* ir *kokiu mastu* įmanoma pritaikyti jo modelį. Dialoge aptinkame tobulos valstybinės santvarkos pavyzdį, pokalbio dalyviai dialektiškai išskiria svarbiausius bruožus ir struktūrinius elementus, reprezentuojančius tobulą *politeia*. Tačiau *Valstybėje* nėra numatyta, kaip galima išspręsti realias problemas, su kuriomis veikiausiai bus susidurta bandant pritaikyti Platono modelį. Naujieji laikai labai jautriai ir kandžiai reagavo į tokį politinį idealizmą, neva pamirštantį paties politikuojančio žmogaus problemą[1], o devynioliktojo amžiaus mokslininkai, toliau skaitydami dialogus, atrado dar daugiau įrodymų, patvirtinančių teorinio gyvenimo viršenybę praktikos atžvilgiu Platono mąstyme[2]. Ši sampra-

[1] Kaip rašo Morgenstern (*De Platonis republica commentationes tres*, 1794, p. 197), Platonas nepajėgė suvokti problemos „quaenam sint hominis, qua homo est, iura“.

[2] Čia pakanka pateikti vieno svarbaus klasikinio ir chrestomatinio autoriaus pavyzdį: Ed. Zeller, *Philosophie der Griechen* II, 1, p. 894. Tekste pateikiamos šios nuorodos į Platono tekstus, kuriuose paliudijama teorinio gyvenimo preferencija: *Symp*. 216a; *Theat*. 172c–177b; *Resp*. I, 347c, VII, 516c, 519c, VI, 488a, 500b; *Gorg*. 464b, 513d; *Apol*. 31e; *Polit*. 297e. Zelleris tvirtina, kad, anot Platono, dalyvavimas valstybės gyvenime nebūtinas filosofui, savo ruožtu siekiančiam gėrio. Politinė veikla gali būti priemonė tokiems siekiams įgyvendinti, tačiau tikras filosofas gėrį pasieks ir be to. Tiesa,

ta tapo savotiška konstanta, reprezentuojančia Platono politines pažiūras ir sykiu diskredituojančia galimybę pritaikyti jo idealų politinį modelį: imama manyti, kad Platono valstybinė santvarka sąmoningai nenumato būdų ir galimybių būti konkrečiai įgyvendinta, todėl jos egzistavimo sritis – grynoji idealybė. Filosofų valdoma tobula valstybė, suprasta kaip grynai teorinė paradigma, tokiu būdu „išsigelbsti", tapdama „nepakaltinama" ir nepasiekiama į praktiką atsižvelgiančiai kritikai. Kita vertus, jei visgi mėginama įsivaizduoti, kokį realų pavidalą galėtų įgauti Platono valstybės modelis nūdienoje, tuomet toks įsivaizdavimas tampa lengvu grobiu šiuolaikinių politologų komparatyvistikai[3]. Tad, norint išsaugoti pagarbų santykį su Platono politinėmis pažiūromis, daug saugiau pripažinti, jog čia turime reikalą su idealia matuokle, kurios net neverta bandyti realizuoti. Tikrasis tikslas, kurio siekia filosofas savo dialogu – įdiegti sugebėjimą įvertinti bei sukurti atsparos taškų sistemą, kuri reguliuotų politiko pažiūras, neleisdama užsimiršti apie egzistuojančių valdymo santvarkų trūkumus.

Kita vertus, praeitame amžiuje išryškėjo ir nauja tendencija, pabrėžianti, kad Platonui, kaip tikram graikui, politika tapo sritimi, kuri suteikė galutinį ir giliausią etinių normų pagrindą. Jaegeris (Jaeger, 1934, p. 1–16) kalbėjo apie *Lebensgemeinschaft*

[3] Geras tokios politinių filosofų nuostatos pavyzdys yra L. Strauss, „Plato", in: *History of Political Philosophy*, The University of Chicago Press, 1987. Atkreipčiau dėmesį į pirmąją šio tyrinėjimo dalį, kurioje kaip tik ir aptariama Platono *Valstybė*. Čia dialogo eiga perkalbama nūdienos politinėmis kategorijomis. Pavyzdžiui, tekste pastebima, jog Sokratas svarsto *komunizmo* galimumą bei reikalingumą (p. 51–52), arba tvirtinama, jog Platonas nebuvo *liberalusis demokratas* (p. 49). Panašių samprotavimų esti ir daugiau. Žvelgiant iš moderniosios politinės filosofijos pozicijų šie tvirtinimai nėra klaidingi. Sykiu matyti, kad jų šviesoje Platono modelis neatitinka jokių praktiškai pritaikomo politinio modelio reikalavimų.

---

rūpintis bendru visiems gėriu – taip pat filosofo pareiga, tad dalyvaudamas politikoje jis tarsi dalijasi tuo, ką įgijo pats vienas.

patirtį, kuri buvo galima graikams ir kurios netekome mes. Antikinis polis buvo gerokai mažesnė bendruomenė nei šiandienos visuomenė, o santykis tarp politikos ir etikos sferų – itin artimas. Todėl politinės santvarkos modelį dėstantis Platonas tampa „autentišku valstybės etikos kūrėju – tuo, kuris ieško absoliučių valstybės normų“ (*ibid*., p. 3). Dar daugiau, ne tik svarstymai apie valstybę, bet pati valstybė „suteikia jo gyvenimui tikslą“ (*ibid*., p. 5). Be abejo, etinis lygmuo labai svarbus *Valstybėje*. Dialoge svarstymai apie Gėrį žengia koja kojon su svarstymais apie politinę veiklą. Galiausiai pačios politinės santvarkos nuostatos randasi tik tuomet, kai dialogo partneriai sukuria etinį pokalbio foną. Etika savo ruožtu sutampa su ontologija. Tai gerai matyti, jei trumpai paseksime Platono dialektiką, skirtą Gėrio esmės analizei.

Šioje analizėje išryškėja tiek etikos, tiek ir ontologijos formalumas, o vartojamos metaforos atskleidžia siekį atsiriboti nuo kalbėjimo neginčijamo autoriteto turiniais. Sokratas sako: „Saulę aš vadinu gėrio kūdikiu – ji gimsta iš gėrio. Gėris pagimdo tai, kas panašu į jį patį: koks yra gėrio santykis su protu ir tuo, kas protu suvokiama, protu suvokiamoje srityje, toks yra saulės santykis su regėjimu ir tuo, kas regima, regimoje srityje“ (čia ir toliau *Valstybę* vertė J. Dumčius, 508c). Anot Platono, Gėrio idėja tuo pat metu yra visos būties *tikslas* ir *ištaka*. Gėris yra pagrindas, iš kurio randasi visos idėjos ir kuris jas viršija, jis suteikia pačioms idėjoms būtį ir vertę. Gėrio santykis su tuo, kas mąstoma, lyginamas su saulės ir regimojo daiktų pasaulio santykiu: „Saulė regimiems daiktams suteikia galią ne tik būti regimiems, bet ir gimimą, augimą, maistą, nors pati Saulė nėra tapsmas“ (509b). Filosofas dar labiau suaktyvina šios metaforos prasminį krūvį: saulė užtikrina ne tik regėjimo galimybę, bet taip pat leidžia gimti, skatina augti ir suteikia maisto. Visa tai yra būtina, kad egzistuotų gyva esybė. Platonas pabrėžia saulės metaforoje esančią būties prasmę ir iš gnoseologijos srities peržengia į ontologinius svarstymus. Tai nėra tik for-

malus veiksmas (vieno kalbėjimo būdo pakeitimas kitu), bet esminis žingsnis, kuris ženklina gėrio problematikos radikalumą. Tai, kad epistemologija ir ontologija susiliečia atsiremdamos į gėrio idėjos pamatus, reiškia, kad gėris Platono filosofijoje užima pačią esmingiausią vietą. Prie ką tik cituotos saulės metaforos, čia galima pridėti ir dar vieną: „Pažiniems daiktams gėris suteikia pažinumą, buvimą ir esmę, nors pats gėris nėra būtis; reikšmingumu ir galia jis pranoksta ją“ (509b). Šis fragmentas yra ne tik svarstymų apie gėrį centrinė ašis, bet kartu ir vienas iš svarbiausių visos Platono filosofijos kertinių momentų. Gėrio idėja turi ypatingą ontologinį statusą – ji nėra būtis, bet kur kas daugiau. Gėrio idėja yra tai, kas užtikrina būtį. Tai tam tikras energetinis absoliutumo klodas, už kurio daugiau nieko nėra, į kurį, lyg į įcentruojantį horizonto tašką, susieina visos pasaulio struktūros perspektyvinės linijos. Neveltui vienas įžvalgus tyrinėtojas pastebi: „Gėrio idėjai yra suteikiama privilegijuota vieta; ji Platono visybėje yra etiškai, epistemologiškai ir ontologiškai pirmesnė visa ko kita atžvilgiu. *Valstybėje* Gėrio idėjos teorija išreiškia jo pastangą etiką ir politiką atremti į idėjų teoriją. Turbūt būtų galima pastebėti, kad gėrio teorija yra turima omenyje kaip prielaida, pateikiant teleologinį aiškinimą *Faidone* (97–99) bei materialiosios visatos „sukūrimą“ *Timajuje* (29–33) ir netgi meilės teoriją *Puotoje*“ (Santas, p. 247–248). Vadinasi, Platonas teigia, kad ontologija yra neatsiejama nuo radikaliosios etikos. Pirmoji yra tiesiogiai priklausoma nuo antrosios, jos yra persipynusios ir viena kitoje dalyvaujančios. Ši aplinkybė reiškia ne tik probleminį bendrumą, bet kartu ir tam tikrą esminę nuostatą filosofijos atžvilgiu. Etika yra tokia filosofijos sritis, kuria nuo teorinių samprotavimų arčiausiai priartėjama prie praktinės gyvensenos: čia filosofinės nuostatos realizuojasi gyvai, aktualiai ir dabartiškai. Gero žmogaus elgesyje gali slypėti motyvacija, turinti filosofinę prigimtį. Giovanni Reale, iš dalies apeliuodamas į Wernerio Jaegerio pastebėjimus, pažymi, kad gėrio

idėja Platono filosofijoje išreiškia tobulą visa ko matą: „Gėrio idėja iš tiesų yra visų ieškojimų, kuriuos Platonas vykdo pirmuosiuose savo dialoguose, tikslas, ir Gėris čia suvokiamas būtent kaip absoliutus matmuo“ (Reale, 1998, p. 196). Kaip matmuo ir forma gėris dalyvauja ir žmogaus būties struktūroje: žmogus turėtų intuityviai žinoti, kas yra gera, jis jaučia nuolatinę gėrio trauką, nostalgiją gėrio atžvilgiu ir, net nemokėdamas jo apibrėžti, stengiasi jo ieškoti. Tačiau gėrio sąvokos „tamsumą“ sudaro tai, kad jai stinga turinio. Banalus klausimas, kas yra gėris, lieka be aiškaus atsako. Juk neįmanoma apibrėžti to, kas yra grynoji forma ir grynasis matmuo. Gėris neredukuojamas į teisingų teiginių apie gėrį sumą. Dėl to net ir Platono pasitelkiamą saulės įvaizdį galima suprasti „formaliai“. Saulė leidžia pasauliui tapti regimam, užtikrina augimą, gyvavimą ir maitinimą, bet pati nesutampa su visais šiais turiniais. Galėtume teigti, kad saulė yra objektiškai suvokiama ir tam tikru turiniu pripildyta *grynosios formos* metafora. Idėjos Platonui taip pat yra formalūs dariniai (neveltui angliškuose tekstuose, verčiant *eidos* ar *ideia*, kartais vartojamas žodis *form*), bet jų formalumo laipsnis nėra toks radikalus. Idėjas galime pavadinti objektais – tiesa, idealiais. Tuo tarpu gėris nebėra „idealus objektas“ ar tiesiog abstrakcija. Gėris, kaip jau buvo minėta, yra santykis ir matmuo, kuris nustato, surikiuoja, susumuoja Platono visatos struktūrinius darinius. Giliausia prasme gėrio buvimas užtikrina santykio tarp juslinio pasaulio daiktų ir idealiosios tikrovės konstituciją.

Čia aukščiau pateiktas Platono skaitymas tampa svarbus pereinant prie septintojo laiško politinių nuostatų analizės. Tyrinėtojai, kurie imasi sisteminio filosofo pažiūrų lyginimo strategijos, pastebi, kad septintojo laiško mintys neretai daug kuo neatitinka ne tik *Valstybės*, bet ir kitų politines temas svarstančių dialogų (pvz., *Politiko* ir *Įstatymų*) turinio (Müller, 1954, p. 144, 177). Tačiau net ir autentiškais pripažinti dialogai dažnai prieštarauja

vienas kito atžvilgiu, ir tai leidžia (ar net verčia) kalbėti apie Platono pažiūrų kaitą. Jei *Valstybėje* susiduriame su filosofo rūpesčiu įžvelgti visiškai nerealizuojamos *idealybės* bruožus, tai *Įstatymuose* skaidrėja Platono optimizmas dėl galimybės įgyvendinti *racionalią* santvarką (*ibid*., p. 184). Kita vertus, septintajame laiške neatrasime jokios politinės sistemos apžvalgos, bet tik pasakojimą apie nesėkmingą mėginimą pritaikyti teisingą valdymą – t. y. autobiografinę istoriją bei konkrečios autoriaus patirties štrichus. Tad turinio organizacijos požiūriu dialogai nėra tapatūs laiškui. Todėl tęsiant kalbą apie Platoną kaip *anēr politikos* verta atsižvelgti ne tiek į konkrečius politinės filosofijos turinius, kuriuos aptinkame dialoguose, bet veikiau į tai, ką išskyrėme *Valstybės* svarstymuose apie Gėrį. Politinis Platono diskursas kyla iš etinių svarstymų, o etikos ontologija savo ruožtu charakterizuojama formaliomis metaforomis. Tai reiškia, kad mes negalime tiesioginę prasmę turinčiais terminais papasakoti, „kas yra gėris Platonui", bet tik pastebėti, „koks gėrio santykis pasaulio atžvilgiu". Turint omeny visa tai, kas paminėta, septintasis laiškas, bent akies krašteliu mums leidžiantis apčiuopti konkrečias filosofo patirties bei etinio santykio gaires, tampa labai įdomus.

Laiškas prasideda žodžiais: „Platonas Diono namiškiams ir bičiuliams siunčia geriausius linkėjimus". Žodis *oikeios* („namiškis") pirmiausia reiškia tuos, kurie dalinasi tais pačiais namais (*oikos*); be to, juo galima nusakyti ir kitus itin artimus santykius. Tarkime, 350c šiuo žodžiu apibūdinami Akademijos aplinkos auklėtinių ryšiai. *Hetairoi* („bičiuliai"), anot Novotný, yra tie, kuriuos jungia bendrumas ne tik gyvenime, bet ir politinėse nuostatose (1930, p. 143). Isnardi Parente dar labiau išryškina draugystės ir politikos bendrumą, kuris graikams skambėjo šiame žodyje: anuo metu *hetairoi* reiškė grupę žmonių, kurie, turėdami tuos pačius interesus, paklūsta vienam vadovui (2002, p. 215). 324d Platonas pavadina Sokratą savo „mielu vyresniuoju draugu" (*philos*), o kiek

vėliau – „savo bičiuliu“ (*hetairos*) 325b. Šiedu žodžiai gausiai vartojami tekste, prie jų grįžtama, jie kartojami, jiems suteikiama svarbi reikšmė, jais apibrėžiamas politinės veiklos kontekstas. 325d fragmente gerai matyti, kad ėjimas į viešumą prasideda nuo santykio su artimiausiu šalimais esančiu žmogumi: „be artimų draugų bei ištikimų bičiulių nevertėjo imtis šio darbo“. Vadinasi, Platonas pripažįsta, kad politikos pradžia – intymiame socialume, visiškai subjektyviame ir nesuvedamame į universalų modelį. Juk kalba sukasi ne apie idealias sąlygas ar artikuliuotu teiginiu išreiškiamus bruožus ir ne apie nuostatas, kurias galime priimti ar atmesti. Sąlygą, vedančią į viešumą, reikia patirti kiekvieno iš mūsų intymioje egzistencijoje. Politikos projektas gali prasidėti tik tuomet, kai „aš“ priimu „kitą“ ir *atveriu* jam save. Tai reiškia, labai paprastą ir banalų dalyką – aš imu kitu pasitikėti. Štai kaip Platonas pataria Diono sekėjams: „pirmiausia diena iš dienos gyventi atkakliai siekiant tapti savęs paties valdovu bei įsigyti ištikimų draugų ir bičiulių“ (331e). Laiško pradžioje vartojamo *oikeios* etimologija čia labai tinka – „aš“ įsileidžiu „kitą“ į savo namus. „Mano namai“ yra kas kita nei tiesiog „mano namas“. „Namai“ apima mano santykių su „būtent šios erdvės“ ir „būtent šio laiko“ konkretybe visumą, kurios jungiamasis bruožas esu aš pats. Įsileisdamas bičiulį į savo namus, leidžiu jam tapti savo paties dalimi. Šis ontologinis ištikimybės ritualas sukuria bendrumą, kuris neišvengiamas, jei nori sekti platoniškos politikos keliu.

Be, sakytume, banalaus raginimo įsigyti ištikimų draugų, Platonas kviečia tapti savęs paties valdovu. *Enkratēs autos hautou* – būti „tuo, kuris suvaldo save“ skamba nelyginant Sokratui rūpėjusio Delfų orakulo įrašo *gnōthi sauton* – „pažink pats save“ – aidas. Pažindamas save aš save apriboju, t. y. atpažįstu ir suvokiu savo marumą, pažaboju savo įžūlią puikybę (*hybris*) prilygti dievams. Tai yra pati giliausia ir pirmoji Apolono šventyklos antraštės prasmė – esu mirtingasis, bet ne Dievas (Plg. Aleknienė, 1999 (1), p.

28–32). Šią senąją išmintį aiškinantis Ciceronas sako (*De finibus*, III, 22, 73): *sequi Deum et se noscere et nihil nimis*. Išmintis prasideda nuo savo *nihil nimis* suvokimo, nuo savo baigtinybės įsisąmoninimo. Tai, kad aš nepriklausau amžinybei, steigia manyje „kito“ poreikį. Esu sau nepakankamas – ir tai pripažįstu susivaldymo judesiu. Tai savo ribų aptikimas. Pačiupinėjęs savo baigtinybę, neturiu kitos išeities kaip tik atsigręžti į patirtį tam, kad atrasčiau tai, kas mane sieja su kitu. Šis bendras patirties laukas – tai „mano namų“ metafora, kuriame mes abu – tiek aš, tiek mano „bičiulis“ – ieškome darnaus santykio. Pasitikėdamas Kitu (arba įsileisdamas Kitą į savo namus) aš taip pat atlieku susivaldymo aktą. Tačiau tai nėra vienakrypčio nuolankumo išraiška – Kitas atsako tuo pačiu ir iš svetimo tampa *hetairos*, *philos*, *oikeios*. Olimpiodoras (*Comm. In Plat. Gorgiam*, ed. Westerink, p. 214, 13–215,11) cituoja Aristotelio enkomiją Platonui, kuriame mokinys, apdainuodamas mokytoją, sako, kad šis „dievobaimingai pastatė nuostabios draugystės aukurą [...] ir tiek gyvendamas su namiškiais, tiek sekdamas svarstymų keliu parodė, jog žmogus sykiu tampa ir geras, ir laimingas“. Graikiškas originalas iškalbingai prabyla ta pačia intymumo leksika: Platonas pastatė *bōmos semnēs philias*, o etinį pavyzdį parodė *oikeiōi te biōi kai methodoisi logōn*. Be abejonės, draugystės aukuras (*bōmos philias*) – tai Akademija, kurioje ne tik praktikuojami filosofinių svarstymų metodai (*methodoi logōn*), bet kartu gyvenamas „namų gyvenimas“ (*oikeios bios*). Svarbu pastebėti, kad Aristotelis apdainuoja Platoną ne dėl metodinių svarstymų aukštos kokybės, bet kaip tik dėl sugebėjimo suderinti etinį gyvenimą ir filosofines nuostatas. Filosofas viršija ir kiekvieną gerą žmogų, ir tą, kuris (kaip, tarkime sofistas) sugeba ręsti įtikinančius svarstymus: Jis – tarsi *logos* ir *bios* sąauda, pačiu savimi keičiantis tiek paskirų *logoi*, tiek savo paties *bios* mastą ir pobūdį. Kita vertus, šiam efektingam žmogaus gyvenimo sintetiniam junginiui reikalingas katalizatorius – tai, kas palaiko sun-

kiai pasiekiamą platoniško gyvenimo modelį. Tam, kad *logoi* ir *bios* nebūtų suskaidyti į atskiras dalis, privalu „dievobaimingai pastatyti nuostabios draugystės aukurą". Neatsitiktinai enkomijo tekste *bōmos philias* eina pirma metodinių svarstymų ir netgi paties kasdieniško namų gyvenimo. Draugystės aukuras negalimas be konkrečių draugų. Tai ne dialektinė „draugiškumo" apskritai paieška ir ne atitinkamų moralės normų pripažinimas. Draugystė užsimezga anksčiau, nei yra įvardijama jos būtinybė ar išskiriami jos bruožai. Ji ankstesnė už bet kokią refleksiją savo atžvilgiu. Tai postūmis, kuris realizuojasi nekvestionuojamo stygiaus pavidalu: „man reikia kito". Šiam poreikiui paaiškinti, aš nekeliu klausimo *kodėl?* Tai, koks aš esu, verčia mane ieškoti intymaus socialumo. Filosofija negali užmerkti akių šio „kito" poreikio šviesoje, tad Aristotelio diagnozė čia itin tiksli. Intymaus namų santykio metafora – *bōmos philias* – apibrėžia prasmingo įgyvendinimo siekiančios ir filosofiniame kontekste gimstančios politinės veiklos pradžią. Gilesnio tikrovės supratimo paieška jau turi įimti išankstinį „kito" kaip artimo tau (*oikeios*) supratimą. Todėl politika ir filosofija – tai ne tik svarstymų metodai, bet visų pirma intymaus ir bendro su „kitu" patirties lauko patyrimas. Klausimas apie *hetairos* bei *philos*, t. y. klausimas apie „kitą", apie komunikaciją su „kitu", apie filosofinius svarstymus „kito" akivaizdoje nėra antraeilis. Platonas, kaip matysime, pasmerkia visa, kas buvo jo paties užrašyta (341c sq.). Rašto kaip teiginių talpyklos nepakanka, kad įvyktų filosofinio bendrabūvio įvykis. Tačiau filosofija nukentės, jei būsi vienas. „Kitas" kaip *hetairos* ar *philos* yra filosofijos gyvasties laidininkas. Atsidėti apmąstymams apie šio pasaulio galutinį pagrindą, t. y. „kilnumo nestokojantiems užsiėmimams" (329b), iš tiesų galima, kai intymiai įsileidžiame į „kitą" savo akiratį, į manimi pačiu įelektrintą būties sferą, kai atsklendžiame privatumą, kai išstatome save „kito" akivaizdoje, o sykiu leidžiamės persmelkiami „kito" kitybės. Akademija kaip „drau-

gystės aukuras“ yra kur kas daugiau nei mokslo institucija – tai namai, kuriuose mokinys tampa artimas mokytojui, o mokytojas mokiniui. Galbūt pernelyg daug patoso aidi Jaegerio frazėje „Metaphysik der Paideia“ – „auklėjimo metafizika“ – (*Paideia*, III, p. 11), kuria jis apibūdina visą Platono mokymą ir gyvenimą. Neveltui Isnardi Parente tokiame įvardijime įžvelgia siekį „redukuoti Platono filosofiją į sistemą, net jei sistemos architektūra čia kyla ne iš natūralios koherencijos, bet iš anapus-loginio momento, t. y. *Lebensphilosophie* dėka“ (1970, p. 193). Iš tiesų, filosofijos ir politikos pradžios santykis kaip santykis su *philos* ir *hetairos* nesiduoda perkalbamas sistemiškai. *Lebensphilosophie* neteikia loginių argumentų, o intymumas negali būti prilygintas teisingam teiginiui. Tokia etika, nuorodas į kurią aptinkame septintojo laiško leksikoje, yra pirmesnė už Jaegerio įžvelgiamą etinių normų etiką. Ši etika – be teiginiais išreikštos normos turinio. Vienintelis teiginys, į kurį galima būtų suvesti filosofijos ir politikos pradžios situaciją, perfrazuojant paties Platono (331e) žodžius, galėtų skambėti taip: „susitik kitą kaip savą“. Tačiau tai formali norma, nesuteikianti galimybių statyti moralės sistemos architektūrinio statinio. Kita vertus, loginio argumento nebuvimas dar savaime nereiškia filosofinės tiesos akivaizdumo netekimo. Greičiau atvirkščiai, įtikinantis supratimas mus užklumpa kaip tik tuomet, kai atsisakoma pastangos sistemiškai suniveliuoti nehomogeniškas vieno ir to paties filosofo veiklos sritis, bet pabrėžiama jų kontrastinė dermė. Tokį kontrasto principu paremtą įtikinėjimą Gadameris įžvelgia *Faidone*: „Argumentai [apie sielos nemirtingumą – K. S.] patys savaime yra neįtikinantys, tačiau Sokrato žmogiškas buvimas *yra* labiau įtikinantis – šio Sokrato buvimas, t. y. to, kuris paskutinę savo gyvenimo dieną gana linksmai veda ir vadovauja šiam pokalbiui su savo draugais [...] ir kuris dienos pabaigoje visiškai šaltakraujišku ir ramiu protu išgeria nuodų taurę ir palieka savo draugus neparodydamas nė men-

kiausios mirties baimės" (Gadamer, 1980, p. 22). Septintojo laiško įžangoje mums dar sykį primenama Sokrato drama, o pats Platonas leidžia suprasti, kad jo teismas ir ano meto įvykiai turėjo didelę reikšmę jo politinių nuostatų supratimui. Galbūt galima teigti, kad kai kurių dalykų supratimą ir tikėjimą Platonas galėjo įgyti patyręs Sokrato mirtį. Hannah Arendt, svarstydama Sokrato neįtikinamų įrodymų reikšmę, pastebi, kad „akivaizdu, jog tai buvo nulemta gana neįprasto įtikinėjimo būdo; šiai tiesai Sokratas nusprendė paaukoti savo gyvenimą – parodyti pavyzdį, bet ne tada, kai jis stovėjo prieš Atėnų teismą, o tada, kai jis atsisakė nepaklusti mirties nuosprendžiui. Ir tikrai šis pamokymas pavyzdžiu yra vienintelė filosofinei tiesai įmanoma „įtikinėjimo" forma, tos tiesos neiškreipianti ir nesukompromituojanti; tuo pačiu filosofinė tiesa gali tapti „praktinė" ir įkvėpti veiksmą, politikos srities taisyklių nepažeisdama tik tada, kai ji pasireiškia pavyzdžiu. Tai vienintelė galimybė patikrinti ir įtvirtinti etinį principą" (Arendt, p. 273).

Erotika: kito *kūnas vardan tiesos atverties*

Tačiau *hetairos*, *philos* ir *oikeios* konkretumas numato ne tik intymų etinį santykį. Artimas „kitas" yra visuomet ir „kitas kūnas", todėl jo atsiradimas mano akiratyje sykiu atneša erotinio santykio modalumus. Laiško žodyne erotinis skambesys aiškiausiai girdėti dviejuose panašų semantinį lauką apimančiuose terminuose *synousia* bei *syngignomai*. Pastarąjį autorius mini kalbėdamas apie artimą ir gyvai užsimezgusią draugystę su Dionu (327a); tuo tarpu pirmasis vartojamas daugelį sykių, tačiau ypatingai pabrėžtinu tonu nuskamba garsiojoje ekskurso frazėje, kuria Platonas apibūdina filosofinio pažinimo galimybės sąlygas. Tikras supratimas gali atsirasti „nuolat ilgai būnant kartu ir kartu gyvenant vardan paties dalyko" (341c–d). (*ek pollēs synousias gignomenēs peri to prag-*

ma auto kai tou syzēn). *Synousia* prasmių laukas pakankamai platus ir atviras, kita vertus, paskiros reikšmės tarpusavyje sukelia semantinę įtampą. Visų pirma, tai žodis, kuriame aiškiai suskamba ontologinė prasmė: *syn* ir *ousia* – *su* ir *būtis*. Kalbant apie filosofinę tradiciją, šiedu dėmenys kartu kaip niekur kitur tapo svarbūs Heideggerio mąstyme. *Būtyje ir laike* žodžiais *Mitsein* bei *Mitdasein* išsakomas pamatinis ir pirmapradis socialumas – būdas, kuriuo žmogus save aptinka pasaulyje kaip ne vienas, o visuomet su kitais. Graikai *synousia* visų pirma suprato kaip komunikaciją – būti sykiu su kažkuo – vadinasi, kalbėti, bendrauti, siekti suprasti (plg. LSJ bei laiško komentarą *ad locum*). Kaip tik komunikacija, kurioje visuomet esama supratimo siekio, steigia mūsų bendrą būtį: *esame sykiu* tokiu mastu, kokiu mastu vienas su kitu dalijamės mums bendros prasmės arealu. Tad kito būties patyrimas mano būtyje įmanomas tik prasmingai. Tačiau *synousia* reiškia ne tik prasmės bendrumą, bet ir erotinę sąjungą. Tai daugiau nei tiesiog žavėjimasis kitu, nei per atstumą išgyvenama kito *eroso* patirtis. Intersubjektyvumas *synousia* dėka tampa artimai kūniškas. Neveltui žodynas viena po kitos šalimais pateikia dvi reikšmes: šis žodis išreiškia tiek „santykius, bendravimą su mokytoju", tiek „sueitį, lytinius santykius" (LSJ). Todėl *synousia* – tai ne tik prasmingas bendravimas, bet ir kur kas radikalesnio intymumo siekiantis buvimas sykiu. Kito kūnas nelieka įprastinis erotinis dirgiklis, nuo kurio aš sąmoningai atsiriboju ir išlaikau distanciją, tarsi būdamas kasdienėje minioje. Filosofinė *synousia* kartu su bendro su kitu mąstymo cirkuliacija atneša intencionalią atodairą kito kūniškumui. Mąstydamas ir būdamas su kitu, aš tuo pat metu išgyvenu kito kūno erosą, jo fizinį artumą. Be abejo, pernelyg tiesmukiška būtų nevienaprasmę *synousia* redukuoti į tiesiog lytinius santykius. Dar iki fizinės sueities realaus įvykio, *synousia* įgauna prasmingą erotinį išsipildymą, todėl šiuo požiūriu – tai ne konkrečių faktų (pokalbio ir lytinės sueities) suma, bet atsigrę-

žimo ir atverties dinamika. Galbūt apie kaip tik tokią erotinę filosofinio dialogo situacijos patirtį Aristeidas *Teage* prisipažįsta Sokratui šiais žodžiais: „Vardan dievų, Sokratai, aš tau sakau, nors tai neįtikėtina, bet tai tiesa. Kaip pats žinai, nieko niekada nesu iš tavęs išmokęs. Tačiau būnant kartu su tavimi, aš tobulėjau, net jei nebūdavau su tavimi tame pačiame kambaryje, o tik tuose pačiuose namuose. Tiesa, būdamas tame pačiame kambaryje, tobulėjau dar labiau. Ir man atrodo, kad būdamas tame pačiame kambaryje bei žvelgdamas į tave tau kalbant, kur kas labiau tobulėjau, nei žiūrėdamas į šalį. O suvis labiausiai tobulėjau tuomet, kai, atsisėdęs tau šalimais, laikydavau tave ir tave liesdavau“ (*Theag.* 130d–e). Be abejonės, ši citata – tik menka nuoroda į erotinį filosofavimo kontekstą, kuria nesiekiama išsemti reikšmėmis galingo *synousia* santykio rezonanso. Tačiau *ta erōtika* nėra atsitiktinė tema Platono dialoguose. *Liside* Sokratas sako: „Kituose dalykuose esu neišmanėlis ir nepatyręs, tačiau man dievo duota mikliai atpažinti mylintį ir mylimąjį“ (*Lys.* 204b–c). *Puotoje*, pasakodamas apie susitikimą su Diotima, jis mini, kad šioji išmokiusi jį „erotiškųjų dalykų“ (201d). *Sokrato Apologijoje* Sokratas atvirai pripažįsta nieko nežinąs nei dideliuose, nei mažuose dalykuose (*Apol.* 21b), tad ne sykį pabrėžiamas *ta erōtika* išmanymas įgauna kiek paradoksalų skambesį. Žinoti teisingų teiginių žinojimo prasme nebūdinga sokratiško stiliaus filosofui. Filosofinis žinojimas – neturiningas. Tačiau išmanyti *meilės* slėpinius – tai jau visai kas kita. *Faidre* Sokratas ironiškai kalba apie tuos, kurie daug žinių prisirinko skaitydami (275b), o Szlezákas atkreipia dėmesį, jog čia vartojami apibūdinimai (*polyēkooi* – daug girdėję; *polygnōmones* – daug žinantys) susišaukia su identiškos nuostatos Herakleito fragmentu: *polymathiē noon* (*ekhein*) *ou didaskei* – „Daugžinystė proto neišmoko“ (Vert. M. Adomėno, 1995, fr. 89) (Szlezák, 1985 p. 8). Tuo tarpu erotika suterštas dialektinis tiesos paieškos kelias gali šio to išmokyti. Tačiau „šis tas“ čia neišreiš-

kiamas teiginiu; tai veikiau buvimo būdas, santykis, kuris suteikia dialektinį impulsą. Erotinis geismas, sako Platonas, realizuojasi kaip stygius (*Symp.* 200b). Tačiau galbūt ir mąstytojas patiria tiesos stygių taip, lyg išgyventų šalia esančio mokinio fiziosomatiką. Kaip tik todėl erotinis filosofavimas neįmanomas be gyvo dialogo partnerio. Mąstymo turiniai patys savaime nesukelia geismo – geismui reikalingas gyvas ir šiltas kūnas. Personalios ir solipsistinės mąstymo pratybos yra nepilnavertiškos. Dar nepilnavertiškesnė šiuo požiūriu rašančio filosofo veikla. „Kitas“ mąstymo kelyje ištinka kaip konkretus iššūkis, kuris įgalina vienalaikį „kito“ fizinio artumo ir dialektinio mąstymo proceso išgyvenimą. *Synousia* – tai tobulai sinchroniškas procesas. Kita vertus, filosofijos erosas nėra tik skvarbiai ir suinteresuotai reflektuojančio mąstymo metafora, kurioje kūniško geismo iš tiesų jau nebėra. Išminties meilė realizuojasi per „kitą“, su „kitu“ ir „kito“ erotikos dėka, todėl ji nepasiduoda abstrahuojama iki idealios „platoniškos“ meilės. Meilė yra erotiška, arba jos nėra, ir kaip tik į tai atsižvelgia Platonas pateikdamas filosofinės *synousia* modelį. Dar labiau šį motyvą paryškina pastaba, kurią Sokratas padaro žinojimo siekiančiam ir su juo į dialogą besileidžiančiam Eutifronui: „Būtina, kad mylintysis sektų mylimąjį, kad ir kur tasai jį vestųsi“ (*Eutyph.* 14c). Dialogo kontekste ji skamba dviprasmiškai – mylimojo sekimas tarsi sutampa su mylinčiojo aistra žinoti, todėl čia galima išgirsti ir raginimą klausinėjantįjį sekti tuo, kas užklausta[4].

Tačiau Platono filosofija, kad ir būdama erotiška, nėra hedonistinė. Dialogų Sokratas, neretai neslepiantis savo geismo ir susidomėjimo gražiais jaunuoliais, sustoja, nepasiekęs galutinio *eroso* išpildymo. Jo erotikos rezultatas – neapčiuopiamas, o geismas – nepasotintas, panašiai kaip ir patys dialogai neretai palieka skai-

[4] Plg., pvz, vokišką šios frazės vertimą: „Der Fragende muß doch dem Befragten folgen, wohin ihr dieser fürt“ (Platon, *Werke*, I, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmsradt, 1977, p. 391).

tytoją nuomonių daugio situacijoje, be galutinės reziumuojančios tezės. Kaip *Puotoje* atskleidžia arogantiškojo gražuolio Alkibiado kalba, Sokratas sąmoningai maišo ironiją su geismu tiek savo, tiek savo mylimojo atžvilgiu: „Matote, jog Sokratą apėmusi meilė gražuoliams: vis jis prie gražuolių, vis kraustosi iš proto. Be to, jis nieko neišmano, nieko jis nežino, – tokia jo išorė. Ar tai ne silėniška? Dar kaip! Tokią išorę jis užsimeta tarsi išdrožtas silėnas, bet viduje, jį atidarius, – bičiuliai sugėrovai, ar įsivaizduojate kiek jame santūrumo?! Žinokite, jam visai nė motais, ar esi gražus, nė neįsivaizduotum, kaip jam tai nerūpi! [...] Visą gyvenimą jis apsimetinėja ir šaiposi iš žmonių“ (čia ir kitur *Puotą* vert. T. Alekniene, *Symp*. 216d–e). Sokratas laikosi keistos taktikos – sumenkindamas patį save ir viešai reikšdamas savo susižavėjimą gražių jaunuolių kūnais, jis, iš pirmo žvilgsnio, tampa pavaldus jų žavesiui. Filosofas prisiima gašlaus lėbautojo – Dioniso palydovo silėno įvaizdį. Silėnas, kaip pabrėžia ir dialogo komentatorius, „Sokratui pavaizduoti itin tinka kaip tarpinė būtybė – tarp gyvulio ir dievo, paika ir išmintinga“ (Opšauskas, 2000, p. 192), – mat šie patvirkę padarai sykiu pasižymėjo ir nežmogiška išmintimi. Erotikoje, kuri lydi platoniškąjį Sokratą, iš tiesų esama nuolatinės įtampos tarp to, kas menka, žvėriška, ir to, kas neišmatuojamu mastu dieviška. Filosofija – išminties meilė – tai žmogaus pretenzija prilygti Dievui, savo mirtingumo įveikos pastanga. Tačiau, kita vertus, įžūlus transcendencijos siekis verčia nuolat sugrįžti prie maraus ir sau nepakankamo kūno kontempliacijos. Toks priešybių sugyvenimas galimas ironijos dėka. Naivusis Alkibiadas, jausdamas geidulingą Sokrato žvilgsnį, sugeba įsiropšti pas jį į lovą, tikėdamasis fizinio kontakto dėka galėsiąs „išgirsti viską, ką jis žino“ (217a). Tačiau pripažindamas šalia esančio kūno žavesį ir trauką, Sokratas čia pat demonstruoja susivaldymą ir abstinenciją. Nepaisant to, kad dailusis jaunuolis prie jo glaudėsi ir jį apsikabinęs praleido po vienu pusapsiausčiu visą naktį, jam beli-

ko tik nusivylimas: Sokratas „pranoko mane ir šį mano poelgį, paniekino, išjuokė mano jaunystės grožį, tiesiog įžūliai išsityčiojo!“ (219c). Sileniška filosofo pozicija – pripažįstant save pačia gašliausia būtybe išlaikyti žvilgsnį amžinybės link. Tai paradoksas – save patį neigiantis judesys išaukštinimo vardan. Erotika stimuliuoja atsiduodantį aktyvumą, ji užtikrina besąlygišką suinteresuotumą ir atmeta abejingumą. Baigtinybėje sielos patirtis galima tik sykiu su kūno patirtimi, todėl nepaisant to, kad siela siekia išsilaisvinti iš kūno (*Phaed.* 67d), dar nemiręs žmogus pasmerktas būti klausimo apie nuolatinį savo dvilypumą situacijoje. *Faidro* pirmąja kalba Sokratas, kritikuoja mylinčiojo ir mylimojo santykį, įžvelgdamas šiame ryšyje sveikam protui nepavaldžią beprasmybę: „mylėtojo draugystė atsiranda ne iš palankumo, bet panašiai kaip mityboje – dėl pasisotinimo, tad kaip myli ėriukus vilkai, taip vaiką – mylėtojai“ (čia ir kitur *Faidrą* vert. Kardelis; 241c). Atsargus ir išskaičiuojantis žmogus turėtų nesileisti supančiojamas *eroso* pinklėmis, tačiau jei paseksime prieš tai sekusį kalbos dėstymą, taps aišku, kad tokia nuomonė turėtų būti palydėta liūdnu šypsniu: „Groteskiškai aptardamas bendravimą su senstelėjusiu mylėtoju, Sokrato subjektas pateikia savo paties karikatūrą ir atsigręžia prieš kiekvieną malonumą, kurio trokšta“ (Movišauskas, 1996, p. 134). Jis tarsi *Puotos* silėnas maivosi prieš savo paties atvaizdą, pabrėždamas keistą ir dvilypę prigimtį. Ir iš tiesų, pirmąją kalbą, kuria mylimajam siūloma vengti mylinčiojo, tuojau veja antroji – iš tų pačių platoniško Sokrato lūpų. Ji – daug gražesnė ir įspūdingesnė, ir tai susižavėjęs pripažįsta besiklausantis Faidras (257c). Bet svarbiausia – joje Erotas atsiskleidžia kaip dievybė, kurios dėka bendrauja mylimojo ir mylinčiojo tauriosios sielos dalys. „Kai [mylimasis], prisileidęs [mylimąjį], pasikalbėjęs su juo ir pabendravęs, iš arti pamato palankumą, būna sukrėstas, nes suvokia, jog visų kitų jo draugų bei namiškių draugystė nesuteikia jam nė menkiausios dalies to, ką [jam duoda] dievo įkvėptas draugas“

(255b). Fizinė sueitis visuomet pasilieka šių santykių fone kaip galimas įvykis, kuris mylinčiojo ir mylimojo ryšiui suteikia intensyvumo. Taurieji sielos žirgai bendrauja tik todėl, kad nesutramdomi ir ūmūs vienas kito geidžiantieji kinkinio draugai veržiasi vienas kito link. Lytinio suartėjimo galimybė, neretai atmesta bei suvaldyta, laiduoja dieviškumo patyrimą ir gelmės išgyvenimą: meilę „kitam“, nė menkiausia dalimi nesulyginamą su kitais santykiais. Šiomis sąlygomis, t. y. gyvai įimant „mylimąjį“ į savo gyvenimo akiratį, filosofuojantis gali pradėti kelią ir viltis įgyti penktojo dalyko pažinimą. Dieviškasis Erotas, viena vertus, verčia žmogų suvokti savo niekingumą, tačiau tuo pačiu judesiu sukuria *synousia*, kuri vienintelė filosofuojantį veda tiesos nušvitimo link.

Filosofija kaip „tribē“

Taigi autentiškas filosofavimas bei filosofija paremta politinė veikla prasideda nuo atidaus filosofuojančio jo baigtinumo įsisąmoninimo. Paradoksas – turint omenyje tai, kad pati Platono filosofijos teleologija yra sąlygota amžinynės ir nekintamumo. Juk metafizinės filosofijos strategija turėtų veikiau kuo didesniu mastu atmesti kūnišką tikrovę, suskliausti banalią kasdienybės praktiką bei kuo įnirtingiau ieškoti minties grynumo. Septintajame laiške senstelėjęs mąstytojas rašo: „Šių dalykų, taip pat ir to, kas yra visos būties (*ousia*) apgaulė ir tiesa, kaip pradžioje sakiau, reikia nuolat trinant (*meta tribēs pasēs*) ilgą laiką mokytis. Vargais negalais, po to, kai šie dalykai – vardai ir apibrėžimai, rega ir pojūčiai – buvo trinami vienas į kitą, ir jei tai buvo geranoriškai nusiteikus išmėginta, jei klausinėta ir atsakinėta be pavydo, dėl kiekvieno dalyko gali protas (*phronēsis*) ir suvokimas (*nous*) nušvisti taip, kaip tik yra įmanoma, kad nušvistų žmogui“ (344b). Filosofo veikla įvardijama kaip *tribē*. Pirmiausia šis žodis reiškia fizinį veiksmą – „trynimą“, kita jo reikšmė – „gyvenimo, laiko leidimas;

kieno nors tąsa". Platonas mums siūlo išgirsti sinchronišką abiejų šių reikšmių skambesį: savo gyvenimo laiką išgyventi kaip savo paties kryptingą aktyvumą. Veikiančiojo aktyvumas keičia laiko tėkmės pobūdį. Tai nėra akivaizdu, jei turime omenyje *chronologinį* laiką. Tačiau filosofinės veiklos rezultatas – nušvitimas dėl kiekvieno dalyko – sunkiai lokalizuojamas objektyvaus laiko tiesėje. *Tribē* neturi numatomos pabaigos, ji nėra priežastis, kuri sukelia pasekmę. Vienintelis orientyras, kuris *tribē* suteikia kryptį bei apibrėžia filosofinės veiklos akiratį, yra mirties neišvengiamybė. Šio žodžio prasminį sinonimą aptinkame *Faidone*: filosofo darbas nusakomas kaip *meletēma* ir *meletē*.[5] Pastarųjų žodžių reikšmė – „rūpestis, treniravimasis, užsiėmimas". Filosofinio rūpesčio ir treniruotės tikslas – mirtis: „Veikiau yra taip: jei siela atsiskiria tyra ir nesitempia nieko kūniško, kadangi gyvenime neturėjo jokio noro su juo bendrauti, bet vengė ir telkėsi savyje, nuolat to siekdama, – tai yra išties filosofavo ir siekė lengvai sutikti mirtį... ar tai nėra mirties siekis?" (čia ir kitur *Faidoną* vert. T. Alekniene; 80e–81a). Taigi *meletē thanatou* („užsiėmimo mirtimi") programos tikslas – „sielos išlaisvinimas ir atskyrimas nuo kūno" (67 d). Mirties praktika siekiama kūno ir sielos dualizmo potyrio – sveikam protui sunkiai įsivaizduojamos būsenos, normaliai vartosenoje galimos perteikti tik poetinėmis metaforomis. Vėliau ši nuostata ėmė gausiai maitinti platonikų filosofinės veiklos prasmę[6]. Ciceronas ją išverčia kaip *commentatio mortis* arba *meditatio mortis*. Tačiau pastarieji vertimai iš dalies pakeičia filosofo veiklos specifiką. Tiek *meletē*, tiek ir septintojo laiško *tribē* pernelyg aiškiai nurodo į beveik fizinės praktikos sritį. Savo kūniškumo

[5] Tai taikliai pastebėjo *Faidono* vertėja. Plg.: T. Aleknienė, „Nemirtingumo patosas", in: Platonas, *Faidonas*, Vilnius, 1999, p. 14, išn. *nr. 8.* Taip pat laiško komentarą *ad locum.*

[6] Apie tai plačiau T. Aleknienė, „Paaiškinimai", in: *Op. cit.* p. 164; taip pat tos pačios autorės „Mirties praktika": Senekos „Laiškai Lucilijui" ir graikų filosofija", in: *Literatūra*, Nr. 40[3], 1998, p. 61–86.

suskliaudimas kartu reiškia tikslingą įsigyvenimą į savo kūniškumą. Sokrato siūlomas „nuolatinis mirimas“ nėra tiesiog fiziologinė askezė, bet savęs paties suvokimas ekstremalios situacijos akivaizdoje. O suvokti save patį – vadinasi, atsižvelgti į save ir į šalia esantį, t. y. būti su savimi ir su kitais autentiškame santykyje. Tai galėjome kiek aukščiau išskaityti iš Platono patarimo Diono bendražygiams – „diena iš dienos gyventi atkakliai siekiant tapti savęs paties valdovu bei įsigyti ištikimų draugų ir bičiulių“ (331e). Filosofo veikla kaip *tribē* nutrina aiškią ribą tarp teorinio ir praktinio gyvenimo. Dar daugiau – ir praktika, ir teorija įgauna bendramatę specifiką. Laiško 343e vieta suteikia paaiškinimą kaip vykdoma *tribē:* tai „įsigyvenimas į visus šiuos dalykus, kylant ir leidžiantis nuo vieno prie kito“. Trinančio filosofo metafora čia dar praplečiama: filosofas tarsi trina įvairias daiktų supratimo formas vieną į kitą: *anō kai katō*. Šie žodžiai gali išreikšti judėjimą aukštyn ir žemyn, maždaug tokį, kokį atlieka žmogus, norėdamas dviem pagaliukais įžiebti ugnį. Filosofo veikla nesiremia tik proto geba, siekiančia į vieną visumą apimti teorinių modelių įvairovę. Savo užsiėmimu jis mėgina „susintetinti“ tikrovės reprezentacijos formas. Kito citatoje pavartoto žodžio – *diagōgē* – reikšmė liudija, kad tikrovės sintezėje visuomet turi dalyvauti „kitas“. Bendrašaknis veiksmažodis *diagō* reiškia tiesiog fizinį „vedimo“ veiksmą, kurį atlieka dar kelio nežinantį su savimi vedantis išmanantis vedlys. *Diagōgē* prasmėje skamba *synousia* aidas, perduodantis žinią, kad filosofija negimsta vienatvėje. Žodžio vartojimas leidžia suprasti, kad čia Platonas kalba iš mokytojo pozicijų – vadinasi, kelyje pažinimo ir mirties link artimas partneris reikalingas ne tik mokiniui, bet ir mokytojui. Nes pastarojo žinojimas jam pačiam dar neužtikrina pilnatviško filosofinio pažinimo. „Kitas“ kaip filosofinio gyvenimo dalininkas reikalingas ne tik tam, kad priešpastatytų savo filosofines žinias ir argumentus. „Kitas“ visų pirma svarbus savo artumu. *Diagōgē* dažnai reiškia tiesiog „gyven-

ti“. Tad „mokinys“ įsiprasmina mokytojui banaliausiu būdu – savo egzistencija, kuri realizuojasi būnat šalia.

Dialektinė paieška ir turinių „trynimas“

Tačiau ką reiškia trinti, judant aukštyn ir žemyn? Kokia yra toji filosofija, kuri būtų nuolatinis intymaus socialumo praktikavimas ir sykiu išlaikytų transcendencijos regėjimo siekį? Gyvenančio mąstymo schemoje reikalingi du poliai – mokinys ir mokytojas, – susieti vienakrypčiu ir turinius skaidančiu (trinančiu) aktyvumu. Šis aktyvumas – tai dialektika. Ji kaip minties judėjimo ir prasmingo turinio išgryninimo procesas metodiškai atsiremia į du taškus: *hypothesis* ir *diairesis*. Šitai puikiai išaiškino dar Paulius Natorpas ir Julius Stenzelis[7]. Hipotezė – minties užuomazga, o diairezė – trinantis išskyrimas ir išskirtinės žmogaus gebos – skirtumų regėjimo kalbinė artikuliacija. „Ten, kur iš pradžių būta vieneto, esama ir vieno, ir daugio, ir begalės“ – sako Platonas *Filebe* (16d). Ir atvirkščiai, daugis nėra beribis ir neišpuolantis į nesusijusias dalis, tačiau grįžtantis į vienį dalių vienovės įžvalgos dėka. Sokratas detaliai aprašo savo mąstymo strategiją: „Argi ne taip reikia mąstyti apie kiekvieno daikto [prigimtį]: pirma, paprastas jis ar daugiarūšis, mes norėtume, kad ir patys taptume meistrais [įžvelgti šią perskyrą], ir kitus padaryti tokius pat; paskui, jeigu tai paprastas [daiktas], reikia ištirti jo pajėgumą: ką ir kaip pagal savo prigimtį jis gali paveikti ir, priešingai, kas ir kaip gali paveikti jį; o jei [tas daiktas] turi daug rūšių, tuomet, jas suskaičiavus, būtina įžvelgti kiekvienos savybes – taip pat, kaip ir tuo atveju, kai daiktas yra paprastas: ką ir kaip kiekviena rūšis gali pagal savąją prigimtį paveikti, taip pat kas ir kaip gali paveikti

[7] Plg.: Stenzel, *Zahl und Gestalt bei Platon und Aristoteles*, Darmstadt, 1959; *Studie zur Entwicklung der Platonischen Dialektik von Sokrates zu Atistoteles*, Darmstadt, 1961.

ją“ (*Phaedr.* 270d). Tačiau tokia skirstanti ir savybes išskirianti dialektika – skirtumų ir vienovės dinamika – realizuojasi vien *logos* dėka. Kalba yra tai, kas leidžia cirkuliuoti minčiai tarp dviejų. Dėl to Platono raštai – dialogai, o tai, kas juose vyksta – dialektika. Filosofinių tekstų autorius neatakuoja įsivaizduojamo skaitytojo vienakryptės minties srautu. Dialogiškai kalbantis mąstymas sudėtingas, nes rizikuoja paskandinti teiginio prasmę trinančio aktyvumo švytuoklėje. Jam stinga vienareikšmiškumo, todėl čia slypi pagunda perkalbėti tai, kas pasakyta: išskirti pagrindines dialogų tezes ir jas sukonstruoti į darnų „traktatą“. Gadameris pastebi, kad analizuojant Platoną neverta būti suviliotam romantiškos pagundos ir skaityti jo tekstus kaip tam tikrą užkoduotą pranešimą ar kalbėjimą mįslėmis, kurias gali iššifruoti tik išrinktieji: „Ypatinga literatūrinė forma, kurią Platonas atrado Sokrato kalboms, nėra sumani slėptuvė jo „mokymams“; veikiau tai giliai prasminga šiųjų išraiška, išsitenkanti galimybėse, kurias suteikia rašymo menas“ (Gadamer, 1964, p. 7). Ši Gadamerio pastaba tiesiogiai siejasi su septintojo laiško nuotaika – nemenkų abejonių dėl Platono mokymo turinių vertės sukelia centrinė laiško pastaba: „Apie šiuos dalykus nėra ir niekada nebus jokio mano rašto“ (341c). Ką reiškia atsiribojimas nuo to, kas užrašyta? Platonas rašė daug ir jo raštai tiršti filosofinių turinių. Tačiau jau *Faidro* autorius įžvelgė rašte tam tikrą bejėgiškumo momentą: „Raštas, Faidrai, turi kažką siaubinga, kuo jis iš tiesų panašus į tapybą – mat jos palikuonys stovi kaip gyvi, o jei jų ko nors paklaustumei, jie labai iškilmingai tyli. Taip pat esti ir su užrašytomis kalbomis: galėtum pamanyti, kad jos šneka ką nors suvokdamos, bet jei tik kas jų paklausia apie ką nors iš to, ką jos pasakoja, norėdamas pasimokyti, jos nuolat nurodo kažką viena ir visuomet tą pat“ (*Phaedr.* 275d). Raštas ir tikrovė yra iš esmės nehomogeniški vienas kito atžvilgiu. Tai, kas juos skiria, yra gyvybė. Kita vertus, raštas yra tobuliausias būdas turinio reprezentacijai, nesuteršiantis

teiginio kūniškumo priemaišomis. Rašto teiginys – neutralus ir šia prasme visuomet idealus. Jis atribotas ir nuo sakytinės kalbos intonacijų, ir nuo skaitančiojo intencijų. Ištartas balsu turinys netenka idealumo, bet atsiduria konkrečios akimirkos baigtinybėje, ir jį ima veikti netobulos tikrovės modalumai. Tačiau Platono netenkina rašto ženklu steigiama turinio idealybė. Štai kaip *Faidre* Egipto valdovas Tamusas atsiliepia apie rašmenų įtaką: „Juos išmokusių sieloms, [rašmenys] atneš užmarštį, nes nebus rūpinamasi atminties [lavinimu] – juk prisiminti ims pasitikėdami raštu, iš išorės, svetimų ženklų dėka, o ne iš vidaus, patys iš savęs; taigi mokiniams teiki nuomonę, bet ne tiesą. Jie, daug ką išgirdę be mokymo, manys esą daug žinantys, tačiau dauguma iš jų liks nemokšos ir nesugebą bendrauti, nes vietoj išminčių bus pasidarę tariamai išmintingais“ (275a–b). Raštas ir tiesa – ne vienos gimties, kadangi pirmasis neteikia tiesos akivaizdybės. Tai, kas akivaizdu, yra prieinama kaip gyva patirtis, kaip prasmės atsivėrimas kylantis iš pačių tikrovės struktūrų. Tiesa, kurios siekia filosofinis pažinimas, priklauso tikrovei, tuo tarpu tikrovę nusakantys diskursai visuomet lieka tikrovės nuošalyje. „Dėl to joks galvotas žmogus niekada neišdrįs išreikšti savo minčių, o tuo labiau tokiu nejudriu būdu (*eis ametakinēton*) kaip rašto ženklas“ (343a). Platonas smerkia raštą dėl nejudrumo. Tačiau juk kaip tik judėjimas ir kaita yra baigtinybės apibrėžtys, baigtinybės, kuria turėtų nesitenkinti idealios transcendencijos išsiilgusi filosofija. Rašto ženklas turėtų būti pats artimiausias tiltas pakeliui į abstrahuotą idealybę – tai, kas yra *prima facie* prieinamas abstrakcijos pavyzdys. XX a. filosofija parodė, kad kaip tik rašto ženklas įgalina idealių objektų steigtį ir tvermę (plg. Husserl, 1962; Derrida, 1962). Idėjos – galutinis platoniškai filosofuojančio mąstytojo tikslas, – negali būti tiesiog loginės abstrakcijos, išreiškiamos rašto turiniais. Transcendencija nepasiekiama vien loginių operacijų dėka, antraip ją nesunkiai išsemtų rašto ženklo dėka gyvuojanti logika.

Septintajame laiške teigiama, kad esama keturių tikrovės pažinimo stadijų arba modusų. Pažintiniame santykyje tarp daikto ir žmogaus jie susigrupuoja šitaip:

1) Vardas (*Onoma*) arba daikto pavadinimas.

2) Loginis daikto apibrėžimas, definicija, nusakymas, kalba apie daiktą (*Logos*).

3) Atvaizdas (*Eidōlon*).

4) Pažinimas (*Epistēmē*).

Įsižiūrėjus atidžiau, ši klasifikacija pasirodo esanti labai keista. Pirmi trys skirstymo elementai priklausytų daikto apibrėžtims, trečioji – tam, kuris pažįsta, kitaip tariant, žmogui. Taigi pažintiniame santykyje nesama aiškios skirties tarp subjekto ir objekto – to, kas *a priori* būdinga Naujųjų laikų epistemologinėms teorijoms. Penktoji pakopa – daiktas pats savaime arba idealybė, – anot Platono, yra komplikuotai patiriama ir sunkiai suvokiama. Tuo tarpu pirmos trys – kalbinė, loginė, vizualioji plotmės, ir netgi visų šių dalykų epistemomologinė sintezė, – t. y. „kiekvienas iš keturių [dalykų], kurių siela netgi nesiekia, siūlosi jai ir žodžiais, ir darbais, teikdamas tai, kas visada lengvai priimama juslėmis, naudodamas ir nusakymą, ir nurodymą, bei, taip sakant, pripildo kiekvieną žmogų paklydimų ir neaiškumų“ (*Ep.* VII, 343 c). Kita vertus, ši klasifikacija nėra ir chronologinis etapų išskyrimas (plg. koment. 343e). Pažindamas tikrovę, žmogus sinchroniškai susiduria su visomis šiomis daiktų reprezentacijos formomis. Platonas realybėje neaptinka daikto paties savaime, tokio, kuris nebūtų įtalpintas į nuorodų tinklą. Daikto pažinimą sąlygoja išankstinis žmogaus supratimas, jis prasideda nuo vardo, atvaizdo ir kalbos apie daiktą. *Onoma*, *logos* ir *eidōlon* yra žmogaus institucijos, jo raiškos sritys. Platono aptariamas daiktas – tai veikiau žmogiškos tikrovės konkretybė, sutepta pažįstančio žmogaus išankstinio ir naivaus suvokimo. Juk paties esančio daikto kaip tokio filosofas net nepriskiria prie pažinimo formų. Jis sako:

„esama trijų dalykų, kurie būtini tam, kad įvyktų kiekvieno iš esančių daiktų pažinimas“. Pažinimas – tuomet, kai jis vyksta – yra žmogaus nukreiptumas į daiktą, siekis paties daikto atžvilgiu, daikto komunikacija. Kita vertus, šie žodžiai suteikia pagrindo manyti, kad *epistēmē* nėra banalusis tikrovės patyrimas, o bent jau numatoma paprastos komunikacijos įveika – t. y. kažkas, kas galėtų būti pavadinta filosofiniu pažinimu.

Visos šios daikto manifestacijos formos pretenduoja turinio reprezentacija atstovauti daikto esmei. Savo filosofine digresija Platonas mėgina atskleisti jų prigimtinį netobulumą. Pasitelkdamas geometrinės figūros (apskritimo, rato) pavyzdį, jis supriešina žmogaus pretenziją išreikšti idealybės esmę ir pačią esmę kaip tokią. Ženklinės išraiškos būdai, nepaisant savo tikslumo, lieka anapus penktojo dalyko: „paties rato, kuriam visa tai skirta, šitai nepaliečia, nes jis yra kažkas kita“ (342c). Tačiau, antra vertus, „jei kas nors neturės šiokio tokio supratimo apie anuos keturis dalykus, jis niekuomet neįgis ir išbaigto penktojo dalyko pažinimo“ (342e). Pažinimo ieškančiojo santykis su pažinimo formomis priklauso nuo jo paties nuostatos šių formų atžvilgiu. Turinys turi būti atgaivintas žmogaus santykiu, todėl turinio formų pasmerkimas – dviprasmiškas. Jos ribotos, bet sykiu neišvengiamos. Į tuos pačius turinius pretenduojantis ar net tuos pačius turinius įsigijęs gali patirti skirtingą tiesos akivaizdybės išgyvenimą. Penktojo dalyko suvokimas neišmatuojamas teiginiais apie penktąjį dalyką. Propozicijų ir apibūdinimų prieštaraujanti dialektika – tai tik kelias, kuriuo keliaujant formuojama pasyvi dirva transcendencijos įsiveržimui. Terry Pernneris, skaitydamas *Lacheto* dialogą, atkreipė dėmesį, kad tai, ko šiame dialoge savo svarstymu siekia Sokratas, yra greičiau tam tikros rūšies teiginiais neišreiškiamas žinojimas apie *drąsą* nei konkrečiai suformuluoti *drąsos* apibūdinimai ar apibrėžimai (Pernner, 1992 II, p. 23). Straipsnio autorius pažymi, kad jo paties atstovaujama interpretacinė pozici-

ja reprezentuoja gana „radikalią ataką, nukreiptą prieš šiais laikais plačiai aptinkamą susirūpinimą propoziciniu žinojimu“ (*ibid*, 25). Sokratas, anot Pernnerio, ieško ne to, ką savyje talpina drąsos apibūdinimas, ne jo *reikšmės*, bet greičiau *nuorodos* drąsos link (*ibid*, 25). Tačiau šis tyrinėtojas jau tame pačiame tekste grįžta prie iš esmės tų pačių pozicijų, kurias ką tik stengėsi kritikuoti. Jis teigia, kad nors *nuorodos* link to, kas yra drąsa, suvokimas/žinojimas yra kas kita nei vieno ar kito teiginio apie drąsą žinojimas, tai vis dėlto yra tas pat, kas visų teisingų teiginių apie drąsą žinojimas. Galbūt todėl kitame savo straipsnyje Pernneris pripažįsta, kad teiginiais neišreiškiamas žinojimas „gali būti išverstas pasinaudojant teiginiais“ (Pernner, 1992 I, p. 143). Pernnerio pusę palaikė ir daugiau autorių, įvairiais aspektais analizavusių Platono dialogus[8], tačiau ji taip pat susilaukė ir nemenkai argumentuotos kritikos. Richardas Sorabji jau anksčiau buvo gana griežtai atmetęs pastarąją poziciją, įvardydamas *mitu* manymą, kad Platonas, Aristotelis ar net Plotinas galvojo esant kokį nors žinojimą, kurį būtų galima laikyti neišreiškiamu teiginiais (Sorabji, 1982, p. 295–314). Gail Fine tvirtino, kad Platonui „daiktas yra žinomas, kuomet žinoma, kad tam tikri teiginiai apie šį daiktą yra teisingi“; be to, „nors Platonas pirmiausia rūpinasi išsiaiškinti, kas yra objektų žinojimas, šias jo nuostatas galima būtų lengvai išreikšti šiuolaikine teze apie žinojimą, kad kažkoks teiginys yra teisingas“ (Fine, p. 366–367). Būta ir daugiau tyrinėtojų, nurodžiusių kryptį, kurios laikosi Fine[9]. Žinojimo pobūdis, kurį būtų galima pa-

[8] Verta paminėti keletą straipsnių: D. A. Hyland, *Finitude and Transcendence in the Platonic Dialogues*, Albany, New York: Suny Press, 1995, p. 179–195; G. A. Press, „Knowledge as Vision in Plato's Dialogues“, *The Journal of Neoplatonic Studies*, 3, 1995, p. 61–89.

[9] Plg.: N. Gully, *Plato's Theory of Knowledge*, London: Methuen & Co. Ltd, 1962; R. C. Cross, „Logos and Forms in Plato“, *Mind*, 63, 1954, p. 433–450. Taip pat A. C. Lloyd, „Non-Discursive Thought – An Enigma of Greek Philosophy“, *Aristotelian Society Proceedings*, 70, 1969–1970, p. 261–274.

vadinti teiginiais neišreiškiamu, nesiduoda lengvai aptariamas. Svarstymuose kokia nors tema teiginys lieka galutine instancija, kurią galime įvertinti. Todėl bandymas apčiuopti giją, ką nors bylojančią apie tokį žinojimą – tai visuomet metaforų, kuriose pabrėžiamas pats šių metaforų metaforiškumas, paieška. Tokioje situacijoje privalu atsisakyti kalbos tikslumo pretenzijos. Skaidresnio suvokimo analogijos mechanizmas pradeda veikti, kai imame reflektuoti ir pabrėžti ribotą diskurso pobūdį. Dėl to kalba teiginiais tampa priklausoma nuo aukštesnio lygmens kalbos apie teiginius. Kaip tik todėl Franciscas J. Gonzalezas atkreipia dėmesį, kad, kalbant apie teiginiais neišreiškiamą žinojimą, septintajame laiške išsakytos mintis tampa esminės. Jis detaliau analizuoja ir pačią teiginiais neišreiškiamo žinojimo sampratą. Propozicinio žinojimo gynėjai Platono raštuose teigia: „Platonui žinojimas yra priklausomas nuo apibrėžimo [...] Platonas linksta pakaitomis kalbėti tiek apie *žinojimą apie x*, tiek *apie žinojimą, kas yra x* [...]. Todėl teiginio formuluotė „*a* žino *x*" gali būti pakeista formuluote „*a* žino, kas yra *x*"; o pastarąją galima lengvai pakeisti fraze „*a* žino, kad *x* yra *F*" (Fine, p. 366). F. J. Gonzalez pastebi, kad neretai žinojimas, jog *x yra y* neišsemia žinojimo apie *x* ir nėra tapatus pastarajam žinojimui (Gonzalez, p. 239). Juk kai kas gali būti akivaizdu ir suprantama net ir neturint apibrėžimo. Viena iš nepropozicinio žinojimo charakteristikų yra tai, „kad jis iškrenta iš teisingumo/klaidingumo alternatyvos. Prasmę turintis apibrėžimas gali tik teisingai arba neteisingai nusakyti *x* aiškinantį *y*, todėl pats *y* turi būti arba teisingas, arba klaidingas" (*ibid.*, p. 240). Tuo tarpu nepropozicinis žinojimas atveria visai kitokią galimybių erdvę ir platesnį charakteristikos spektrą. Toks žinojimas gali būti *mažiau* ar *daugiau aiškus*, *skaidresnis* ar *miglotesnis*, todėl griežta teisingumo/klaidingumo alternatyvos schema nepajėgia jo apibūdinti. Gonzalezas, ne tiek siekdamas klasifikacijos tikslumo, kiek mėgindamas nurodyti į tai, apie ką kalbama,

išskiria tris teiginiais neišreiškiamą žinojimą apibūdinančias sritis. Visų pirma – tai *praktinis žinojimas*, lietuviškai dar nusakomas kaip *mokėjimas* ar *įgūdis* (pvz., kuomet žinoma, kaip reikia slidinėti; taikli regisi pastaba, kad žinoti slidinėjimo apibrėžimą ir mokėti slidinėti toli gražu nėra tas pats). Antra – *savižina*; savęs suvokimas ir savęs supratimas yra neišreiškiami jokiu savasties apibrėžimu. Kad ir kaip stengtumėmės tiksliai apibrėžti ir teiginiais išreikšti patį save, *aš pats sau* lieka kažkas radikaliai kita, kažkas daugiau nei gali būti pasakyta. Mano savastis nesileidžia objektyvuojama ar prilyginama teiginių apie mane sumai. Trečia – *nepasiduodančių analizei objektų žinojimas* (*knowledge of unanalyzable objects*); šiai žinojimo rūšiai sinonimiška būtų intuicija arba įžvalga, tam tikras akivaizdybės atsivėrimas, kuris, anot Gonzalezo, yra ypač svarbus ir platoniškųjų *eidoi* suvokimui (*ibid*, p. 240–241). Akivaizdybės atsivėrimas yra ne loginio atitikimo tarp daikto ir teiginio suvokimas, bet veikiau tam tikra patyrimo forma, kuomet patiriantysis priima tikrovę intensyvesniu būdu nei įprasta, kai esame daugiau mažiau vidutiniškai neutralūs aplinkos atžvilgiu. Tiesos nušvitimas yra tokia patirtis, kurią galėtų lydėti net kūno fiziologijos sukrėtimai. Platonas pasitelkia ekstremalią juslinės realybės metaforą, idant suteiktų nuorodą į penktojo dalyko pasirodymą (*to pempton*). Šis pasirodymas – tai „šviesa, suspindusi nuo įsižiebusios liepsnos“ (341d).

Net jei teigtume, kad filosofija yra grynai teorinė veika, niekaip negalėtume įsivaizduoti idealaus filosofuojančio, kuris nebūtų konkretus, t. y. negyventų tam tikrame laike ir apibrėžto akiračio pasaulyje. Ir net jei paliktume nuošalyje kalbą apie mąstytojo hermeneutinę situaciją, geriau suprasti septintojo laiško autoriaus mintis pavyktų, atsižvelgiant į modalumus, kurie nuspalvina bet kurią mąstymo pastangą. Nuovargis, susijaudinimas, budrumas, susidomėjimas, įsigilinimas, rūpestis, abejingumas ir daugybė kitų mąstančiojo subjekto intencijų keičia jo santykį su mąstymo

turiniu. Nepasitikėjimas, kurį išreiškia Platonas kalbos atžvilgiu, iš dalies sutampa su suvokimu apie nuolatiniais modalumais modifikuojamą kalbos turinio prigimtį. Ir tai galioja ne tik kalbai, tačiau bet kuriam tikrovę artikuliuojančiam išraiškos būdui (vardui, atvaizdui, apibrėžimui, ar pačiam pažinimui). Diskusijos situacijoje teiginys, pretenduojantis į tiesą, niekuomet nėra apsaugotas nuo galimybės būti paneigtas, tačiau „kartais klausantieji net nežino, jog paneigiama ne užrašiusiojo ar kalbančiojo siela, bet prasta iš prigimties kiekvieno iš keturių pirmųjų dalykų prigimtis" (343d). Todėl tai, kas yra tikroji daikto esmė – penktasis dalykas – nepasiekiama diskutuojantiems, kadangi jie yra susirūpinę įsteigti ir įtvirtinti tik kuo svaresnį jų poziciją ginančių teiginių autoritetą.

„Exaiphnēs" ir filosofuojančiojo laikas

Penktojo dalyko suvokimas yra galimas tik įvykdžius formalias sąlygas, kurios, kaip matėme, atsižvelgia į mąstytojo konkretumą bei santykius su kitais. Tačiau konkretumo išgyvenimas yra laikiškas – visuomet vykstantis tam tikru metu. Laiško leksikoje esama nemažai laiko trukmę apibūdinančių žodžių: „*nuolat ilgai būnant* kartu ir kartu gyvenant vardan paties dalyko" (341c–d). „*staiga* kaip šviesa, suspindusi nuo įsižiebusios liepsnos, atsiranda sieloje ir maitinasi pačiu savimi" (341d). „Šių dalykų, taip pat ir to, kas yra visos būties (*ousia*) apgaulė ir tiesa, kaip pradžioje sakiau, reikia, *nuolat* trinant, *ilgą laiką* mokytis." (344 b). Personalaus laiko išgyvenimo svarba buvo pažymėta jau aptariant filosofinę *tribē*. Mąstymas, kuris atsižvelgia į paties mąstytojo laikiškumą, nėra objektiškas, t. y. toks, kuriam turinys visuomet išlieka stabilus ir aiškiai lokalizuotas, todėl trokštančiam „įsigyti" šį turinį, pakanka vienintelės (ir šia prasme absoliučiai idealios, t. y. ne praktiškos) pastangos, kad tai būtų įvykdyta. Tokio mąstymo fi-

losofijos turinys sutampa su teisingu teiginiu – norint suvokti filosofinę tiesą pakanka priimti teisingą teiginį, o laikas ir pasikartojimas pasilieka tik formalios aplinkybės kelyje teorinio žinojimo link. Tuo tarpu laiško tekstas aiškiai byloja temporalinės dimensijos svarbą filosofo veikloje. Filosofo ir filosofijos turinio priėmimo klausimas tampa susijęs su laiko tėkmės išgyvenimu ir šio išgyvenimo eigoje įvykstančia transformacija. Filosofo, siekiančio idealybės, santykis su mąstomybe nėra idealus: juk jis trunka *nuolat* ir *ilgai*. Šis mąstymas – tai nuolatinis aktyvumas turinio atžvilgiu, t. y. mąstymas, kuris vyksta kaip turinio *veiksmo* išgyvenimas. Tokios mąstymo veiklos analogija, kuri peršasi prisiminus kiek aukščiau aptartus *meletē* ir *tribē*, galėtų būti treniruotės pavyzdys: sportininkas, norintis *idealiai* išlavinti savo judesį, *nuolatos* kartoja tą patį veiksmą. Šiam kartojimui nėra įmanoma nubrėžti ribos (visuomet galima treniruotis dar daugiau nei treniruotasi iki šiol). Tačiau treniruotė reikalauja trukmės. Vieną sykį teisingai atliktas veiksmas netampa įgūdžiu, netampa besitreniruojančiojo savastimi. Nepakankamai treniruojantis, kitą kartą tas pats veiksmas gali nepavykti. Todėl treniruotis reikia *nuolat* ir *ilgą laiką*. Analogiškai ir mąstytojas, kuris vieną sykį susitinka su teiginiu ir pripažįsta jo autoritetą (nesvarbu, ar pastarasis būtų teisingas, ar ne) dar nepasiekia esmės įžvalgos. Esmės suvokimas apskritai nėra kokio nors teiginio ar turinio pripažinimas, bet išgyvenimas, kuris tik iš dalies priklauso nuo mąstančiojo. Mąstantysis gali aktyvios turinių sintezės keliu lavintis ir ruoštis esmės atverčiai bei savo aktyvumu įsteigti ir tobulinti savyje potencialiai aktyvaus pasyvumo struktūrą – tai, kas vadinama „įgūdžiu“. Tačiau pats atsivėrimas įvyksta netikėtai ir nerezultatyviai – tai nėra logiška ir tikėtina išdava. Mąstančiajam esmė nušvinta „*staiga* kaip šviesa“. Todėl mąstytojo veikla susijusi su laikiškumu, kuris visuomet yra *mano laikiškumas*. Tai, apie ką Platonas kalba septintojo laiško ekskurse, negali būti redukuojama į universalų ir

chronologinį aprašymą. *Nuolat* ir *staiga* neturi prasmės chronologinėje tėkmėje, ir pats Platonas apie tai kalba aiškiais žodžiais (plg. *Parm.* 156c–e bei šio laiško koment. 341d). Tik iš personalaus patyrimo pozicijų galiu kokį nors laiką pavadinti *ilgu*, veiklą – *nuolatine*, bei pasakyti, kad kažkas įvyko *staiga*. Objektyvaus turinio išraiška šių metaforų atžvilgiu neturi prasmės. Laikas kaip *khronos* gali turėti skaitinę išraišką, tačiau nei *nuolat*, nei *ilgai* negali įgyti teisingu teiginiu apibrėžtos ir visiems bendros vertės sekundėmis, minutėmis ar valandomis. Objektyviai tariant, šie žodžiai beprasmiai. Platonas sako: „staiga" prigimtis glūdi tarp judėjimo ir rimties, nebūdama jokiame laike (*khronos*)" (*Parm.* 156d). Ši pastaba jau savaime atmeta propozicinio mąstymo autoritetą: jeigu judėjimą ir rimtį suvoksime kaip turinius, kurie gali būti išreikšti teiginiais, tuomet *staiga* patirtis glūdi „tarp" (*metaksu*) teiginių ir anapus *khronos*. Vadinasi, mąstytojas turi būti dėmesingas tarpams ir tuštumoms, kurios atsiveria tuomet, kai artikuliuojama teiginių gausa. Dar daugiau, būtent šis „tarp", t. y. ši jokiu turiniu neišsemiama tuštuma, yra svarbiausia esmės patyrime. Kartu esmės patyrimas sutampa su chronologijos „nuvertėjimu". Šį išgyvenamos trukmės specifinį pobūdį, kuris savo ruožtu iš esmės keičia patiriamo turinio kokybę, galima aptarti įvairiais aspektais. Turbūt panašią transformaciją turėjo omenyje ir Simone Weil, kalbėdama apie sutelktą meno kūrinio stebėjimą: „Kuomet tris valandas kontempliuojame pirmos svarbos paveikslą, šių trijų valandų eigoje kontempliacija keičia savo pobūdį. Kiekybė pasikeičia į kokybę" (Weil, p. 220).

Todėl Platono filosofinės veiklos strategija nuolatos primena apie *metaksu* egzistavimą: tai matyti ir iš palinodinio mąstymo praktikos. Palinodija – tai kalbėjimo, pasakojimo ar poezijos būdas, kuris galėtų būti pavadintas viena iš vienareikšmiškai teigiančio mąstymo priešybių. Palinodinėje perspektyvoje pasakojimas suskaidomas į dvi viena kitai prieštaraujančias dalis:

antroji paneigia pirmąją ir sugrąžina link to atsparos taško, nuo kurio atsispyrė pirmoji. Pagrindinis dialogas, kuriame svarstoma palinodijos tema ir pateikiamas konkretus palinodinio diskurso pavyzdys, yra *Faidre* (237a–241d). Tačiau ši tendencija aiškiai išreikšta ir kituose dialoguose, iš kurių pirmiausia turbūt paminėtinas *Timajas*. Čia giedamos dvi giesmės dalys apie prieštaringos prigimties pradų veikimą kosmogoniniame tapsme (29e–47e, 47e–69a). „Abi Timajo giedamos „giesmės“ dalys (pirmojoje kalbama apie proto veikimą, kuriant Visybę, o antrojoje – apie neišvengiamybės veikimą) ne tiek paneigia viena kitą, kiek papildo: tuo parodomas mąstymo, neįstengiančio Visybę paaiškinti arba vien protu (racionalumu), arba vien akla būtinybe (iracionalumu), „lokalumas“ ir aspektinis pobūdis. Papasakojęs apie proto veiklą, Timajas pastebi, jog vien tuo neįmanoma paaiškinti Visybės sudėtingumo, todėl sugrįžta atgal (*palin*), į dėstymo pradinį tašką ir tuomet pradeda nagrinėti neišvengiamybės veikimą. Šitaip atskleidžiama, jog tarp proto ir neišvengiamybės žioji ribotam žmogaus protui neįveikiama praraja, „trūkio taškas“, kurio negalima panaikinti (t. y. surasti *tertium quid*, pajėgiantį sujungti proto ir neišvengiamybės sąvokas į trečią – dar bendresnę – kategoriją) ir kuris atskiria vieną pasakojimo dalį nuo kitos, palinodiškai suskaldydamas diskursą į atskirtus, „lokalius“ *loci*“ (Kardelis, 1995, p. 44–45). Šiame tarpe tarp dviejų artikuliuotai išreikštų pozicijų ir slypi tikrojo žinojimo versmė – *tertium quid*, kuris nėra nei tobulas racionalumas, nei radikalus iracionalumas. Tai yra trečiasis kelias, neišreiškiamoji dimensija, kurios link galime artėti, bet kurios negalime pasiekti. Vienintelė jos prieinamumo sąlyga yra tokia kelionė, kurios metu pasiekiamos diskurso ribos ir trūkio taškai. Toliau už jų yra dar kažkas, ką tegalima pažymėti punktyru. Integralų matematika jau gan seniai susidūrė su šia problema, bandydama aprašyti nykstamai mažus dydžius. Tai padaryti tapo įmanoma tik tam tikro kompromiso su idealiąja skaičių

tikrove būdu, t. y. įsivedus *ribos* sąvoką, kuri pažymi ne patį dydį, bet ribą, link kurios artėdami, artėjame ir prie nykstamai mažo dydžio. Galėtume teigti, kad tai, kas slypi už trūkio taškų, pasiekiama, įvykus, kaip mums sako septintasis laiškas, netikėtam nušvitimui, teiginiais neišreiškiamo suvokimo procese.

Kalba dėl savo silpnumo lieka tolima daiktų esmei ir tikrajai būčiai, tesugebėdama „aprašyti" jų *kokybę*: „Be to, kadangi kalba (*logoi*) yra silpna, šitų dalykų greičiau imamasi, idant išaiškėtų, koks yra (*poion ti*) kiekvienas daiktas, nei tam, kad taptų aiški jo būtis (*to on*)" (342e–343a). Kai kurie tyrinėtojai bando „lokalizuoti" šį kalbos silpnumą, išteisindami propoziciniu diskursu paremtą žinojimą. Davidas Rossas teigia, kad galutinė dialektinio proceso išdava yra „tikslus apibrėžimas", o septintasis laiškas neva kritikuojąs tik įprastinius, bendro pobūdžio, „konvencinius" apibrėžimus (Ross, 1951, p. 141). Taip pat ir J. N. Findlay, paremdamas „nerašytojo Platono mokymo" šalininkus, mano, kad Platonas kalba apie tam tikros rūšies kalbos silpnumą: „šiose pastraipose Platonas teigia ne tai, kad filosofinė įžvalga yra neišsakoma ar privati, o kad ją negalima pasidalinti, kol kalbama kasdiene kalba, semiančia pavyzdžius iš jusliškumo" (Findlay, 1974, p. 301). Akivaizdu, kad pats Platonas to neteigia – tokios minties tiesiog nėra nei septintajame laiške, nei kituose raštuose. F. J. Gonzalezo nuomone, kiek aukščiau pacituota septintojo laiško ištrauka liudija teiginiais neišreiškiamo žinojimo ribotumą, t. y. bet kokio diskurso nepajėgumą. Teiginys priklauso tiek sakytinei, tiek rašytinei kalbai. „Kadangi daikto esmės vienovė nesiduoda išskaidoma į savybių daugį ir kadangi teiginiai apie daiktą tegali išreikšti tik tam tikras jam priklausančias savybes (t. y. tam tikrą daikto *kokybę*, *poion ti*), jie yra per silpni išreikšti tikrąją daikto esmę (*to ti*)" (Gonzalez, p. 246). Atidžiau įsiskaičius, patvirtinimą šiai nuostatai randame ir *Faidone*: „Nebesuprantu ir nebepajėgiu suvokti visų šių gudrių priežasčių, bet jei kas man aiškina,

neva koks nors daiktas gražus dėl ryškios spalvos, ar dėl formos, ar dar kaip nors panašiai, nenoriu viso to žinoti, mat tokie dalykai išmuša mane iš vėžių, ir be jokių gudrybių bei vingrybių, gal ir žioplokai, galvoje turiu tik tai, kad gražiu daiktą padaro ne kas kita, o vien grožis" (vert. Aleknienės, 100c–d). Iš pacituoto fragmento susidaro įspūdis, jog turime reikalą su mokymu apie idėjas. Tačiau bet koks kalbėjimas apie idealią plotmę susiduria su komunikaciniais sunkumais: „Čia Sokratas turi omenyje, kad grožis negali būti suvestas į spalvą, formą ar ką *nors panašaus*" (Gonzalez, p. 248), todėl jis vengia tikslaus idėjos apibrėžimo. Adekvatus santykis su eidų sritimi nesutelpa į jokį diskursą. Kennethas Dorteris, nagrinėdamas *Teaitetą*, pastebi: „tai, ką mes žinome, ir tai, kas mes esame, sutampa", todėl „išmintis, būdinga geram žmogui, yra nepropozicinė" (Dorter, p. 372–373). Toks apibūdinimas nurodo į nepaprastą artumą ir betarpiškumą tarp žinančiojo ir žinomo dalyko. Tai, ką mes žinome, tampa mūsų savastimi, mūsų imanencija, mumis pačiais. Platonui „didingiausių dalykų žinojimas reikalauja vidinio atpažinimo, kuris yra neatsiejamas nuo mūsų atsidavimo šiems dalykams" (*Ibid*, p. 373). Sayre'as pabrėžia, kad „nėra diskursyvaus pasikeitimo būdo, kuriuo galėtų būti perduodamas filosofinis žinojimas" (Sayre, p. 184), išskyrus praktinį metodą – nuolatinį bendravimą, buvimą sykiu svarbiausių dalykų dėlei. Jis atkreipia dėmesį ir į *Faidre* minimą mįslingą diskursą, įrašytą žmogaus sielon, kurį pats Faidras apibūdina kaip „išmanančio žmogaus gyvą ir turinčią sielą kalbą, kurios atvaizdu teisėtai galima pavadinti užrašytąją [kalbą]" (276a).

Tačiau septintasis laiškas, kaip galėjome įsitikinti, smerkia tik rašymo prigimtį, bet ne pačią rašymo (o sykiu su ja ir skaitymo) pastangą. Keturių tikrovės reprezentacijos formų išmanymas yra būtinas, siekiant išbaigto absoliučios transcendencijos (penktojo dalyko) pažinimo (342e). Kita vertus, rašyti pripažįstant rašto autoritetą ir rašyti sąmoningai demaskuojant rašymo pastangos

nepilnavertiškumą – tai dvi skirtingą efektą sukeliančios strategijos. Rašytojas, kuris pasitiki savo teiginiais, praranda galimybę atskleisti tiesą, kuria skaitytojas besąlygiškai pasitikėtų kaip anapus teksto atsiveriančiu akivaizdumu. Rašytojas, kuris dekonstruoja rašymo pastangą ir autoironiškai išviešina raštu teigiamo turinio vertės praradimą, išlaiko intrigą, kuri žadina skaitytojo angažuotumą ir kuri verčia pateikti klausimą, „kas slypi anapus teksto". Tai kelias, kuris paradoksaliai verčia skaitantįjį nesitenkinti tuo, kas perskaityta. Tačiau toks skaitymas nėra bevertis: jis patraukia skaitančiojo dėmesį. Tai „atsivėrimo slepiant" strategija, kurios tikslas – ne reprezentuoti objektyvias nuostatas, bet tikrovės daugyje paskendusįjį priversti stabtelti ties konkrečiu tikrovės fragmentu. Jei „teigiu, kad tai, ką teigiu, nėra tai, kas yra iš tikro", tai šitaip sukeliu dvejopą efektą – sąmoningai stumdamas į šalį, sužadinu norą priartėti. Filosofijos mokymasis, Platono akimis, reikalauja pasirinkti egzistencinio detektyvo taktiką. Mąstantysis turi ne tik aiškiai suvokti savo nežinojimą, bet ir būti pastūmėtas paieškos procesui. Todėl rašto tekste privalo būti užkoduoti tam tikri struktūros elementai, verčiantys skaitytoją nepasilikti ties paskutiniu perskaitytu puslapiu: „*Platono dialogų gyvybė nepriklauso nuo juose išsakomų konkrečių teiginių turinio, nuo šių teiginių teisingumo ar klaidingumo*. Dialogų gyvybę, organinę filosofinio teksto vienovę palaiko, viena vertus, eidų kaip transcendentinių objektų, žmogaus protui atsiskleidžiančių kaip transcendentalinės mąstymo ribos, įgalinančios patį mąstymą, postulavimas, o kita vertus – *struktūrinė teksto organizacija pagal eidų teorijos modelį*: eidų teorijos atskirybes dialoguose struktūriškai atitinka paskirų herojų nuomonės, o konkretų eidą, ieškomą kiekviename konkrečiame dialoge, tekste struktūriškai atitiktų visuminė herojų nuomonių sąauda, kuriuos neįmanoma užrašyti, todėl ji (kaip atskirybes vienijantis eidas), paliekama įžvelgti pačiam skaitytojui, jo protui" (Kardelis, 2002, p. 42). Efektas, kurio galima tikėtis

iš Platono filosofinio teksto – dialogo – tai „transcendentalinės mąstymo ribos“ indikacija. Tačiau nurodyti į ribą – ne tas pats, kas išreikšti patį objektą. Riba išlaiko paslaptį, o paslapties išsiaiškinimas galimas tik ne banaliose aplinkybėse. Šiuo požiūriu teiginių atitikimu paremtas mąstymas – trivialus savo naiviu nuoširdumu, savo tikėjimu apie mąstymo ir tikrovės santykių primityvumą. Filosofija reikalauja subtilumo: tam, kad išryškėtų paprasta tiesos akivaizdybė, reikia pasirinkti aplinkkelį, bet ne iš pirmo žvilgsnio tiesiai į tiesą vedantį kelią. Todėl „net ir pačiose ilgiausiose Sokrato kalbose dialogai nuolatos atskleidžia savo ypatingą anti-traktatinę prigimtį“ (Tulli, p. 17). Traktatas – tai apie tikrovę tiesiogiai kalbantis tekstas, turintys pradžią, dėstymą ir pabaigą. Dialogo struktūra – kur kas komplikuotesnė, tačiau kaip tik dėl to verčianti skaitytoją dar ir dar sykį sugrįžti prie pradžios taško. Dialogas numato skaitančiojo aktyvumą, tad „tai, ką Platonas čia aprašo kaip nenuilstamą judėjimą pirmyn ir atgal (*Hin und Her*) naudojantis keturiomis žinojimo priemonėmis, iš tikrųjų yra dialektikos menas, nuolatinis judėjimas nuo vieno dalyko prie kito, kuris, nepaisant to, atkakliai ta pačia kryptimi siekia to, kas turima omenyje, kuris dėl įtikinamų deduktyvių įrodymų noro pasilieka arti to, ko buvo siekta, bet niekuomet nesugeba jo iki galo pasiekti“ (Gadamer, p. 33). Kaip tik dėl šios priežasties neretas Platono dialogas lieka be rezultatyvaus (t. y. logiško) atsakymo; mat tikroji jo priedermė yra pastūmėti, sužadinti, šokiruoti. Sokratas yra pedagogas vedlio prasme – jis padeda atkakliai siekiančiam eiti viena ir ta pačia kryptimi, tačiau neformuluoja tiesos, kurią būtų galima greitai „pasiimti“. Filosofo veiklai aprašyti iš tiesų tiktų Gadamerio pabrėžiama ir Platono siūloma nuolatinio judesio metafora: tik nepaliaujamas treniravimasis ir užsiėmimas (*tribē*, *melētē*), nenuilstamas gyvenimas su tais dalykais (*syzēn*) ir net su-buvimas (*synousia*) gali duoti netikėtą ir staigų rezultatą. *Puotos* komentatorius pastebėjo, kad Diotimos kalba pastarajame

dialoge (201d ir toliau) kaip tik ir atsiskleidžia tokio filosofavimo nuostatas: „Platonas neabejoja nuotoliu tarp pasakojimo ir pasakojamosios tikrovės. Tačiau šis nuotolis kuriamas ne kaip galimybės gėrėtis sąlyga, bet kaip sąlyga tikram filosofavimui, kurio negali atstoti joks pasakojimas ar klausymasis. Tai, kaip kalba Sokrato perpasakojama Diotima, skiriasi nuo ankstesnių kalbėtojų. Ji, kitaip nei šie, kreipiasi ne į „auditoriją", kuri visada daugiau ar mažiau yra kalbėtojo vaizduotės padaras. Ji keliolika kartų kreipiasi į Sokratą vardu, vartoja daugiskaitą, jį kalbina. Ji stengiasi, kad Sokratas ne „įsijaustų" į jos patirtį (kaip įsijaučiame skaitydami romaną), o atsakingai drauge mąstytų ir atsivertų galimai patirčiai. Panašią reikšmę turi ir Diotimos ne kartą minimas kelionės vadovas. Jis reikalingas žinant, kad klausytis / skaityti nėra tas pat, kas patirti. Gėrėtis dailiu kelionės aprašymu ar perrašyti jį kitiems visiškai kas kita, negu pačiam keliauti. Keliaudamas žemės paviršiumi, savo padėties kitimą galiu susekti pagal kintančius aplinkos vaizdus. Keliaudamas vidiniu keliu galiu nesunkiai apsigauti: sekdamas (ir objekto ir subjekto prasme) pasakojimą apie kelionę, pats pasijusti keliauninku. „Vadovo", ne taip, kaip mano pasijutimo, negalima iki galo sutalpinti į pasakojimą, nes vadovas žino jį dar nepasektą. Greičiau jis yra „tarp" pasakojimo ir tikrovės. Paradoksaliai pačiu savo išoriškumu jis garantuoja savo vedamajam vidinės patirties autentiškumą. Septintajame Platono laiške aprašyta filosofinė *synousia* turėtų pateikti idealų vadovo-vedamojo santykio modelį" (88Ališauskas, p. 177–178).

Gorgijo dialoge Platonas atskleidžia bet kokio amato ir užsiėmimo (*tekhnē*) esmę, pateikdamas medicinos pavyzdį (464b sq; 465a, 501a). Medicinoje teorinės žinios išlieka beprasmės ir nereikšmingos tol, kol jų nepritaikome praktikoje ir neišgydome ligonio. Teorija turi įaugti žmogaus prigimtin ir tapti jo esybės dalimi, t. y. įgūdžiu, kuris ir užtikrina patį intymiausią ir efektyviausią pažinimą. Tai, ką aš žinau ir pritaikau praktiškai, aš žinau

visu savimi ir *iš esmės*, bei sykiu esu nuolatinėje šio žinojimo būsenoje. Žinojimas tampa manyje esančiu pasyviu aktyvumu, kurį palaiko mano išgyventos ir su manimi sutampančios vidinės temporalinės struktūros. Mano žinojimas sutampa su mano vidinio laiko pasyvumu. Tokio pobūdžio teorijos ir praktikos sintezę siūlo medicinos mokslas ir, kaip pastebi Werneris Jaegeris, „nebuvo atsitiktinumas, kad kurdamas savo etikos ir politikos mokslą, Platonas naudojosi ne matematinio tipo ar spekuliatyvaus filosofinio žinojimo, bet medicinos modeliu" (Jaeger, *Paiedeia*, b. III, p. 19). Regis, ir pats filosofas Sokrato lūpomis atsiribojo nuo teorinio žinojimo absoliutumo, *Apologijoje* teigdamas, kad, nepaisant Pitijos ištarmės, skelbiančios jį esant išmintingiausiu, jis nieko nežinąs nei dideliuose, nei mažuose dalykuose[10]. Ši Sokrato pozicija yra „būdas padrąsinti pokalbio partnerį siekti tiesos, kad šis pamanytų vykstąs kartu su Sokratu į atvertį vedančion kelionėn" (Gulley, 1968, p. 68). Filosofas, kuris siekia idealybės ir transcendencijos, privalo visų pirma „išsivalyti" nuo užmojo žmogiškos komunikacijos priemonėmis pasiekti idealybę ir transcendenciją. Tai, kas atrodo beprasmiškas ir nepasiekiamas tikslas, prasideda nuo savo nepajėgumo pripažinimo, nuo neigimo judesio, naikinančio turinių atitikimo autoritetą. Tai tragiška ir nusižeminusi pozicija, pozicija, kuri pabrėžia žmogaus baigtinumą ir jį kontempliuoja, į jį gilinasi ir iš jo semia prasmę. Kita vertus, tai išskirtinė nuostata, kurios prasmė tampa akivaizdi tik ją priėmus, bet niekuomet – žvelgiant iš išorės. *Meletē thanatou* – nuolatinis mirimas

[10] *Apol.* 21b. Gana neįtikinamai atrodo Georgy Vlastos'o įrodinėjimai, kad Sokratas kalba apie atsiribojimą nuo tam tikro pobūdžio žinojimo – nuo to, kurį siūlo kasdienis gyvenimas – ir teigia tik tikrąjį teoriškai argumentuotą žinojimą (plg. „Socrates' Disavowal of Knowledge" in: *Plato 1. Metaphysics and Epistemology*, ed. G. Fine, Oxford University Press, 1999, p. 64–92). Tokią poziciją galima būtų priimti tik ją praplėtus šiame tekste jau aptarta, F. Gonzalezo pasiūlyta, *nepropozicinio žinojimo* teorija; tokiu atveju tikrasis žinojimas būtų teiginiais neišreiškiamos prigimties.

kaip gyvenimo būdas – skamba atgrasiai. Tačiau šiame nusižeminusiame atsidavime pasaulio sanklodai slypi dvigubas aktyvumas – kur kas intensyvesnis nei tas, kurį gali pasiekti rašto idealumu pasitenkinanti spekuliatyvi filosofija. Šio aktyvumo esminis bruožas yra neabejotino žinojimo tikrumo išgyvenimas, taip pat išgyvenimas tiesos, kuri nelieka teiginių turiniuose, bet nuolatiniu *trynimo* būdu „įaudžiama“ filosofuojančiojo savastin.

Platono laiškų autentiškumo klausimas

Septintasis sykiu su kitais laiškais ilgą laiką buvo laikomas neautentišku Platonu tekstu, ir tik šio amžiaus pradžioje, po garsiosios Wilamowitzo Moellendorffo studijos[11] pasirodymo, buvo beveik galutinai išspręsti autorystės ginčai ir pripažinta, jog būtent Platonas ir yra tikrasis šio laiško kūrėjas. Nemažai kritikų iki šiol kartoja pastarajame veikale išdėstytus argumentus, tačiau diskusija apie laiškų autentiškumą gal kiek su mažesniu pagreičiu tebesitęsia ir iki šiol, todėl detali šios problemos studija reikalauja iš naujo peržvelgti esama situaciją.

Apskritai pirmąjį Platono laiškų paminėjimą, o konkrečiau tariant Septintojo, randame Cicerono tekstuose (*De fin.* II, 28, 92; *Tuscul. Disput.*, V, 35, 100). R. Adam (1910, p. 29–52) teigia radęs nuorodų į šį laišką Eusebijo veikaluose (*Praep. Evang.* 15, 2). Jį palaiko ir Dies (1927, p. 269), tačiau kitų tyrinėtojų nuomone (Edelstein, 1966), esama gana aiškių tekstologinių neatitikimų lyginant Eusebijo variantą ir Aristokseno cituojamą Septintojo laiško versiją. Laiškai buvo įtraukti į Aristofano Bizantiečio parengtą Platono raštų korpusą (III a. pr. Kr.). Laiškai buvo ir Trasilo parengtame rinkinyje (I a.). Trylika laiškų, kurie ir išliko

[11] Plg.: Wilamowitz Moellendorff von U., *Platon. Sein Leben und seine Werke*, Bd. I–II, Berlin, 1959. Pirmą kartą ši knyga pasirodė 1919 m.

iki šių dienų kaip tik ir bus tie, kuriuos atrinko Trasilas. Pažymėtina, kad Antikoje Platono laiškų autentiškumas nebuvo kvestionuojamas, juo visiškai tikėta. Tokia situacija išsilaikė maždaug iki penktojo amžiaus. Pirmuoju iš viso korpuso buvo suabejota tryliktuoju laišku ir jis jau anksti buvo atmestas kaip neautentiškas. Marsilio Ficino 1484 m. laiškų lotyniško vertimo pratarmėje kalba apie *duodecim epistolae*, iš kurių pirmąjį, tiesa, priskiria Dionui, o tryliktojo neverčia; nuo šios datos beveik visi sutaria, kad pastarasis laiškas – klastotė. Naujaisiais laikais imta abejoti daugumos Antikos asmenybių korespondencijos patikimumu; tačiau net ir skeptiškasis Richardas Bentley savo 1697 m. disertacijoje (Bentley, p. XXXIII), atmesdamas didelę dalį senovės Graikijos epistolinio palikimo, aršiai gina visų be išimties Platono laiškų autorystę. Tiedemannas kiek vėliau ima abejoti antru ir šeštuoju (Tiedemann, p. 382) ir tai daro sekdamas Cudwortho pavyzdžiu (Cudworth, p. 185–6); XVII ir XVIII amžių sandūroje, šiedu filosofai mėgina mąstyti apie intelektualinę Visatos sistemą, o pernelyg kontroversiškos anų dviejų laiškų mintys jiems trukdo įtraukti Platoną į globalųjį spekuliatyvaus mąstymo projektą. Tačiau septintasis laiškas išlieka nepaliestas tiesioginių kritikos strėlių: autentišku jį laiko ir Morgenstern (p. 79), ir kantininkas Tennemannas (p. 106–11), kuriam, tiesa, tenka oponuoti taip pat Karaliaučiaus filosofijos mokyklos atstovui Schlosseriui, išreiškusiam savo panieką laiškų atžvilgiu – esą, šieji atstovauja „utopiškam (*schwärmerei*) Platonui“ (Schlosser, p. 387–406). Tačiau aštriausiu kampu korespondencijos autorystės klausimas iškyla devynioliktame amžiuje. Tuo laikotarpiu gana vieningai imama teigti, kad laiškų autorius – ne Platonas. Kaip tik šio amžiaus priešaušryje 1783 m. Meinersas išleidžia savo disertaciją, kurios pats pavadinimas byloja apie arogantišką vertintojo poziciją: *Judicium de quibusdam Socraticorum reliquiis, inprimis de Aeschinis dialogis, de Platonis eiusque condiscipulorum epistolis, nec non*

de Cebetis tabula. Veikalas užduoda toną visai kritinei tradicijai: nuo šiol tampa madinga teigti, kad visi Platono laiškai neautentiški. Tokio *iudicium* pamatas – hipotetinės komparatyvistikos metodas. Meiners (p. 45–58, ypač p. 51 sq.) mėgina analizuoti istoriografinę medžiagą, o taip pat atkurti dialogų Platono psichologinį ir istorinį tipažą, kuris neatitinka laiškų autoriaus bruožų; be to, septintajame laiške atranda labai miglotų ir nevienareikšmiškų neatitikimų su žiniomis apie Sicilijos istoriją. Tačiau tai, ką žinome „iš tikro“ apie ano meto Sicilijos istoriją, mus pasiekė iš daug vėlesnių šaltinių (Kornelijaus Nepoto, Plutarcho bei kitų), tad sunku pasakyti, kokiu pagrindu pastarųjų šaltinių duomenys gali būti laikomi patikimesniais nei laiškuose minimos aplinkybės. Kad ir kaip būtų, laiškų kritikos metodas nuo šiol ima remtis „tikrojo istorinio“ Platono ir laiškų autoriaus pseudo-Platono neatitikimo prizme. Kitas vokiško skepticizmo pavyzdys – 1816 m. pasirodžiusi Asto knyga *Platons Leben und Schriften*, kurioje laiškai vienas po kito analizuojami, tęsiant Meinerso užduotą kryptį. Šias nuostatas vėliau perima ir Zelleris (1922, p. 484), joms nebyliai paklūsta Platono raštus leidžiantis Schleiermacheris. Galų gale didžiausiu mastu devynioliktojo amžiaus kritinę patirtį sukaupė Karstenas, griežtai ir be išlygų paneigdamas viso *corpus epistolarum* autentiškumą. Į jo, taip pat ir svarbiausių dvidešimtojo amžiaus skeptiškosios pozicijos atstovų – Maddalenos ir Edelsteino – kritines mintis bus atsižvelgta šiame septinto laiško komentare. Pakanka paminėti, kad padėtis gerokai pasikeitė po minėtojo Wilamowitzo Moellendorffo veikalo. Pastarasis autorius, pradžioje abejojęs laiškų autentiškumu (plg. Wilamowitz, 1898), ilgainiui pakeitė savo nuomonę ir tapo ištikimiausiu autorystės patikimumo gynėju. Galima sakyti, kad skepsio banga, kilusi vokiškos kultūros areale, jame ir nuslūgo. Tačiau šios klasikinei filologijai svarbios asmenybės įrodinėjimo pozicija iš esmės išlaikė tą pačią „istorinės tiesos“ nuostatą: trumpai tariant,

jis atrado daugiau atitikimų nei skirtumų tarp „istorinio“ ir laiškų Platono. Tuo tarpu pastaraisiais dešimtmečiais beveik vieningai sutariama ypatingai dėl dviejų laiškų autentiškumo – septinto ir aštunto. Kiek daugiau abejonių kelia visi likę, o pirmas, dvyliktas ir tryliktas mažne visuotinai laikomi neautentiškais.

Nūdienoje nustota taip smarkiai pasitikėti istorinio tyrimo galimybėmis, todėl pripažinti ar ne laiškus falsifikatais vis dažniau priklauso nuo to, kaip suprantame Platono filosofiją. Tiesa, anglosaksų tradiciją iki šiol trikdo pati laiško stilistika: pernelyg jau neįprasta girdėti Platono žodžius *in prima persona.* Paul Shorey (p. 40 sq.), apžvelgdamas kritinę panoramą, pradėdamas Plutarchu ir Ciceronu, kurie neabejoja laiškų autoryste, ir baigdamas Karsteno lotyniškąja disertacija, atkreipia dėmesį į Leonardo Bruni 1427 m. laiškų vertimą ir įvadą. Pastarajame Renesanso autorius pastebi, kad laiškus rašantis Platonas yra „tikresnis“, nuoširdesnis ir mažiau ironiškas Platonas, todėl, Bruni nuomone, sykiu ir tauresnis (*nobile*). Tačiau ši pastaba, skirtingai nei mano autentiškumą kritikuojantis Shorey, negali padėti nei patvirtinti, nei paneigti laiško autentiškumo, nes dialogų kaip filosofinių tekstų ir laiško kaip tokio paskirtis ir adresatas skiriasi iš esmės, t. y. kitokia jų tekstinė konsistencija, tad šia prasme dialogai su laiškais nepasiduoda vienaplaniam sulyginimui. Naujausioje laiškų kritikoje esama daug impulsyvumo: kartais tyrinėtojai filologai pasižymi priekabiu kritiškumu ir, nevengdami semtis įkvėpimo iš XIX a. savo kolegų darbų, neretai abejoja, kad laiškų autorius buvęs istorinis Platonas, nors kai kada atradę juos vienus įtikinantį „Ariadnės siūlą“ tampa karštais laiško autentiškumo gynėjais. Vokiečių skepticizmas XX a. persimetė anapus Atlanto: amerikiečių filosofijos istorikai (kaip, pvz., Shorey, Cherniss bei skeptikų srovės kvėpėjas Tarán) praeito amžiaus viduryje ima netikėti viskuo, kuo galima suabejoti. Pagrindinė tokios abejonės priežastis – tariami dialogų filosofijos turinio ir laiško turinio neatitikimai. Tai pab-

rėžtina tiek politinių pažiūrų klausimu – esą *Valstybės*, *Įstatymų* ir *Politiko* Platonas teigia vis kitokias nuostatas, kurios savo ruožtu neatitinka septintojo laiško patarimų Diono bičiuliams, – tiek įsivaizduojamo Platono metafizikos modelio atžvilgiu (plg. Shorey, 1933 p. 40–45; H. Cherniss, 1933, p. 178–184). Septintojo laiško Platonas „netelpa“ į idealaus platonizmo sistemą, neleidžia suformuluoti išbaigtos idėjų teorijos vaizdo, kurį įmanoma pateikti, jei atitinkama tvarka sugrupuosime atitinkamus Platono dialogų fragmentus (plg. Cherniss, 1944, taip pat – 1954; Ross, 1951). Kitaip tariant, septintasis laiškas liudija, kad Platono mokymas nebuvo spekuliatyvus, todėl mokslininkai, kurie *a priori* priima būtent tokį šios filosofijos įsivaizdavimą susiduria su neišvengiama būtinybe paneigti septintojo laiško autentiškumą. Aiškiausią ir argumentuočiausią atsvarą amerikiečių abejonėms pateikė Italijos atstovai. Du platonistinių studijų šulai – Pasquali ir Isnardi Parente padarė svarų posūkį. Tekstų, filosofijos ir istorinių duomenų sintetinė analizė leido kritiškai, tačiau sykiu pamatuotai iš naujo pagilinti Wilamowitzo nubrėžtą, bet toli gražu nepakankamą autorystės restitucijos projektą. Įvertinus visas aplinkybes, pripažintas trijų laiškų autentiškumas – šeštojo, septintojo ir aštuntojo. Visi jie, turbūt neatsitiktinai, įkomponuoti į korpuso vidurį. (Plg. Pasquali, 1938; Isnardi Parente, 1970.) Jei kalbėsime apie filosofus mąstytojus, šie įvairiais laikais taip pat yra pateikę nevienareikšmiškų vertinimų. Kai kurie, pvz., jau minėtas Schleiermacheris, tiesiog drastiškai ignoravo, kad tokie egzistavę, ir leisdamas Platono raštus laiškams neskiria nei žodžio. Tuo tarpu Gadameris išliko ypač atidus septintajam laiškui, netgi išleido filosofinei digresijai skirtą atskirą knygelę ir nuolatos grįždavo prie šio laiško kituose tekstuose, manydamas, kad kai kurios filosofinio ekskurso nuostatos yra esminės, jei norime suvokti Platono mąstymą apskritai. Į jo mintis nemenku mastu jau buvo atsižvelgta šiame įvade.

Apskritai paėmus, Platono laiškų autentiškumo klausimas gali būti aptartas bent keliais aspektais. Galima tikrinti autentiškumą ieškant stilistinės kaitos ypatybių bei lyginant ją su Platono dialogais, galima tikrinti autentiškumą vertinant laiškų turinį bei jo atitikimą su kituose jo kūriniuose pateikiamu mokymu, taip pat galima mėginti imtis ir techniškesnių būdų, pvz., kompiuterinės analizės būdu peržvelgti Platono tekstų korpusą (plg. Ledger, 1989, p. 148–153). Aišku, svariausia ir autoritetingiausia strategija – pasilikti filosofijos turinio lygmenyje, kaip daro, tarkime, Wohl (1998, p. 60–93), atrasdama dialoguose patvirtinimų laiško autentiškumui, o laiške – tai, kas praplečia dialogų skaitytojo akiratį. Šiaip ar taip du pagrindiniai laiškai (septintas ir aštuntas) turėjo būti parašyti ne vėliau kaip dviejų kartų po Platono mirties laikotarpiu, todėl, kad ir pripažintume pačios skeptiškiausios tradicijos, atmetančios visus Platono laiškus, argumentus, galime sakyti, kad juos studijuodami susiduriame su Platono aplinkos žmonių mąstymo tendencijomis. Autorius turėjo mokėti gerai imituoti Platono stilių, išmanyti Platono filosofijos subtilybes ir turbūt net pažinoti Platoną. Kita vertus, jei dar sykį sau primintume, kad turime reikalą su rašytiniu tekstu, priklausančiu vadinamajai platonistinei tradicijai, tuomet pernelyg nenusikalstume, jei patį autorystės tikrumo klausimą suskliaustume. Nėra nė vieno nenuginčijamo argumento, kuriuo remiantis būtų galima tvirtinti, kad šis laiškas iš tiesų neautentiškas; dar daugiau, šiandien visi kritiniai argumentai atrodo, švelniai tariant, išpūsti ir neįtikinantys. Tačiau taip pat ir priešingai – neįmanoma iki galo patvirtinti laiško autorystės patikimumo.

Atidžiau susitelkus ties diskusijos apie laiškų autentiškumą dinamika, krenta į akis, kad abejonė, įgavusi impulsą devynioliktame amžiuje, yra paremta maksimalaus adekvatumo principu, kurį sąlygoja tam tikras mokslo supratimas, gerai žinomas kaip aristoteliška tiesos atitikimo maksima: *adaequatio rei et intellectus.*

Laiško autorius tokioje tradicijoje suvokiamas kaip tasai, kuris turi nekintantį rašymo projektą – tikslų ir apibrėžtą tiek stiliaus, tiek turinio prasme. XIX a. vokiečių filologų tiesoieška – tai demaskavimo procesas, kurio variklis – faktų konkordancijos mechanizmas, kai žinios apie eventualų įsivaizduojamą autorių lyginamos su to autoriaus raštais. Tačiau toks supratimas patiria krizę, jei pripažįstame bet kokio autoriaus sąmonės gyvenimo galimybę – jo minčių bei intencijų kaitą, raidą ar net prieštaravimus. Prieštaringų teiginių įvedimas gali būti ir sąmoninga rašančio filosofo strategija, ypač turint omenyje septintajame laiške išsakomą nepasitikėjimą rašto bei kitų turinio reprezentacijos formų galimybėmis, taip pat ir autentiškų raštų dialoginį žanrą – atsisakymą kalbėti pirmu asmeniu ir vienareikšmiškai. Kita vertus, juk „rašantis subjektas" gali pasenti, kad ir kaip banaliai tai skambėtų. Atitikimo ieškantys autoriai neretai taiko nevienodus kriterijus lygindami tarpusavyje autentiškus Platono raštų korpuso tekstus, ir autentiškus tekstus su abejotino autentiškumo tekstais. Adekvatumo prizmė iš tiesų gana kurioziška – žvelgiant pro ją, autorius tampa savo „autentiškų" tekstų įkaitu. Tai paradoksali situacija, nes šitaip autoriaus pagaminti tekstai ima konstruoti patį autorių kaip istorinį subjektą, „leisdami" arba „neleisdami" jam prisiimti atitinkamas autorystes.

PLATONAS
LAIŠKAI

ANTRASIS LAIŠKAS

Platonas Dionisijui siunčia geriausius linkėjimus

Išgirdau iš Archedemo, kad, anot tavęs, ne tik aš turėčiau rūpintis vien savo, o ne tavo reikalais, bet ir man artimi žmonės verčiau 310 c nedarytų ir nekalbėtų nieko bloga tavo atžvilgiu: vienintelį Dioną laikai išimtimi. Tačiau pats toks samprotavimas (*logos*), kuriuo tu išskiri Dioną, rodo, kad aš neturiu galios savo artimiems žmonėms. Jeigu ją turėčiau, tiek kitų, tiek tavo, tiek Diono atžvilgiu, būtų kur kas geriau – aš tai tvirtinu – ir visiems mums, taip pat ir visiems helėnams. O aš tuosyk esu didis tuo, kad akivaizdžiai gyvenu sekdamas savo paties svarstymais. Taip kalbu, kadangi Kratistolas ir Poliksenas tau nepapasakojo nieko sveika. Sako, kad vienas iš jų kalbąs, jog girdėjęs Olimpinėse žai- d dynėse daugelį mano aplinkos žmonių prastai šnekant apie tave. Galbūt jo klausa aštresnė nei mano, nes aš nieko tokio negirdėjau. Man regis, ateityje tau reikėtų taip elgtis: jei kas kalbėtų tokius dalykus apie ką nors iš mano aplinkos, atsiuntęs laišką, paklausk apie tai manęs pats. Aš gi nedvejosiu ir nesigėdinsiu tau pasakyti tiesą.

Tai štai kokia yra padėtis, kalbant apie mano ir tavo tarpusavio santykius. Jei taip galima išsireikšti, nėra nė vieno graiko, kuris mūsų nežinotų, o ir apie mūsų artimą ryšį (*synousia*) netyla kalbos. Tačiau nepamiršk, kad kalbos apie tai netils ir ateityje. Tokio pobūdžio ryšys nėra nei menkas, nei slaptas, tad tie, kas e jį užmezga, ilgainiui tampa pavyzdžiu.

Bet kodėl aš dabar taip kalbu? Norėčiau pradėti iš tolėliau. Pagal savo gimtį mąstymas (*phronēsis*) ir didi valdžia siekia eiti

sykiu. Jie nuolatos vienas kitą vejasi, ieško vienas kito ir vienas
su kitu suartėja (*syngignetai*). O žmonės džiaugiasi tiek patys
apie tai kalbėdami, tiek ir kitų klausydamiesi, kai būna siaurame
rate (*en idiais synousiais*) ar skaito poeziją. Pavyzdžiui, žmonės,
311 a kalbėdami apie Hieroną ir Pausaniją Lakedaimonietį, džiaugia-
si galėdami pranešti apie jų artimą ryšį (*synousia*) su Simonidu,
taip pat ką Simonidas dėl jųdviejų padarė, ką apie juos yra
pasakęs. Be to, jie paprastai giria Periandrą Korintietį, Talį Mi-
lėtietį, taip pat Periklį bei Anaksagorą, bei Kroisą ir Soloną
kaip išminčius, o Kyrą – kaip valdovą. Šitaip vaizduodami poe-
b tai jungia Kreontą su Teiresiju, Polieidą su Minu, Agamemnoną
ir Nestorą su Odisėju bei Palamedu. Man atrodo, kad tokiu
būdu senoliai siejo ir Prometėją su Dzeusu. Vienus jie apgieda
kaip nesutariančius vienas su kitu, kitus – sueinančius draugys-
tėn, dar kitus – kartais į nesutarimus, kartais į draugystę, dėl
vienų dalykų sutariančius, dėl kitų – besivaidijančius. Visa tai
c kalbu norėdamas parodyti, kad, kuomet numirsime, ir apie mus
nenutils kalbos. Todėl šiais dalykais reikia pasirūpinti. Mums
būtina, kaip man atrodo, rūpintis ateitimi, kadangi iš prigimties
vergiški žmonės visiškai nekreipia į tai dėmesio, o tauriausieji
daro visa, kad ateityje apie juos būtų gerai atsiliepiama. Aš
manau, kad tai yra įrodymas, jog mirusieji jaučia, kas dedasi
d čia, gyvųjų pasaulyje. Geriausios sielos numato (*manteuontai*),
kad būtent taip ir yra, o menkavertės sielos teigia priešingai. O
dieviškų žmonių pranašystės svarbesnės nei menkaverčių. Kal-
bant apie tuos, kuriuos čia ką tik paminėjau, aš manau, kad jei
jiems pavyktų pagerinti jų tarpusavio santykius (*synousia*), jie
labai pasistengtų, kad apie juos būtų kalbama geriau nei dabar.
Taip pat ir mums, dievui padedant, dar įmanoma tiek darbais,
tiek žodžiais pasitaisyti, jei buvo negerai pasielgta mūsų anks-
tesniuose santykiuose. Tas pats galioja kalbant ir apie filosofiją,
e kad apie ją būtų susidaroma teisinga nuomonė: jei mes elgsimės

tinkamai – geresnė, jei prastai – priešinga. Tad jei būsime atidūs šitam dalykui, elgsimės kuo dievobaimingiausiai, jei nebūsime – kuo nedoriausiai.

Aš pasakysiu, kaip turi būti ir ko reikalauja teisingumas. Kai atvykau į Siciliją, mane lydėjo šlovė, kadangi aš ypač išsiskyriau iš tų, kurie užsiima filosofija. Atkeliavau į Sirakūzus, norėdamas, kad ir tu taptum šito liudytojas, ir kad per mane 312 a
filosofija įgytų šlovę daugumos akyse. Tačiau vis tai baigėsi nešlovingai. Tačiau to priežastis aš matau kitur, nei dauguma galėjo pamanyti. Pasirodė, kad tu nelabai pasitiki manimi ir nori mane išsiųsti, tuo pačiu metu į mano vietą pasikviesti kitus, bei nepasikliaudamas, kaip man atrodo, bandei išsiaiškinti, kokie mano tikslai. Buvo daug šaukiančių, sakančių, kad tu mane niekini ir kad tau rūpi kas kita. Tos kalbos išplito. Tad po viso b
šito išklausyk, kaip būtų teisinga pasielgti, kad aš tau galėčiau atsakyti į tai, ko klausi – kaip turi susiklostyti mūsų tarpusavio santykiai. Jei apskritai nevertini filosofijos, mesk ją; jei iš kitų išgirdai ar pats atradai ką nors geriau, nei tai, ko mokau aš, laikykis to. O jei tau patinka tai, ką aš mokau, tuomet turi ir man rodyti didžią pagarbą. Dabar, kaip ir pradžioje, tu vesk, o c
aš seksiu tavimi. Jei būsiu tavo gerbiamas, gerbsiu ir tave, o jei manęs negerbsi, laikysiuosi tyloje. Mane gerbdamas ir taip rodydamas pavyzdį, tu suvoksi, jog gerbi pačią filosofiją. Tai, kad žvalgeisi ir kitų mokymų, daugelio akyse atneš tau šlovę kaip tam, kuris iš tikro yra filosofas. Jei aš tave gerbsiu, o pats nebūsiu gerbiamas, susidarys tokia nuomonė, kad bendrauju su tavimi žavėdamasis turtu ir jo siekdamas, o tai, kaip žinome, tarp žmonių nesuteikia gero vardo. Tad apibendrindamas galiu pasakyti, jog mane gerbdamas, abiems suteiksi šlovę, o jei gerbsiu tik aš – abu ištiks gėda. Tačiau gana apie tai. d

Mažasis rutulys nėra taisyklingas. Archedemas tau paaiškins, kai atvyks. Reikia, kad jis paaiškintų tau taip pat ir dėl ano, kur

kas labiau verto pagarbos ir dieviškesnio dalyko, kurio negalėdamas išnarplioti tu jį ir siuntei. Sprendžiant iš jo žodžių, tu nepakankamai perpratai mokymą apie pirmojo prado gimtį. Man tenka kalbėti mįslėmis, idant, jei kas nors atsitiktų su šiomis lentelėmis sausumoje ar jūroje, jas skaitantis nieko nesuprastų.
e Štai koks reikalas. Visa esti aplink visa ko karalių ir visa – jo dėka. Jis – visa ko, kas gražu, priežastis. Antraeiliai dalykai būva aplink antrąjį pradą, trečios eilės – aplink trečiąjį. Žmogaus
313 a siela siekia sužinoti, kokie yra šieji pradai, žvelgdama į tai, kas jai gimininga, tačiau tuo nepasitenkina. Kalbant apie karalių ir ką tik čia paminėtus dalykus – juose nesama nieko panašaus. Bet po viso to, siela klausia: kas visa tai yra? Štai šis klausimas, Dionisijo ir Doridės sūnau, ir yra visų blogybių priežastis, ar net veikiau mūsų sieloje įsismelkęs gimdymo skausmas, kurio nepašalinus, ji niekada iš tikro nepasieks tiesos.

Tu šį dalyką man pats esi kartą sakęs, kuomet mes buvome sode po laurais, jog pats tai išmąstei ir kad tai tavo atradimas.
b Aš atsakiau, kad jei tau taip atrodo, tu mane išlaisvinai nuo daugybės svarstymų (*logōn*). Dar sakiau, kad niekada nesu sutikęs nieko, kas būtų tai atradęs, ir kad vardan to sudėjau daugumą savo pastangų. Tu turbūt tai išgirdai iš ko nors ir dieviško atsitiktinumo vedamas meteisi prie to, stokodamas aiškių įrodymų, skubėjai griebtis tai šio, tai ano, pasikliaudamas vaizduote. Tačiau
c šiuose dalykuose yra visai ne taip. Ir taip atsitiko ne tik su tavimi. Gerai žinok, kad su nė vienu, kas tik kada pirmą sykį išgirsta mano mokymą, neatsitinka taip, kad pradžioje patirtų ką nors kita. Vienus kamuoja didesni sunkumai, kitus mažesni, ir juos šiaip ne taip pašalina, tačiau labai reta, kad tai kainuotų nedaug pastangų.

Tad susidarius tokiai padėčiai, mano nuomone, mes beveik galime sakyti, kad atradome atsakymą į klausimą, kurį pateikei savo laiške, t. y. į klausimą, kokie turi būti mūsų tarpusavio

santykiai. Kadangi tu stengiesi patikrinti šiuos dalykus su-
siedamas juos su kitų filosofų mokymais ir žvelgi į visa tai, tiek
turėdamas omenyje kitus mokymus, tiek patį dalyką, tuosyk
nūn, jei tik tikrinai eidamas tiesos keliu, įsisavinsi šiuos dalykus, d
tapdamas artimesnis tiek aniems filosofams, tiek ir man.

Tačiau kaip gali įvykti ir tai, ir dar visa kita, apie ką aukščiau
kalbėjau? Teisingai pasielgei, atsiųsdamas Archedemą. Taip pat
ir ateityje, kuomet jis atvyks pas tave su žiniomis nuo manęs,
tau vis dar gali kilti ir kitų neaiškumų. Jei tavo ketinimai teisin-
gi, pasiųsi vėl pas mane Archedemą, o jis nelyginant pirklys
grįš atgal. Labai stebėčiausi, jei, taip padariusiam du ar tris kar- e
tus bei tinkamai išnagrinėjusiam mano pateiktus atsakymus,
dalykai, kurių negali išrišti, netaps aiškesni, nei yra dabar. Tad
drąsiai darykite šitaip, nes negali būti nuostabesnės ir mieles-
nės dievams prekybos nei ta, kurią vykdydamas tavo siunčia- 314 a
mas Archedemas leisis į kelionę.

Tik gerai pasirūpink, kad šis mūsų susirašinėjimas nepatektų
neišlavintiems žmonėms. Man regis, kad nėra kitų dalykų, kurie
daugumai skambėtų juokingiau, o kilmingiems atrodytų nuo-
stabesni ir teiktų didesnį įkvėpimą. Dažnai išsakomi tuomet,
kai jų nuolatos klausomasi, per daugelį metų, dedant dideles
pastangas jie lėtai įgauna grynumo nelyginant valomas auksas.
Paklausyk, kas labiausiai stebina šiame reikale. Esama daug žmo-
nių, kurie klausėsi šių dalykų ir kurie buvo pakankamai gabūs, b
kad visa tai išmoktų, ir kurie turėjo gerą atmintį bei galėjo tin-
kamai spręsti bei svarstyti; tie žmonės, kurie sendami klausėsi
mano mokymo ne mažiau kaip prieš trisdešimt metų, dabar
teigia, kad tai, kas anuomet jiems atrodė labiausiai neįtikima,
dabar atrodo įtikinama ir aiškiausia, o tai, kas atrodė įtikima –
atvirkščiai, taip nebeatrodo. Tad atsižvelgdamas į tai, pasirūpink,
kad netektų apgailestauti, jog dabar nederamai visa buvo iš-
dėstyta. Labiausia reikia kreipti dėmesį į tai, kad niekas nebūtų c

užrašinėjama, bet išmokstama. Juk neįmanoma, kad tai, kas užrašyta, nepasklistų plačiau. Todėl aš pats niekada nieko apie šiuos dalykus nerašiau. Nėra nė vieno Platono veikalo ir nebus nė vieno, o tie, kurie dabar man priskiriami, yra veikalai Sokrato, parašyti tada, kai jis buvo jaunas ir gražus. Būk tvirtas ir klausyk manęs. Perskaitęs šį laišką daug kartų, sudegink jį.

Bet gana apie tai. Stebėjaisi, kad pasiunčiau pas tave Polik-
d seną. Tiek apie Likofroną, tiek apie kitus iš tavo aplinkos sakiau ir tebesakau tą patį: dialektika, svarstymų metodo taikymu bei pačia savo prigimtimi tu smarkiai išsiskiri iš jų; niekas iš jų norom nesileidžia nugalimas svarstymuose, kaip kai kurie mano, bet tik nenoromis. Be to, atrodo, kad tu su jais elgeisi padoriai bei juos apdovanojai. Tačiau gana apie juos, ir taip jau per daug buvo pasakyta. Kalbant apie Filistioną, jei jis tau dar reikalingas, naudokis, kiek tik išmanai, taip pat, jei įmanoma,
e naudokis ir Speusipu, o tada atsiųsk atgal. To tavęs prašo ir Speusipas, o Filistionas man žadėjo, kad jei jį paleistų, mielai atvyktų į Atėnus.

Gerai padarei, paleisdamas tuos žmones iš akmens skaldyklų. Dar vienas nesunkiai įvykdomas prašymas dėl jo namiškių bei dėl Aristono sūnaus Hėgėsipo. Rašei man laiške, kad jei kas nuskriaustų jį ar juos, ir tu tai pastebėtum, neleistum tam įvyk-
315 a ti. Reikia pasakyti tiesą ir apie Lisikleidą. Jis vienintelis atvykęs iš Sicilijos į Atėnus nieko neiškreipė pasakodamas apie mūsų tarpusavio santykius, bet visą laiką kalba tik gerus dalykus ir toliau siekdamas parodyti tik tai, kas buvo gera.

SEPTINTASIS LAIŠKAS

Platonas Diono namiškiams ir bičiuliams
siunčia geriausius linkėjimus

Jūs rašėte, kad turėčiau manyti, jog puoselėjate tokias pat mintis kaip ir Dionas, taip ragindami mane pagal išgales imtis su jumis bendradarbiauti ir žodžiais, ir darbais. Jeigu iš tiesų jūsų 324 a
tokia pati nuomonė ir tokie patys troškimai kaip jo, sutinku su jumis bendradarbiauti; priešingu atveju reikėtų dar nemažai pasvarstyti. O kokios buvo jo mintys ir troškimai, aš galiu pasakyti ne spėliodamas, bet aiškiai žinodamas. Kuomet pirmą kartą atvykau į Sirakūzus, man buvo suėję keturiasdešimt metų, o Diono amžius buvo toks, kaip dabar Hiparino. Jis jau tuomet buvo tokios pat nuomonės, kurios laikydamasis ir numirė – jis manė, kas sirakūziečiai turi būti laisvi ir gyventi vadovaudamiesi b
geriausiais įstatymais. Todėl nenuostabu, kad kuris nors iš dievų ir Hiparinui įskiepijo tokią pat nuomonę apie valstybinę santvarką bei padarė jį Diono bendraminčiu. Kokia yra šios nuomonės kilmė, verta pasiklausyti ir jaunam, ir vyresniam, tad aš pamėginsiu jums tai nuo pradžių išdėstyti. Juolab, kad dabar tam atėjo tinkamas metas.

Kai buvau jaunas, patyriau tai, ką tenka patirti daugeliui: galvojau, vos tapęs savarankiškas, išsyk imti dalyvauti viešajame c
polio gyvenime (*koina tēs poleos*). Be to, tuomet ir polio reikalus, su kuriais man teko susidurti, ištiko tokia dalia: daugeliui skundžiantis polio valstybine santvarka, įvyko perversmas, kuriam vadovavo penkiasdešimt vienas žmogus. Iš jų vienuolika buvo mieste, dešimt – Peirajuje (jie rūpinosi agoros priežiūra ir visa

kuo, kas susiję su miesto valdymu), o trisdešimt turėjo neribo-
tą valdžią. Taip susiklostė, kad kai kurie iš jų, būdami mano
d giminaičiai ir pažįstami, tuoj pat pakvietė ir mane imtis atseit
man tinkančių reikalų. Ir tai, ką patyriau savo jaunystės dėka,
neturėtų kelti nuostabos. Maniau, kad jie išves iš neteisingo
gyvenimo būdo į teisingą ir šitaip sutvarkys polį. Todėl atsi-
gręžiau į juos stebėdamas, ką jie darys. Ir žvelgdamas išvydau,
kaip šie vyrai per trumpą laiką parodė, jog ankstesnė politinė
e santvarka buvo auksinė. Be kita ko, jie ir mano mielą vyresnįjį
draugą Sokratą, kurį nesigėdydamas galiu vadinti teisingiau-
siu iš tuomet gyvenusių žmonių, pasiuntė su kitais, kad šis jėga
atvestų kažkurį iš paskirtų mirčiai piliečių ir norom nenorom
325 a prisidėtų prie dalyvavimo jų veikloje. Bet Sokratas nepakluso,
verčiau pasirinkdamas kęsti pavojus, nei tapti jų nedorų darbų
bendrininku. Matydamas visa tai ir dar kitus nemenkesnius
tokio pobūdžio dalykus, aš pasipiktinau ir nusišalinau nuo šių
blogų reikalų. Praslinkus kuriam laikui, Trisdešimties valdymas
ir visa politinė santvarka žlugo. Ir vėl, tačiau jau žymiai ramiau,
b mane apniko troškimas užsiimti visuomenine ir politine veikla.
Tuo neramiu laikotarpiu būta ir daugiau dalykų, galėjusių kam
nors sukelti pasipiktinimą, ir nenuostabu, jog pasinaudojant
perversmu itin smarkiai keršyta savo priešininkams už patirtas
skriaudas. Tuo tarpu tie, kurie grįžo į polį, buvo labai atlaidūs.
Tačiau kažkokios lemties dėka kai kurie iš tuo metu valdžiusių
išsikvietė į teismą mano bičiulį Sokratą, pateikdami gėdingiau-
c sius kaltinimus, kurių jis nusipelnė mažiausiai iš visų: apkalti-
nę bedievyste, dėl to jį nuteisė ir nužudė – tą, kuris net nenorėjo
prisidėti prie vieno iš kaltintojų, anuo metu kentusių tremties
dalią, draugų sulaikymo.

Regėjau visa tai, taip pat ir žmones, įsitraukusius į politiką,
tų žmonių leidžiamus įstatymus bei jų būdą, ir kuo ilgiau į tai
d gilinausi bei juo dariausi vyresnis, juo sunkiau man atrodė tei-

singai tvarkyti valstybės reikalus. Nes be artimų draugų bei ištikimų bičiulių nevertėjo imtis šio darbo, o tokių greta nebuvo, ir rasti jų nebuvo lengva, kadangi mūsų polis tuomet jau nebegyveno pagal tėvų papročius ir laikyseną (*epitēdeuma*), tuo tarpu norint išugdyti naujus žmones, reikėjo įdėti nemažai pastangų. Maža to, rašytiniai įstatymai bei papročiai taip stebėtinai išsigimė ir nusmuko, kad aš, pirma degęs didžiu noru e
užsiimti viešąja veikla, žiūrėdamas į visa tai ir regėdamas, kaip viskam ir visais atžvilgiais ėmė trūkti pastovumo, galiausiai ėmiau negaluoti. Tačiau nenustojau galvoti, kokiu būdu pagerinti tiek susiklosčiusią padėtį, tiek visą valstybinę santvarką. Vis dėlto dar nesiėmiau veikti, laukdamas tinkamo meto. Galų gale su- 326 a
pratau, kad visos dabarties valstybės yra valdomos blogai, o jų įstatymų leidyba yra beveik neišgydoma, nebent palanki lemtis būtų suteikusi nuostabią pagalbą. Šlovindamas tikrąją filosofiją, buvau priverstas sakyti, kad tik ji suteikia galią įžvelgti, kas yra teisinga ir politikoje, ir visose paskiro žmogaus gyvenimo srityse. Todėl žmonių giminė neatsikratys blogybių tol, kol jos neims valdyti tikrų ir teisingų filosofų giminė arba polių valdovai b
kokios nors dieviškos lemties vedami neatsidės tikrajai filosofijai.

Buvau apimtas tokių minčių, kai pirmą kartą atkeliavau į Italiją ir Siciliją. Čia atvykus, man visiškai nepatiko vadinamasis „laimingas gyvenimas“ – kupinas itališkų ir sirakūziškų pobūvių, kuriuose dusyk per dieną prisivalgoma iki soties, o nakčia niekada nemiegama po vieną bei užsiimama visais kitais iš tokio c
gyvenimo plaukiančiais dalykais. Nes joks žmogus po dangumi nuo jaunystės laikydamasis šių papročių negalėtų tapti išmintingas (*phronimos*), nes net būdamas nuostabios prigimties, jis nepamėgintų tapti nuosaikus (*sōphrōn*); tas pat galiotų ir kitų dorybių atžvilgiu. Drauge joks polis, kad ir kokie geri būtų jo įstatymai, negalės mėgautis ramybe, jei jo žmonės manys, kad viską reikia išleisti prabangai ir būti lengvabūdiškiems visa ko d

atžvilgiu, išskyrus vaišes, išgertuves bei meilės malonumus – ir
tik dėl pastarųjų verta dėti dideles pastangas. Tad neišvengiama,
kad tokie poliai niekuomet nenustoja keitę valdymo būdų, įves-
dami tai tironiją, tai oligarchiją, tai demokratiją, tuo tarpu juos
valdantieji nė girdėti negirdėjo net teisingo ir lygiais įstatymais
pagrįsto valdymo vardo.

Taigi apniktas šių ir kitų aukščiau minėtų minčių, vykau į
Sirakūzus; galbūt taip buvo lemta, tačiau, manding, tai buvo
e aukštesnės dievybės darbas, kaip tik ir davusios pradžią dalykams,
kurie nūnai atsitiko su Dionu ir sirakūziečiais. Bijau, kad jų
įvyks dar daugiau, jei nepaklausysite manęs, kaip jums patariu
jau antrą sykį. Kaip galiu sakyti, kad viskam pradžią davė tuo-
metinis mano atvykimas į Siciliją? Artimai bendraudamas su
327 a Dionu, tuomet dar jaunu, dėsčiau jam tai, kas, mano manymu,
žmonėms buvo geriausia, bei patariau imtis tai įgyvendinti; šitaip
rizikingai elgiausi net nežinodamas, kad mano veikla slapčia
nuo manęs paties kažkokiu būdu prisidės prie tiranijos žlugimo.
Dionas buvo labai imlus viskam, o ypač svarstymams, kuriuos
tuomet jam išdėsčiau. Man niekada nėra tekę sutikti jaunuolio,
b kuris būtų manęs klausęs taip dėmesingai ir atidžiai kaip jis.
Dorybę pamilęs labiau nei malonumus ir kitą prabangą, likusį
gyvenimą jis panoro gyventi kitaip nei dauguma italikų ar si-
ciliečių. Dėl to iki pat Dionisijo mirties leido gyvenimą neken-
čiamas tų, kurie gyveno taip, kaip įprasta tiranijos sąlygomis.

c Netrukus po to, jis suvokė, kad tos mintys, kurias jis pats
įgijo sekdamas teisingais svarstymais, kyla ne tik jam vienam.
Stebėdamas jis suprato, kad tokių minčių turi ir kiti, galbūt
nedaugelis, tačiau kai kurie vis dėlto turi. Jam atrodė, kad tarp
šių žmonių su dievų pagalba galėjo būti ir Dionisijas. O jei taip
būtų buvę iš tikro, jo paties bei kitų sirakūziečių gyvenimas bū-
tų tapęs neapsakomai laimingas. Be to, Dionas, atmindamas,
kaip lengvai mūsų tarpusavio artima bičiulystė (*synousia*) suža-

dino jame gražesnio ir tauresnio gyvenimo troškimą, manė, kad d
ir aš bet kokiu atveju privalėjau kuo skubiausiai atvykti į Sira-
kūzus bei prisidėti prie šio reikalo. Ir nūnai, jei jam būtų pavykę
sukelti tokį troškimą Dionisijui, Dionas puoselėjo dideles viltis
be žudynių, mirčių bei tų nelaimių, kurios atsitiko dabar, visoje
šalyje įtvirtinti laimingą ir tiesos kupiną gyvenimą.

Šitaip teisingai mąstydamas, Dionas įtikino Dionisiją, kad
mane pasikviestų; ir pats Dionas siuntė žinią, jog kad ir kas
bebūtų, turėjau kuo greičiausiai atvykti, kol kas nors kitas iš e
Dionisijo aplinkos neįtraukė jo į kitokį gyvenimą nei tas, kuris
yra pats geriausias. Prašydamas kalbėjo šiuos žodžius (nors vis-
ką perteikti prireiktų labai daug laiko): „Kokios dar geresnės
progos laukiame, – sakė jis, – nei ta, kuri mums dabar pasitai-
kė dieviškos valios dėka?“ Be to, aptarė, kokia buvusi Italijoje
ir Sicilijoje valdžia, savo paties įtaką jai, Dionisijo jaunystę ir 328 a
užsidegimą filosofijai bei lavinimuisi. Anot Diono, jo sūnėnai
bei namiškiai nesunkiai įsitrauktų į mano skelbiamą mokymą
ir gyvenimą, o būtent jie buvo itin tinkami, norint patraukti į
šį reikalą ir Dionisiją. Todėl dabar kaip niekada galinti išsipil-
dyti viltis, kad filosofai ir didelių polių valdovai susijungsią
viename asmenyje. b

Buvau raginamas šiais ir daugeliu kitų žodžių. Vis dėlto man
kėlė baimę tai, kad turėjau reikalą su jaunais žmonėmis – greitais
užsidegti troškimu, tačiau neretai draskomais prieštaravimų, –
tad nebuvo aišku, kuo visa tai galėjo baigtis. Kita vertus, pažino-
jau Diono būdą, jo prigimtinę dvasios stiprybę, brandų amžių bei
sielos darną. Todėl svarstydamas ir dvejodamas, ar verta jo pak-
lausius leistis į kelionę, ar elgtis kaip kitaip, nutariau, kad reikia
keliauti, jei tik ketinau įgyvendinti tai, ką buvau apmąstęs svars-
tymuose apie įstatymus ir valstybinę santvarką. Kaip tik dabar
atėjo tinkamas metas šiems mėginimams, kadangi pakako įtikinti c
vieną vienintelį žmogų tam, kad išpildyčiau visus gerus ketinimus.

Kupinas tokių minčių ir ryžto apleidau namus, o anaiptol
ne dėl ko kita, kaip kai kas galvojo; mat man buvo labai gėda,
kad nepasirodytų, jog sugebu tik kalbėti, tuo tarpu savo noru
niekada nesiimčiau jokių veiksmų. O visų pirma, rizikavau
d išduoti Diono draugiškumą ir bičiulystę, nes jis tuomet buvo
patekęs į nemenkus pavojus. Jei jam būtų kas nors atsitikę ar
jei Dionisijas bei kiti priešai jį būtų ištrėmę, bėgdamas jis būtų
atėjęs pas mane ir kreipęsis į mane, šitaip sakydamas: „Plato-
nai, ateinu pas tave kaip bėglys, bet ne todėl, kad man trūktų
hoplitų ar raitelių apsiginti nuo priešų, bet todėl, kad man trūks-
ta žodžių bei gebėjimo įtikinėti (*logous kai peithous*); tuo nau-
dodamasis – tai aš gerai žinau – tu sugebi jaunus žmones pa-
kreipti gerų ir teisingų dalykų link bei įskiepyti kiekviename iš
e jų tarpusavio draugystę ir bičiulystę. To stokodamas iš tavo
pusės, dabar, palikęs Sirakūzus, atvykstu čia. Tačiau tai, kaip
pasielgei su manimi, neša tau tik mažesnę dalį gėdos. Filosofiją,
kurią tu visuomet šlovini, o kiti žmonės, kaip tvirtini, jos ne-
gerbia, – ar ne ją išdavei sykiu taip pasielgdamas su manimi?
329 a Jei kartais gyvenčiau Megaruose, tu, be abejo, ateitum, paprašy-
tas pagalbos, antraip pats sau atrodytum didžiausiu menkysta.
O dabar, teisindamasis tolima kelione ir sunkiu plaukiojimu,
manai išvengti prasto poelgio šlovės? To, toli gražu, ne gana“.
Jei taip man būtų kalbėjęs, kokį tinkamą atsakymą būčiau galė-
jęs jam duoti? Jokio. Taigi, paklusęs tokiems svarstymams ir
sekdamas teisingumu – kokiu mastu tai yra žmogui įmanoma –
b dėl pastarųjų priežasčių apleidau savo kilnumo nestokojančius
užsiėmimus ir apsigyvenau tiranijos aplinkoje, kuri nei atrodė
suderinama su mano mokymu, nei tiko man pačiam. Vis dėlto
čia atvykdamas įvykdžiau savo pareigą prieš Dzeusą-Svečių
Globėją, o mano kaip filosofo priedermė liko be priekaištų: ji
būtų buvusi suteršta, jei iš silpnumo ar baimės būčiau pasidavęs
tokiai baisiai gėdai.

Trumpiau tariant, vos atvykęs atradau, kad Dionisijo ap-
linkoje buvo gausu neramumų bei šmeižto, kuriuo siekta su- c
menkinti Dioną tirano akivaizdoje. Gyniau jį, kiek pajėgiau,
tačiau mano galimybės buvo labai menkos. Einant maždaug
ketvirtajam mėnesiui, Dionisijas apkaltino Dioną rezgant są-
mokslą prieš tiraną ir, įsodinęs į mažą laivelį, gėdingai ištrėmė.
Po to visi mes, Diono draugai, bijojome, kad Dionisijas neimtų
keršyti ir mums, kaltindamas dalyvavimu Diono sąmoksle. Apie
mane tarp sirakūziečių ėmė sklisti kalbos, esą Dionisijas mane d
pasmerkė myriop kaip visų šių įvykių kaltininką. Tuo tarpu jis,
jausdamas mūsų nuotaikas bei bijodamas, kad iš mūsų baimės
nekiltų koks didesnis pavojus, mus visus priėmė palankiai, o
ypač įkalbinėjo mane, liepdamas išlikti drąsiam ir prašydamas
pasilikti bet kokia kaina. Jei būčiau nuo jo pabėgęs, iš to jam
nebūtų buvę nieko gera, priešingai, nei jei būčiau pasilikęs. Todėl
jis apsimetinėjo, atkakliai įkalbinėdamas likti.

Bet juk žinome tiranų prašymus esant sumišusius su liepi-
mu. Ir jis suruošė visa taip, kad sutrukdytų man išplaukti: at- e
sivedė mane į akropolį ir ten apgyvendino, iš kur nė vienas laivo
kapitonas nebūtų galėjęs manęs išvežti nepaklusdamas Dio-
nisijui, bet tik gavęs jo siųstą leidimą. Ir joks pirklys, joks sienos
sergėtojas nebūtų leidęs man vienam iškeliauti, bet, mikliai
sučiupęs, būtų parvedęs atgal pas Dionisiją. Juo labiau, kad 330 a
tuomet – priešingai nei anksčiau – jau sklido kalbos, esą Dio-
nisijas stebėtinai pamėgęs Platoną.

Bet kaip buvo iš tikro? Reikia pasakyti tiesą. Laikui bėgant,
Dionisijas pažino mano įpročius bei būdą, ir mano draugija
(*synousia*) jam darėsi vis mielesnė. Ilgainiui jis panoro, kad jį
girčiau labiau nei Dioną, kad pirmiausią jį, o ne Dioną, laikyčiau
savo draugu, ir ėmė stebėtinai atkakliai to siekti. Tačiau Dioni-
sijas nesiryžo daryti tai, kas geriausia, norint, kad taip ir įvyktų –
jei tai išvis galėjo įvykti, – t. y. lankytis mano namuose bei su

b manimi artimai bendrauti, mokydamasis bei klausydamas filosofinių svarstymų. Vietoj to jis klausėsi paskalų ir baiminosi, kad nepakliūtų į pinkles ir kad viso to nebūtų surengęs Dionas. Aš kenčiau visa tai, vis puoselėdamas tuos ketinimus, vardan kurių buvau atvykęs – kokiu nors būdu sužadinti jame troškimą gyventi filosofo gyvenimą. Tačiau nugalėjo jo pasipriešinimas.

Tokie dalykai vyko man pirmą sykį viešint ir gyvenant Si-
c cilijoje. Paskui aš išvykau ir grįžau atgal, tik primygtinai prašant Dionisijui. Kodėl taip padariau ir kodėl tai, ką padariau, buvo tinkama ir teisinga, pasakysiu vėliau, atsakydamas tiems, kurie teiraujasi, dėl ko ten vykau antrą kartą; tačiau norėdamas, kad pirmaeiliai dalykai nesumištų su antraeiliais, pirma jums patarsiu, kaip reikia elgtis, dabar susiklosčius tokiai padėčiai.

Štai ką jums pasakysiu.

Ligoniui, kurio gyvenimo būdas kenkia sveikatai, visų pirma
d patariama pakeisti gyvenimą ir tik tuomet, jie jis nori klausyti, galima duoti kitus patarimus. Jei taip nebūtų, žmogų, vengiantį duoti tolesnius patarimus, laikyčiau tikrai geru gydytoju, tuo tarpu, tą, kuris tęstų – menkaverčiu ir neišmanėliu.

Taip pat yra ir su poliu, nesvarbu, ar jį valdytų vienas valdovas, ar būtų daug jį valdančių; jei valdymo būdas būtų kreipiamas teisingu keliu ir jei valdantieji paklaustų patarimo, kaip dar jį pagerinti, protingas žmogus jiems suteiktų tokį patarimą.
e Tačiau tiems, kurie visiškai nesilaiko teisingo valdymo krypties ir netgi nenori juo sekti, o jiems patariančiam liepia išlaikyti valstybinę santvarką ir jos nejudinti, grasindami mirties baus-
331 a me, jei ji būtų pajudinta, bei įsakydami paklusti jų įgeidžiams ir norams, tokiu būdu parodydami, kaip lengvai ir greitai gali visam laikui įtvirtinti savo valdžią, – jei kas vis vien sutiktų jiems patarinėti, tokį žmogų laikyčiau menkaverčiu, o nesutikusį tai daryti – tikru vyru.

Štai tokios yra mano mintys; ir jei kas manęs prašo patarimo,

spręsdamas svarbius klausimus, susijusius su jo paties gyvenimu, norėdamas ką nors nusipirkti, rūpindamasis kūnu ar siela, jei man atrodo, kad jis ir kasdieniame gyvenime laikosi tam tikrų b
nuostatų ir ketina pasinaudoti mano patarimais, noriai jam patariu ir nesustoju, kol iki galo neįvykdau savo sumanymų.

O jei jis nesiprašo patariamas, arba man aišku, kad, išklausęs patarimo, jokiu būdu jo nepaklausys, tokiu atveju nekviestas neinu jam patarinėti ir jėga piršti savo nuomonės, net jei tai būtų mano sūnus. Vergui taip galėčiau patarti, o jei nenorėtų klausyti – priverščiau jėga. Tačiau manau, kad nevalia taip priversti tėvą ir motiną, nebent jie sirgtų silpnaprotyste. Tačiau jei c
gyvena įprastą gyvenimą, kuris jiems patinka, o man – ne, neverta nei užsitraukti jų neapykantos bergždžiai patarinėjant, nei jiems pataikauti, nei juos maloninti, nei tenkinti jų troškimus, kurių pats šiukštu nenorėčiau patirti savo gyvenime.

Taip gyvendamas protingas žmogus turi taip pat elgtis ir savo polio atžvilgiu: jei jam atrodo, kad polis nėra gerai valdomas – kalbėti apie tai, jei yra galimybė, kad žodžiai nenueis d
veltui, ir jei kalbėdamas nerizikuoja gyvybe, tačiau nesigriebti prievartos keičiant gimtojo polio valdymą, kadangi neįmanoma, kad trėmimai ir žudynės atvestų prie to, kas geriausia; tokiu atveju verčiau nurimti ir melstis už savo ir polio gerovę.

Štai taip galėčiau jums patarti, kaip sykiu su Dionu patariau ir Dionisijui: pirmiausia diena iš dienos gyventi atkakliai sie- e
kiant tapti savęs paties valdovu bei įsigyti ištikimų draugų ir bičiulių, kad neatsitiktų taip, kaip atsitiko su jo tėvu, kuris, užvaldęs daug didelių barbarų nusiaubtų Sicilijos miestų, nesugebėjo naujai apgyvendinęs kiekviename iš jų atstatyti valdymo, patikėto bičiuliams, ar svetimiems – iš kur jie bebūtų, – ar broliams, 332 a
kuriuos pats būtų išsiauklėjęs ir kurie buvo jaunesni už jį, paversdamas juos iš privačių asmenų valdančiaisiais, iš neturtingų – nepaprastai turtingais. Jis nesugebėjo pasinaudoti nė viena

iš turėtų galimybių – nei įtikinėjimu, nei mokymu, nei geradarystėmis, nei giminystės ryšiais – tam, kad juos palenktų ir bendrai dalytųsi valdžia. Dėl to buvo septyniskart menkesnis už Darijų, kuris nepasitikėjo nei savo broliais, nei auklėtiniais, bet tik tais, kurie jam buvo padėję nuversti eunuchą medą;
b padalijęs valdas į septynias dalis, kurių kiekviena buvo didesnė už visą Siciliją, patikėjo jas šiems ištikimiems bendražygiams, kurie nesikivirčijo nei su juo, nei tarpusavyje. Taip jis parodė pavyzdį, koks turi būti geras įstatymdavys bei karalius, nes sykiu išleido įstatymus, kurie iki šiol palaiko persų valstybės gyvavimą.

Čia tinka ir atėniečių atvejis. Pastarieji užvaldė daug graikų polių, į kuriuos buvo įsivežę barbarai, patys jų neapgyvendin-
c dami, o palikdami juose vietinius gyventojus. Tačiau kiekviename iš polių įsigiję artimų draugų, jie septyniasdešimt metų išsaugojo valdžią. Tuo tarpu Dionisijas, suvienijęs ir pajungęs vienam poliui visą Siciliją ir savo išminties dėka niekuo nepasitikėdamas, vos ne vos pajėgė ją išsaugoti, mat neturėjo artimų ir ištikimų draugų: tai, ar žmogus veikia vienas, ar su draugais, yra geriausias ženklas, leidžiantis atskirti dorą žmogų nuo nedoro.

Štai ką mes su Dionu patarėme Dionisijui, kadangi dėl sa-
d vo tėvo nuostatų jis užaugo kęsdamas išsilavinimo ir tinkamų artimų santykių (*synousiōn prosēkousōn*) stygių. Visų pirma raginome iš namiškių ir bendraamžių įsigyti draugų, kurie būtų jo bendraminčiai dorybės atžvilgiu, o labiausiai – tapti draugu sau pačiam, nes to jis ypač stokojo. Kalbėjome ne atvirai (tai būtų buvę nesaugu), bet netiesiogiai, stengdamiesi savo žodžiais parodyti, kad kiekvienas žmogus tik šiuo būdu galės išgelbėti
e tiek save, tiek ir tuos, kuriuos valdo, o pasukus kita kryptimi, jam teks patirti ir priešingas pasekmes. Jei jis būtų ėjęs tuo keliu, kaip jam sakėme, jei būtų tapęs išmintingas ir nuosaikus, jei būtų apgyvendinęs apleistus Sicilijos polius, sujungdamas juos įstatymais ir valdymo būdu taip, kad jie vienas kitam būtų tapę

bendrininkai ir pagalbininkai kovoje prieš barbarus, ne dusyk,
bet daugelsyk būtų padidinęs iš tėvo paveldėtą valstybę. O jei 333 a
tai būtų įvykę, jis būtų pasirengęs daug tvirčiau pavergti kar-
taginiečius, nei jie buvo pavergti Gelono. Tuo tarpu dabar prie-
šingai – jo tėvas privalėjo mokėti nustatytą duoklę barbarams.

Štai tokie buvo žodžiai ir raginimai, kuriuos Dionisijui sky-
rėme mes – tie, kurie, anot plačiai pasklidusių gandų, rezgė
prieš jį sąmokslą. Būtent šie gandai užvaldė Dionisiją ir priver-
tė jį ištremti Dioną, o mums sukėlė išgąstį. Idant užbaigčiau b
pasakojimą apie daugelį įvykių, kurie atsitiko per trumpą laiko
tarpą, pasakysiu, kad Dionas sugrįžo iš Peloponeso ir Atėnų
bei veiksmais įkrėtė proto Dionisijui. Vis dėlto po to, kai jis
dukart išlaisvino polį ir atidavė jį sirakūziečiams, šie ir toliau
puoselėjo tokius pačius jausmus Diono atžvilgiu kaip ir Dio-
nisijas tuomet, kai Dionas dar mėgino jį išauklėti bei išugdyti
kaip valdžios vertą karalių, ketindamas visą gyvenimą praleisti c
šalia jo. Tuo tarpu šis klausėsi apkalbų: anot jų Dionas rezgęs
prieš tiraną sąmokslą, o viską, ką jis tuomet daręs, jis daręs
tam, kad auklėdamas apžavėtų jo protą ir Dionisijas nustotų
rūpintis valdžia, perleisdamas ją Dionui, o šis, ją pasisavinęs,
klasta nuverstų Dionisiją. Štai tokie gandai paėmė viršų Sira-
kūzuose ir antrą kartą, tačiau ši pergalė jos kaltininkams tapo
beprasmiška ir gėdinga.

Kaip visa tai įvyko, turi išgirsti tie, kurie mane kviečia imtis
šiandienių reikalų. Aš, Atėnų pilietis, Diono bičiulis ir sąjun- d
gininkas, atvykau pas tiraną, ketindamas juodu sutaikyti ir pa-
daryti draugais, tačiau, kovodamas su paskalomis, buvau nu-
galėtas. Dionisijas įtikinėjo mane, siūlydamas aukštas pareigas
ir pinigų, tapti jo draugu ir liudytoju, taip ieškodamas patvir-
tinimo, kad ištremdamas Dioną pasielgė tinkamai. Tačiau čia
jis smarkiai apsiriko.

Kiek vėliau grįžęs namo, Dionas atsivežė du brolius, kurie

e jo draugais tapo ne iš meilės filosofijai, bet užmezgę įprastą
bičiulystę, kaip nutinka daugeliui draugaujančių žmonių, kuo-
met draugais tampama svečiuojantis vienas pas kitą ar bendrai
dalyvaujant misterijose. Kaip tik dėl šių priežasčių, taip pat dėl
to, kad jam buvo pagelbėję kelionėje, šiedu tapo jo bičiuliais.
334 a Atvykę į Siciliją ir išgirdę, kaip Diono išlaisvintieji siciliečiai jį
kaltina kėsinantis į tirano sostą, ne tik išdavė savo bičiulį ir sve-
čią, bet su ginklais rankose, šalia stovėdami ir padėdami žu-
dikams, beveik savo rankomis jį ir nužudė. Nenutyliu apie šį
negarbingą ir begėdišką dalyką, tačiau nieko daugiau ir nesa-
b kysiu: daugelis kitų apie tai jums kalba ir dar ilgai kalbės. Tačiau
atsakysiu tiems, kurie teigia, kad būdami atėniečiai tokiu poel-
giu jie užtraukė gėdą visam poliui. Sakau gi, kad atėnietis buvo
ir tasai, kuris net už pinigus ir daugelį kitų dalykų neišdavė
Diono, kadangi jo draugu tapo ne per prasčiokišką pažintį, bet
kartu dalyvaudamas laisve pagrįstame auklėjime, kuriuo vie-
ninteliu valia pasitikėti protingam žmogui – labiau nei kūno ar
c sielos ryšiais. Dėl to nemanau, kad Diono žudikai galėjo už-
traukti gėdą poliui, kadangi jie niekada ir nebuvo verti jokio
dėmesio.

Visa tai čia buvo pasakyta Diono draugams ir giminaičiams
kaip patarimas. Tačiau turiu jiems duoti dar vieną, trečiąjį, pa-
tarimą, o sykiu jie bus tretieji, kurie jį išgirs: Sicilijos ar bet
kurio kito polio valdymas pagal mano mokymą turi būti pati-
kėtas ne žmonėms despotams, bet įstatymams. Despoto valdžia
d nėra gera nei valdantiesiems, nei valdomiesiems, nei jų vaikams,
nei tolesniems palikuonims. Veikiau atvirkščiai – ši patirtis visiš-
kai pražūtinga. Tai būdinga menkoms ir vergiškoms sieloms –
godžiai gvieštis šios valdžios, – tuo tarpu nė viena iš jų nežino
nieko nei apie praeities, nei apie ateities, nei apie žmonių, nei
apie dievų gerus ir teisingus dalykus. Tuo aš stengiausi įtikinti
pirmiausia Dioną, paskui Dionisiją, o dabar jus, štai jau trečią

sykį. Dzeuso trečiojo Gelbėtojo vardan, paklausykite manęs!
Arba pažvelkite į Dionisijo ar Diono pavyzdį. Pirmasis, manęs
nepaklausęs, dabar gyvena negarbingai, antrasis, kuris manęs e
paklausė, mirė kilnia mirtimi. Nes tai, ką tenka patirti siekiant
gėrio sau ir poliui, visa, kad ir kas tai būtų, yra teisinga ir gera.
Niekas iš mūsų negimė nemirtingas, ir net jei kurį nors ištiktų
tokia dalia, jis netaptų laimingas, kaip mano daugelis; tiems,
kas esti be sielos, nei gera, nei bloga neturi vertės; tačiau šie
dalykai turi vertę kiekvienai sielai, ar ji būtų susijungusi su kūnu, 335 a
ar atsiskyrusi nuo jo.

Iš tiesų, verta tikėti senais ir šventais žodžiais, skelbiančiais,
kad mūsų siela yra nemirtinga ir kad, kuomet bus atskirta nuo
kūno, ji bus teisiama ir baudžiama didelėmis bausmėmis. Dėl
to reikia manyti, kad patirti didelių nuoskriaudų ir neteisybių
yra mažesnis blogis, nei jas padaryti. Žmogus, godus pinigams,
bet skurdžius sieloje, neklausys šių žodžių, o jei ir paklausys,
manys, kad iš jų galima pasijuokti; tad jis ims griebti viską ir b
visur, kur papuola, be jokios gėdos nelyginant žvėris, kas jam
atrodys tinkama valgyti, gerti arba tenkinti iki soties žemus bei
vergiškus malonumus, kurie neteisingai vadinami meilės vardu.
Būdamas aklas jis nemato, kad šitokiame grobstyme esama
šventvagystės, o kiekvieną neteisingą darbą lydi didis blogis, ir
visa tai jis yra priverstas temptis paskui save gėdingoje ir visais
atžvilgiais varganoje kelionėje tiek gyvendamas ant žemės, tiek
ir nukeliavęs po žeme.

Šiais ir kitais žodžiais buvau įtikinęs Dioną, tad turiu teisę c
pykti ant jo žudikų ir tam tikru mastu ant Dionisijo: kaip jie,
taip ir jis smarkiai pakenkė man ir, jei galima taip išsireikšti,
visiems žmonėms; pirmieji – kadangi nužudė tą, kuris norėjo
įgyvendinti teisingumą, o antrasis – kadangi viso savo valdymo
metu nepanoro įgyvendinti teisingumo, nors ir turėjo didžiulę
galią. Jei filosofija ir ši galia būtų susijungę į viena, visiems d

žmonėms – tiek graikams, tiek barbarams, – būtų tinkamai
nušviesta ši teisinga nuomonė: kad joks polis ir joks žmogus
netaps laimingas, kol neims gyventi savo gyvenimo remdamasis
protu ir vadovaudamasis teisingumu, ar pats jo įgijęs, ar, valdant
dievobaimingiems žmonėms, bus išauklėtas ir išlavintas pagal
teisingus papročius.

e Štai tokią žalą padarė Dionisijas. Visa kita, mano akimis,
palyginus su šituo yra menka. Tą pačią žalą, tik nežinodamas,
padarė Diono žudikas. Aš gerai žinau – kokiu mastu žmogui
įmanoma tvirtinti žinant apie kitus žmones, – kad jei Dionas
būtų turėjęs valdžią, jis būtų nustatęs būtent tokį valdymo būdą;
336 a pirmiausia jis būtų išlaisvinęs iš vergijos Sirakūzus, savo tėvynę,
bei atstatęs laisve pagrįstą valdymo formą, po to visomis prie-
monėmis būtų juos išpuošęs geriausiais ir piliečiams tinkamais
įstatymais. O dar vėliau Dionas troško apgyvendinti visą Sicili-
ją bei išlaisvinti ją nuo barbarų; vienus jis ketino išvyti, o kitus
užvaldyti – ir visa tai padaryti daug lengviau, nei tai buvo pavykę
Hieronui.

b Jei taip būtų atsitikę teisingo, narsaus, išmintingo žmogaus
dėka, filosofo dėka, dauguma žmonių būtų priėmę tokią pačią
nuomonę apie dorybę, kaip ir ta, kurią, jei Dionisijas būtų buvęs
įtikintas, būtų susidarę visi, jei taip galima sakyti, žmonės. Bet
dabar kažkoks daimonas ar kerštaujanti dievybė atsiuntė be-
įstatymystę ir bedievystę, o labiausiai – įžūlų nemokšiškumą,
kuriame glūdi visų blogybių šaknys ir kuris vėliau neša kar-
čiausius vaisius tiems, kurie tuos vaisius ir išaugino. Šie dalykai
c jau antrą sykį viską apvertė ir pražudė.

Dabar ištarkime šiuos žodžius trečią sykį – ir lai juos lydi
geri ženklai. Patariu jums, Diono draugai, mėgdžioti jo meilę tė-
vynei bei nuosaikų gyvenimo būdą ir, jei būtų siųsta palankesnė
lemtis, mėginti įvykdyti jo sumanymus (o kokių jų būta, jūs
kuo aiškiausiai išgirdote iš mano laiško). Nekvieskite prisijung-

ti prie jūsų tų, kurie pagal tėvų papročius nepajėgia laikytis
dorietiško gyvenimo būdo, bet gyvena Diono žudiko bei sici- d
liečių pavyzdžiu, ir nemanykite, kad šieji kada nors galėtų atlik-
ti kokį nors protingą ar vertą pasitikėjimo darbą. Tačiau kvies-
kite kitus, idant visa Sicilija būtų apgyvendinta, o joje įsteigti
lygūs įstatymai; kvieskite iš visos Sicilijos ir iš viso Peloponeso,
nesibaiminkite kviesti ir iš Atėnų: ten taip pat esama žmonių,
kurie išsiskiria dorybėmis ir nekenčia tų, kurie drįsta kelti ran-
ką prieš svečią. Bet jei jums atrodo, kad šiuos dalykus galima
įgyvendinti ir vėliau, o tuosyk maga atsidėti kasdien visur kur
kylantiems įvairiems ir gausiems neramumams, tuomet kiek- e
vienam privalu žinoti – jei dieviškoji lemtis jam atseikėjo nors
kiek teisingos nuovokos, – kad tol nebus galo vidaus barniams,
kol pikta menantys nugalėtojai nesiliaus trėmimais ir žudynė-
mis keršyti savo priešininkams, bet susivaldę nustatys bendrus
įstatymus, skirtus tiek savo, tiek ir pralaimėjusiųjų labui. Šitaip 337 a
jie dvejopu keliu privers laikytis įstatymų, sukeldami pagarbą
ir baimę; baimę – kadangi jėga įrodė esantys už anuos stipres-
ni, pagarbą – kadangi pasirodė, jog geriau moka atsispirti ma-
lonumams ir verčiau trokšta bei geba paklusti įstatymams. Nėra
kito būdo, kaip išvaduoti nuo blogybių vidaus karų krečiamą
polį. Antraip, jam esant tokios padėties, ir toliau nesiliaus kilę b
barniai ir priešiškumas, neapykanta ir nepasitikėjimas. Nuga-
lėtojai, jei tik trokšta išgelbėti miestą, privalo patys tarp savęs
išrinkti tuos, kuriuos jie nusprendė esant geriausius tarp grai-
kų – pirmiausia senolius, namie turinčius žmonas ir vaikus,
daugelio kartų taurių ir gero vardo protėvių palikuonis, taip pat c
pakankamai turtingus. Tokių piliečių vidutinio dydžio poliui
pakanka penkiasdešimt. Juos reikia prašymais bei siūlant garbin-
gas pareigas pasikviesti iš jų tėvynės, o kuomet jie bus atkelia-
vę ir davę priesaiką – jiems liepti ir pavesti išleisti įstatymus, ne
palankesnius nugalėtojams ar nugalėtiesiems, bet lygius ir bend-

rus visam poliui. O išleidus įstatymus, visa kita glūdi štai kame.
Jei nugalėtojai ims labiau paklusti įstatymams nei nugalėtieji,
d visa bus visiškai išgelbėta, stos laimė ir bus išsivaduota nuo blo-
gybių. Priešingu atveju, jei nenorite paklausyti dabar išdėstytų
patarimų, nekvieskite nei manęs, nei kieno nors kito, kad prie
jūsų prisidėtų. Nes šie žodžiai yra tarsi broliai anų žodžių, ku-
riuos mudu su Dionu gera norėdami mėginome įgyvendinti
Sirakūzuose. Tai buvo antras kartas. O pirmą kartą mes dar
anksčiau sykiu su Dionisiju pabandėme įgyvendinti visiems
e bendrą gėrį, bet kažkokia galingesnė nei žmogus lemtis suardė
mūsų ketinimus. Dabar pabandykite jūs tinkamesniu metu ir
su dieviškos lemties pagalba sėkmingiau įgyvendinti šiuos gerus
sumanymus.

Štai tiek galiu jums patarti ir laiške papasakoti apie pirmą-
ją kelionę pas Dionisiją. Kas nori, gali pasiklausyti ir apie tai,
kaip, turėdamas pakankamai pagrindo ir tinkamai elgdamasis,
338 a antrą kartą išplaukiau ir atkeliavau pas Dionisiją. Mano pirmo-
jo apsilankymo laikas, kaip minėjau, praslinko taip ir nespėjus
Diono namiškiams ir bičiuliams suteikti jokio patarimo. Po to
kiek pajėgdamas pasistengiau įtikinti Dionisiją, kad mane pa-
leistų; abu pasiekėme susitarimą dėl to, kas įvyks tada, kai stos
taika (Sicilijoje tuo metu vyko karas). Savo ruožtu Dionisijas
pasakė, kad vėl pasikvies mane ir Dioną, vos tik jam pavyks
įtvirtinti savo valdžią, taip pat siūlė Dionui manyti, kad jis buvo
b ne ištremtas, bet tiesiog priverstas išsikelti. Tokiomis sąlygomis
aš sutikau sugrįžti. Kuomet stojo taika, Dionisijas ėmė kviesti
mane, o Diono sugrįžimą atidėjo dar metams, manydamas, kad
aš turįs atvykti bet kokiu atveju. Dionas įkalbinėjo ir liepė man
plaukti, kadangi iš Sicilijos ėmė plačiai sklisti kalbos, kad Dio-
nisijas tąsyk ir vėl apimtas stebėtino troškimo filosofijai. Dėl to
c Dionas atkakliai prašė, kad neatmesčiau kvietimo. Aš žinojau,
kad filosofija gali jaunuoliams sužadinti daugybę tokio pobū-

džio dalykų, tačiau man atrodė, kad tuo metu būsią saugiau, jei
atsiribosiu tiek nuo Diono, tiek nuo Dionisijo; tad atsakiau
abiems, kad esu jau senas ir kad tai, dėl ko buvo tartasi, tada
dar nebuvo įvykdyta; šitaip susipykau ir su vienu, ir su kitu.
Atrodo, kad po to pas Dionisiją atvyko Architas (prieš išplauk-
damas, aš supažindinau Architą su tarantiečiais ir su Dionisiju, d
ir taip mano dėka jie tapo draugais). Sirakūzuose būta ir daugiau
žmonių, girdėjusių Diono žodžius, taip pat dar kitų, ką ne ką
nugirdusių iš filosofijos. Man regis, jie pamėgino leistis į svar-
stymus apie šiuos dalykus su Dionisiju, manydami, kad jis buvo
išklausęs visa, ką aš buvau apmąstęs. Jis gi iš prigimties nebuvo
negabus mokslams, be to, buvo didelis garbėtroška. Jam pati-
ko tai, apie ką su juo buvo svarstoma, be to, jis gėdijosi, kad
neišaiškėtų, jog man lankantis, nieko neįsisavino; tad užsidegė
troškimu išklausyti visa tai išsamiau; kita vertus, tam jį žadino e
garbės troškimas. Kodėl jis nesiklausė manęs mano ankstesnio
apsilankymo metu, jau ką tik išdėsčiau kiek aukščiau. Kuomet
išsigelbėjęs ir antrą sykį kviečiamas, kaip minėjau, atsisakiau
vykti, manding, Dionisijas užsiplieskė ypatingu garbės troški-
mu, kad tik kam nors nepasirodytų, jog aš su panieka žiūriu į
jo prigimtį, įpročius, taip pat ir gyvenimo būdą, kurį man teko 339 a
pačiam patirti, ir dėl to nepatenkintas aš nenorįs keliauti. Būtų
teisinga dabar man pasakyti tiesą bei išlikti tvirtam, jei kas, iš-
klausęs šiuos žodžius, ims niekinti mano filosofiją bei manyti,
kad tiranas taip pat buvo protingas. Dionisijas trečią sykį siun-
tė pas mane pasiuntinius sykiu su trijera, kad taip palengvintų
kelionę; atsiuntė Archedemą, vieną iš tų, kurie artimai bendravo
su Architu, manydamas, kad aš jį vertinu labiausiai iš visų si- b
ciliečių, bei kitus mano pažįstamus siciliečius. Jie visi man per-
davė tą patį liudijimą – kad Dionisijas ypač atsidėjęs filosofijai.
Be to, žinodamas, koks mano nusistatymas Diono atžvilgiu, ir
paties Diono troškimą, kad išplaukčiau ir nuvykčiau į Sirakūzus,

jis parašė labai ilgą laišką, paremtą kaip tik šiais dalykais. Laiš-
kas prasidėjo žodžiais: „Dionisijas Platonui“, paskui sekė įprasti
c mandagūs pasisveikinimai, o iškart po to jis rašė: „jei dabar ma-
nęs paklausęs atvyksi į Siciliją, visų pirma Diono padėtis bus
sutvarkyta taip, kaip nori tu; žinau, kad tavo norai bus saikin-
gi ir aš su jais sutiksiu. Priešingu atveju nei Diono reikalai, nei
visa kita nebus sutvarkyta taip, kaip manai tu“. Tokie buvo jo
žodžiai. Likusi laiško dalis pernelyg ilga, be to, dabar netinka-
d mas metas ją pasakoti. Atėjo ir kitų laiškų – nuo Archito ir kai
kurių tarantiečių – kuriuose buvo šlovinama Dionisijo meilė
filosofijai; be to, jie rašė, kad jei neatvyksiu dabar, gali nutrūkti
mano dėka užsimezgusi ir nemažos politinės reikšmės turėjusi
jų draugystė su Dionisiju. Štai tiek ir tokių man tuo metu siuntė
raginimų iš Sicilijos ir iš Italijos, siekdami patraukti mane pas
juos. Be to, ir atėniečiai įnirtingai prašydami mane beveik stum-
e te išstūmė. Ir vėl kalbėta tą patį: esą nevalia išduoti Diono bei
svečių ir bičiulių iš Taranto. Kita vertus, aš ir pats maniau, kad
nieko stebėtina, jog jaunas ir imlus žmogus, nugirdęs kalbas
apie vertus dalykus, užsidegtų meile tauresniam gyvenimui. Man
atrodė, kad reikėjo pačiam gerai įvertinti dalykų padėtį, taip
pat šiukštu netapti išdaviku bei tikrai didžiai gėdingo poelgio
340 a kaltininku – jei tai, kas buvo kalbama, buvo tiesa. Tad, pasislė-
pęs po tokiais samprotavimais, leidausi į kelionę, tačiau sykiu
būgštavau, suprantama, nenujausdamas nieko gera. Kuomet
atvykau, man teko iš tiesų vertai dėkoti Dzeusui Trečiojo glo-
bėjui, nes dar sykį laimingai išsigelbėjau; ir už tai po dievo tu-
rėčiau dėkoti dar ir Dionisijui, kadangi jis, kuomet dauguma
norėjo mane pražudyti, sutrukdė tai padaryti, bent iš dalies
jausdamas gėdą dėl man rūpimų dalykų.

b Taigi, kai atvykau, pirmiausia galvojau, jog turiu įsitikinti,
ar tikrai Dionisijas yra nelyginant ugnimi užsidegęs filosofija,
ar Atėnus pasiekusios kalbos buvusios tuščios. Yra vienas būdas

tai išbandyti – būdas, nestokojantis kilnumo ir labai tinkamas
tiranams, ypač tokiems, kurie kupini filosofinių nuogirdų; vos
atvykęs, pajutau, kad tai būtent Dionisijo atvejis. Tokiems žmo-
nėms reikia parodyti, kokia yra iš tiesų šio dalyko esmė, kiek
bei kokiais keliais pasiekiama ir kiek tai sukelia vargo. Tai iš-
klausęs, žmogus, jei jis iš tiesų yra filosofas, artimas dalykui ir c
vertas jo, be to, ir pats dieviškas, manys, kad ką tik išgirdo apie
prieš jį nusidriekusį nuostabų kelią ir kad jis nebegali gyventi
kitaip, nei juo sekdamas. Todėl tiek susiėmęs pats, tiek ir įsikibęs
į savo vedlį, nepaleis jo tol, kol nepasieks galutinio tikslo arba
neįgis jėgų be vedlio pagalbos savarankiškai eiti keliu. Šitaip
galvodamas ir su tokiomis mintimis gyvena šis žmogus, ir toliau d
darydamas tai, ką darė iki šiol, bet drauge tvirtai laikosi filosofi-
jos ir kasdienybėje elgiasi taip, kad taptų imlus, geros atminties,
pajėgus svarstyti bei išliktų blaivus; priešingas gyvenimo būdas
jam kelia atkaklią neapykantą. Tuo tarpu tie, kurie nėra tikri
filosofai, bet kaip kad kūnai, kai įdega saulėje, dangstosi įvai-
riomis nuomonėmis, pamatę, kiek teks išmokti, kiek įdėti pa-
stangų ir kokiu mastu kasdienis gyvenimas turi atitikti paties e
dalyko tvarką, ima manyti, kad tai jiems pernelyg sunku ir ne-
įmanoma; todėl jie yra nepajėgūs tuo užsiimti. Kai kurie iš jų 341 a
ima save įtikinėti, kad jau pakankami išklausė ir jiems neberei-
kia tolesnių užsiėmimų.

Štai šis yra kuo aiškiausias ir saugiausias būdas išbandyti
tuos, kurie gyvena prabangoje ir nepajėgia atsidėti triūsui, ka-
dangi taip jie niekada negalės kaltinti savo mokytojo, bet tik
save pačius – juk jie patys nesugeba įvykdyti visa, ko reikalauja
dalykas.

Tokius žodžius tuomet ir pasakiau Dionisijui. Neišdėsčiau
jam visko, bet Dionisijas to ir neprašė; jis prasitarė, kad daugelį b
svarbiausių dalykų žino pats, juos pakankamai perprato klau-
sydamasis kitų. Vėliau teko girdėti, kad jis užsirašė tai, apie ką

tuo metu klausėsi, ir pateikė tai kaip savo, o ne tų, iš kurių
buvo išgirdęs, veikalą. Aš nieko apie tai nežinau. Žinau tik, kad
apie tai rašė kiti, tačiau anie net nežinojo, kas patys esą.

Štai ką turiu pasakyti apie visus, kurie jau parašė ar dar
c parašys ir kurie teigia, jog išmano apie tuos dalykus, kurių aš
mokau, kadangi pasiklausė manęs ar kitų, ar tuos dalykus patys atrado: mano nuomone, jie apie šį reikalą nieko nesupranta.
Apie šiuos dalykus nėra ir niekada nebus jokio mano rašto: tai
niekaip negali būti išsakyta kaip kiti mokslai, bet nuolat ilgai
būnant kartu ir kartu gyvenant vardan paties dalyko, staiga
d kaip šviesa, suspindusi nuo įsižiebusios liepsnos, atsiranda sieloje ir maitinasi pačiu savimi. Vis dėlto žinau bent jau tai, kad jei
šitai galėtų būti užrašyta ar išdėstyta, aš pats geriausiai tai išdėstyčiau; ir tikrai žinau, jog jei šitai būtų buvę blogai užrašyta,
mane būtų nemenkai įskaudinę. O jei man būtų pasirodę, kad
verta šitai suprantamai daugeliui užrašyti ir pasakyti, ką geresnio gyvenime būčiau galėjęs nuveikti nei surašyti tai, kas didžiai
e naudinga žmonėms, ir prigimtį visų akivaizdoje išvesti į šviesą?
Tačiau manau, kad vadinamasis šių dalykų nagrinėjimas žmonėms neatneštų nieko gera, nebent tik nedaugeliui, kurie ir patys menkos nuorodos dėka yra pajėgūs tai atrasti. Iš likusiųjų
vienus šis nagrinėjimas visai netinkamai pripildytų neteisingos
paniekos, kitus – didelių, bet tuščių vilčių, kad išmoko ko nors
342 a didinga. Tačiau man kilo mintis apie šiuos dalykus pasvarstyti
ilgiau: nes galbūt juos aptarus, šis tas bus aiškiau ir apie tai, ką
dabar kalbu. Juk yra tam tikra tiesos žosmė (*logos alēthēs*), kuri
priešinasi bandančiam užrašyti ir anuos dalykus, ir bet kuriuos
kitus; apie šią žosmę jau anksčiau daugelsyk esu kalbėjęs, tačiau,
manding, reikia ir dabar apie ją papasakoti.

Esama trijų dalykų, būtinų tam, kad įvyktų kiekvieno iš esančių daiktų pažinimas. Ketvirtas dalykas yra pats pažinimas, o
b penktuoju reikia laikyti patį daiktą, kuris yra pažinus ir tikrai

esantis. Taigi pirmasis yra vardas, antrasis – apibrėžimas (*logos*),
trečiasis – atvaizdas, ketvirtasis – pažinimas. Norėdamas suprasti
tai, apie ką kalbama, paimk vieną pavyzdį ir šitaip mąstyk apie
visa kita. „Ratas“ – tai kas nors, ką pasakome, o jo vardas yra
būtent tai, ką tik ką ištarėme. Antras dalykas – jo apibrėžimas,
sudarytas iš vardažodžių ir veiksmažodžių: „daiktas, kurio kraš-
tiniai taškai nuo vidurio į visas puses nutolę vienodu atstumu“
galėtų būti to, kas tik vadinama „apvaliu“, „apskritu“ ar „ratu“,
apibrėžimas. Trečias dalykas yra tai, kas nupiešiama ir nutrina- c
ma, išraižoma ir sunaikinama. Tačiau paties rato, kuriam visa
tai skirta, šitai nepaliečia, nes jis yra kažkas kita. Ketvirtas dalykas
yra pažinimas (*epistēmē*), suvokimas (*nous*) bei teisinga nuomonė
(*alēthēs doxa*) apie šiuos dalykus; kadangi tai esti ne garsuose ar
kūnų pavidaluose, tačiau sielose, čia išvardytuosius reikia laiky-
ti vieniu; aišku, kad ketvirtas dalykas yra kas kita nei paties rato
prigimtis ar trys aukščiau išdėstyti dalykai. Iš jų artimiausias, d
labiausiai giminingas bei panašiausias į penktąjį yra suvokimas
(*nous*), o kiti daug labiau nutolę. Šitaip yra ir su tiesiomis, taip
pat su lenktomis formomis bei su spalvomis, su gėriu, su gro-
žiu, su teisingumu, su visokiausiais kūnais, tiek dirbtiniais, tiek
pagal prigimtį atsiradusiais, su vandeniu ir su ugnimi bei visais
kitais panašiais dalykais, su visais gyvais sutvėrimais ir sielų bū-
du, su visais darbais ir patyrimais: jei kas nors neturės šiokio e
tokio supratimo apie anuos keturis dalykus, jis niekuomet neįgis
ir išbaigto penktojo dalyko pažinimo.

Be to, kadangi kalba (*logoi*) yra silpna, šitų dalykų greičiau
imamasi, idant išaiškėtų, koks yra (*poion ti*) kiekvienas daiktas,
nei tam, kad taptų aiški jo būtis (*to on*). Dėl to joks protingas
žmogus niekada neišdrįs išreikšti savo minčių, o tuo labiau tokiu 343 a
nejudriu būdu (*eis ametakinēton*) kaip rašto ženklas. Šitai reikia
išsiaiškinti ir vėl pasitelkiant jau minėtą pavyzdį. Kiekvienas
žmogaus nupieštas arba išraižytas ratas prieštarauja penktajam

dalykui, kadangi jis iš visų pusių linksta į tiesumą; tačiau juk
sakome, kad ratas pats savaime neturi nei daugiau, nei mažiau
b priešingos sau prigimties. Ir dar sakome, kad joks iš čia paminė-
tų vardų nėra pastovus, tad niekas netrukdo to, kas vadinama
apvaliu, pavadinti tiesiu, o to, kas tiesiu – apvaliu. Tačiau vis
dėlto, kad ir keičiant vardus bei priešingai juos įvardijant, ratai
savaime išliks pastovūs. Tas pat svarstymas (*logos*) tinka ir kalbai
(*logos*): jei ji sudaryta iš vardažodžių ir veiksmažodžių, tai joje
nėra nieko tikrai pastovaus. Galima dar labai daug ką pasakyti
apie tai, koks miglotas yra kiekvienas iš keturių dalykų. Tačiau
svarbiausia, kad, kaip jau aukščiau sakėme, iš dviejų siekiamų
c tikslų – suprasti daikto būtį (*to on*) ar išsiaiškinti, koks (*poion ti*)
yra daiktas – siela siekia žinoti ne tai, koks jis yra, bet veikiau
suprasti, kas jis yra (*to ti*), tuo tarpu kai kiekvienas iš keturių
dalykų, kurių siela netgi nesiekia, siūlosi jai žodžiais ir darbais,
pasireikšdamas kalba ir nuorodomis, todėl suteikdamas tai, kas
visada lengvai priimama juslėmis bei pripildydamas kiekvie-
ną žmogų, taip sakant, nežinios ir neaiškumų. Tad kadangi dėl
prasto auklėjimo šiuose dalykuose nesame įpratę ieškoti tiesos,
o tenkinamės pasiūlytais atvaizdais, neatrodome vieni kitiems
d juokingi ir tuomet, kai leidžiamės klausinėjami tokių klausinė-
jančių, kurie gali sukirsti ir paneigti anuos keturis dalykus. Tačiau
kai esame priversti duoti atsakymus bei išaiškinti penktąjį daly-
ką, bet kuris norintis iš tų, kurie yra pajėgūs sukirsti, paima
viršų bei priverčia daugumą klausančiųjų manyti, kad tas, kuris
imasi dėstyti (žodžiu, raštu ar atsakinėdamas) nieko neišmano
apie tai, apie ką mėgino rašyti ar kalbėti. Kartais klausantieji
net nežino, jog paneigiama ne užrašiusiojo ar kalbančiojo siela,
bet iš prigimties prasta kiekvieno iš keturių pirmųjų dalykų
e prigimtis. Įsigyvenimas (*diagōgē*) į visus šiuos dalykus, kylant ir
leidžiantis nuo vieno prie kito, vargais negalais gerame iš pri-
gimties žmoguje pagimdo to, kas gera iš prigimties, pažinimą.

Tačiau jei žmogaus prigimtis yra prasta, o jo siela mokymosi
bei vadinamųjų papročių atžvilgiu – tokia kaip daugumos arba
jo sugebėjimai yra sunykę, tai pats Linkėjas nepriverstų tokio 344 a
praregėti. Vienu žodžiu, nesusigiminiavusiam su dalyku nepa-
dės nei imlumas mokantis, nei gera atmintis, dėl to, kad sau
svetimose sielose pats dalykas neleidžia šaknų. Tad nei tie, kurie
nėra iš prigimties artimi ar susigiminiavę su tuo, kas teisinga, ir
su tuo, kas tik yra gera – nors vieni būtų imlūs bei turėtų gerą
atmintį vieniems, o kiti kitiems dalykams, – nei tie, kurie yra
susigiminiavę su dalyku, bet nėra imlūs ir neturi geros atmin-
ties – nė vieni iš jų niekada nesužinos, kiek tai išvis gali būti b
įmanoma, tiesos apie dorybę ir apie ydą. Šių dalykų, taip pat ir
to, kas yra visos būties (*ousia*) apgaulė ir tiesa, kaip pradžioje
sakiau, reikia, nuolat trinant, ilgą laiką mokytis. Vargais negalais,
po to, kai šie dalykai – vardai ir apibrėžimai, rega ir pojūčiai –
buvo trinami vienas į kitą, ir jei tai buvo geranoriškai nusitei-
kus išmėginta, jei klausinėta ir atsakinėta be pavydo, dėl kiek-
vieno dalyko gali mąstymas (*phronēsis*) ir protas (*nous*) nušvisti
taip, kaip tik yra įmanoma, kad nušvistų žmogui. Dėl to joks c
rimtas žmogus niekada nesiims rašyti apie rimtus dalykus ir
neišstatys jų žmonių pavydui bei sumaiščiai (*aporia*). Taigi iš to,
kas pasakyta, reikia suprasti, kad jei kas nors pamato užrašy-
tą raštą – ar įstatymdavio įstatymus, ar ką kita, – ir jei jis pats
yra rimtas žmogus, tai anų nepalaikys jam labai svarbiais daly-
kais, bet supras, kad svarbiausi dalykai esti kažkurioje gražiau-
sioje jo paties dalyje. Bet jei jis būtų užrašęs tai, kas buvo giliai
apmąstyta, „tai tuomet jam patys“, bet ne dievai, o mirtingieji d
„atimtų jau protą“.

Tasai, kuris atidžiai sekė mano žodžius ir šį nukrypimą į šalį, supras, kad jei Dionisijas ar kas nors kitas – už jį menkesnis ar didesnis – užrašė apie aukščiausius prigimties pradus, iš to, ką užrašė pagal mano mokymą, jis nieko sveika neišgirdo ir

neišmoko. Nes priešingu atveju tų dalykų atžvilgiu jis, kaip ir
aš, būtų jautęs dievobaimingą pagarbą, tad nebūtų išdrįsęs
e juos iškloti šiuo nederamu ir netinkamu būdu. Juk jis užrašė
ne tam, kad juos atsimintų – jei jau sykį šie dalykai buvo sučiup-
ti sieloje, nebaisu, kad ir užsimirš, nes jie glūdi itin glaustuose
žodžiuose – bet arba dėl niekingo garbės troškimo, arba norė-
damas pateikti tai kaip savo veikalą, arba kaip veikalą dalyva-
vusio mano mokyme, kurio jis buvo nevertas, kadangi pamilo
345 a tik šio mokymo teikiamą šlovę ir tik joje norėjo dalyvauti. Jei
Dionisijas visa tai išmoko, tuomet tai padarė tik sykį artimai
pabendravęs su manimi; galbūt taip ir yra, tačiau kaip tai jam
pavyko, „težino Dzeusas", kaip sako tėbiečiai. Aš, kaip minė-
jau, su juo kalbėjau tik vieną kartą, o po to daugiau – niekada.
Tam, kuriam rūpi suprasti, kaip viskas klojosi po to, privalu
sužinoti ir dėl kokių priežasčių mums neteko apie tai svarstyti
nei antrą, nei trečią, nei daugiau kartų. Galbūt Dionisijas, sy-
kį pasiklausęs, manėsi sužinojęs pakankamai, o gal galvojo pats
b tuos dalykus atradęs ar anksčiau iš kitų išmokęs; arba kad tai,
kas buvo mano pasakyta, menkai ką tereiškė. Gal dar yra ir
trečia galimybė – kad šie dalykai jam pasirodė pernelyg didūs,
o jis pats – nepajėgus gyventi rūpindamasis mąstymu ir dory-
be. Jei jis mano, kad šie dalykai menkaverčiai, jam teks kovoti
su daugybe liudytojų, teigiančių priešingai, kurie, be to, šiuo
klausimu yra kur kas svaresni teisėjai. Bet jei Dionisijas pats
tai atrado ar išmoko ir manė, kad šie dalykai verti laisvos sie-
c los auklėjimo, kaip galėjo jis – nebūdamas koks nors keistuo-
lis – taip lengvabūdiškai įžeisti savo vedlį ir mokytoją? O kaip
jis mane įžeidė, tuoj pasakysiu.

Praslinkus kuriam laikui po šių įvykių, Dionisijas, iki tol
leidęs Dionui išlaikyti savo turtą ir gauti pelno, uždraudė jo
valdytojams siųsti pinigus į Peloponesą, tarsi būtų visiškai pa-
miršęs tai, ką kalbėjo savo laiške. Jis teigė, kad turtas priklauso

ne Dionui, o Diono sūnui, kuris buvo Dionisijo sūnėnas, tad pagal įstatymus Dionisijui priklausė jo globa. Iki to laiko su- d
siklostė ši padėtis. Iš pastarųjų įvykių aš jau aiškiai suvokiau, koks buvo Dionisijo filosofijos troškimas, ir norom nenorom man beliko tik pasipiktinti. Buvo jau vasara ir prasidėjo laivyba. Man atrodė, kad turiu lieti apmaudą ne tiek ant Dionisijo, kiek ant savęs ar ant to, kas mane pastūmėjo trečią sykį keliauti pro Skilę,

„Idant ir vėl išmėginčiau siaubingą Charibdę“. e

Ėmiau sakyti Dionisijui, jog tapo neįmanoma pasilikti, kuomet Dionas buvo šitaip pažemintas. Jis stengėsi mane nuraminti ir liepė likti, manydamas, kad nebus gerai, jei taip skubiai išvyksiu ir paskleisiu apie jį šias žinias. Nepajėgdamas manęs įti-
kinti, pareiškė, kad pats pasirūpins mano išvykimu. Aš maniau 346 a
iškeliauti sėdęs į pirmą išplaukiantį laivą, niršdamas ir galvodamas, kad galiu iškęsti bet ką, jei tik man mėgintų sukliudyti, kadangi, pats nieko nenuskriaudęs, buvau skriaudžiamas. Matydamas, kad aš visiškai nenusiteikęs pasilikti, Dionisijas surezgė štai kokį dalyką, idant užlaikytų mane, kol tęsiasi laivybai tinkamas metas. Jis atėjo kitą dieną ir pasakė man šiuos įtiki-
namus žodžius: „Atidėkime į šalį dabar Diono ir jo reikalų klau- b
simą, kuris nuolat kelia tiek daug nesutarimų tarp manęs ir tavęs. Aš savo ruožtu štai kaip padarysiu dėl Diono: manau, kad jis turi atsiimti savo turtą ir gyventi Peloponese, bet ne kaip tremtinys, o kaip žmogus, kuris gali čia sugrįžti, kuomet pasieksime bendrą susitarimą tarp manęs, jo ir jūsų – Diono draugų. Tai taps įmanoma tuo atveju, jei jis sutiks daugiau nebe-regzti prieš mane sąmokslų, o tu, tavo artimieji ir čia gyvenantys Diono bičiuliai man tai laiduosite. O jums tegul jis pats tai kuo
aiškiausiai užtikrina. Turtas, kurį jis pasiims, tegul būna Pelo- c
ponese ir Atėnuose, pas tuos žmones, kuriais jūs pasitikite; tegul jis gauna nuo jo pelną, bet ne pats vienas šeimininkaudamas,

o tik su jūsų pritarimu, kadangi aš nelabai pasitikiu, kad ga-
lėdamas šiais pinigais naudotis – o tai vis dėlto nemaža suma, –
jis teisingai elgsis mano atžvilgiu; tavimi ir taviškiais pasitikiu
daug labiau. Jeigu esi patenkintas tokiomis sąlygomis, pasilik
d dar šiems metams, o pavasarį iškeliauk paėmęs Diono pinigus.
Gerai žinau, kad ir Dionas tau bus didžiai dėkingas, jei šitai dėl
jo padarysi“. Išgirdus šiuos žodžius, mane apėmė nerimas. Vis
dėlto pasakiau, kad apsvarstysiu šį reikalą ir kitą dieną pateiksiu
savo sprendimą. Taip tuomet ir sutarėme. Po to, didžiai susi-
jaudinęs, vienas pats su savimi ėmiau svarstyti. Štai tokiais žo-
džiais prasidėjo mąstymo eiga: „Tarkime, kad Dionisijas negal-
e voja pasielgti taip, kaip sako; man išvykus, jis pats ar liepęs
kam nors iš savo aplinkos parašytų ir nusiųstų Dionui įtikinamą
laišką, išdėstydamas tai, ką man dabar pasakė – esą jis turėjęs
daug noro, bet aš nepanorau pasielgti taip, kaip jis mane akino,
347 a ir visiškai nesirūpinau Diono reikalais. Be to, jei Dionisijas ne-
norėtų manęs išleisti ir net jei pats neduotų laivų kapitonams
tokio nurodymo, bet tik visiems lengvai parodytų, jog nenori,
kad aš išplaukčiau, ar kas nors panorėtų mane padaryti savo
laivo keleiviu ir išplukdyti tiesiai iš Dionisijo namų? Be kitų
bėdų, prisidėjo ir tai, kad gyvenau sode, kuris supo jo namus;
joks vartų sargas nebūtų panorėjęs manęs iš čia išleisti, negavęs
Dionisijo įsakymo. O jei pasiliksiu dar metams, nusiųsiu Dionui
laišką apie tai, kokia mano padėtis ir kuo užsiimu. Ir jei po to
Dionisijas ištesės bent dalį savo pažadų, mano darbai nebus
b verti tik pajuokos, nes Diono turtas, jeigu skaičiavimai tikslūs,
yra apie šimtas talentų. O jeigu įvyks tai, kas regisi tikėtina,
kad ir įvyks, tuomet tiesiog nežinau, kaip man pasielgti. Šiaip
ar taip, būtina kaip nors iškęsti šiuos metus ir pamėginti darbais
atskleis-ti Dionisijo pinkles“. Priėjęs prie tokios nuomonės, kitą
c dieną Dionisijui pasakiau: „Nusprendžiau pasilikti. Tačiau pra-
šau tavęs neskirti manęs atsakingu už Diono reikalus, bet sykiu

su manimi nusiųsti jam laišką, išaiškinti jam mūsų dabartinį susitarimą bei pasiteirauti, ar jis su juo sutinka, ar ne; ir jei jis mano ir nori, kad būtų kitaip, tegu kuo greičiausiai apie tai parašo. Tu tuo tarpu jo atžvilgiu nepriiminėk jokių naujų sprendimų“.

Šitai buvo pasakyta bei šitaip mes susitarėme, kaip čia daug-
maž ir išdėsčiau. Po to laivai išplaukė, ir man tapo nebeįmano-
ma išvykti, kai Dionisijas prisiminė pasakyti, kad dalis Diono d
nuosavybės turi priklausyti Dionui, o kita dalis – jo sūnui. Sakė,
kad parduosiąs jo turtą, ir pusę jo duosiąs man parvežti Dionui,
o pusę paliksiąs sūnui, nes manė, kad šitaip bus teisingiausia.
Jo žodžiai mane pritrenkė, ir maniau, kad būtų buvę juokin-
ga jam prieštarauti. Vis dėlto užsiminiau, kad reikėtų palaukti
Diono laiško, ir jam vėl iš naujo apie tai parašyti. Iškart po to
Dionisijas su jaunatvišku įžūlumu pradėjo kur tik papuolė ir e
kam tik panorėjo pardavinėti visą Diono nuosavybę, man apie
tai net žodeliu neužsimindamas. O ir aš pats nustojau jam kalbė-
ti apie Diono reikalus, kadangi galvojau, jog nieko nebegaliu
padaryti.

Iki šių įvykių visaip stengiausi būti naudingas filosofijai ir
draugams. Tačiau po to mudu su Dionisiju gyvenome šitaip: aš
žvelgiau į tolį tarytum paukštis, kuris trokšta išskristi, o jis visais 348 a
būdais stengėsi mane įbauginti, kad kuo mažiau beliktų atiduoti
Diono turto. Tuo tarpu visos Sicilijos akyse sakėmės esą draugai.
Bet štai Dionisijas, elgdamasis skirtingai nei jo tėvas, pamėgino
sumažinti algą vyresnio amžiaus samdiniams. Įširdę kariai su-
sirinko kartu, pareikšdami, jog neleis tam įvykti. Jis pamėgino
juos sutramdyti jėga ir užrakino Akropolio vartus. Bet jie tuoj b
pat apsupo sienas ir užbaubė kažkokį barbarišką pajaną. Tas gi
didžiai persigandęs išsyk nusileido ir susirinkusiems peltastams
davė dar daugiau, nei jie reikalavo. Netrukus po to pasklido
gandas, kad viso to kaltininkas buvo Hėrakleidas. Šis, vos tai
išgirdęs, tuoj išnyko iš akiračio. Dionisijas pamėgino jį suimti,

c bet kai jam nepavyko, pasikvietė Teodotą į sodą, kur ir aš at-
sitiktinai vaikštinėjau. Negirdėjau ir nežinau, ką jie kalbėjo tar-
pusavyje, tačiau puikiai žinau ir prisimenu tai, ką Teodotas
pasakė Dionisijui mano akivaizdoj: „Platonai, – sakė jis, – įti-
kinėju Dionisiją, kad jei man pavyktų atvesti Hėrakleidą čia,
idant būtų aptarti jam dabar kritę kaltinimai, ir jei būtų nu-
spręsta, jog jam nevalia likti gyventi Sicilijoje, mano vertinimu,
d jam reikėtų leisti išplaukti su sūnumi ir žmona į Peloponesą bei
leisti ten gyventi bei naudotis savo turtu su sąlyga, kad jis ne-
kenktų Dionisijui. Aš jau siunčiau jį pakviesti ir tai padarysiu
dar sykį dabar; atsiliepęs į šį ar į ankstesnį kvietimą, jis turėtų
manęs paklausyti. O Dionisijui siūlau ir jo atkakliai prašau,
kad jei susitiktų Hėrakleidą anapus miesto sienų ar čia, mieste,
e nedarytų jam nieko pikta, bet leistų išvykti iš šalies, kol Dioni-
sijas nepakeitė nuomonės“. Tuomet kreipėsi į Dionisiją ir pak-
lausė: „Ar sutinki?“. „Sutinku“, – atsakė Dionisijas – „kad net
jei jis pasirodytų tavo namuose, jam neatsitiks nieko pikta, kaip
dabar ir susitarėme“. Kitos dienos vakare pas mane atskubėjo
didžiai susijaudinę Euribijas ir Teodotas. Teodotas tarė: „Pla-
tonai, ar vakar buvai liudininkas to, ką mes su Dionisiju susi-
tarėme dėl Hėrakleido?“ „Be abejo, taip“, – atsakiau, o jis tęsė:
349 a „Dabar gi po visur sukinėjasi peltastai, stengdamiesi sučiupti
Hėrakleidą. Jis gi yra kažkur čia netoliese. Privalai bet kokiu
atveju palydėti mus pas Dionisiją“. Taigi mes patraukėme pas
jį. Kuomet atėjome, jiedu verkė ir stovėjo tylėdami, o aš pasa-
kiau: „Šiedu labai išsigando, kad, sulaužydamas vakarykštį su-
sitarimą, ko nors nepadarytumei Hėrakleidui. Man regis, jis pa-
sirodė ir sukinėjasi kažkur netoliese“. Tai išgirdęs Dionisijas
užsiplieskė, o jo veidas ėmė mainyti spalvą, kaip nutinka, kai
apima įniršis. Tuomet Teodotas puolė prie jo kojų ir, paėmęs
b ranką, maldavo, kad nedarytų nieko bloga. Aš jį pertraukiau,
tardamas: „Nesibaimink, Teodotai, Dionisijas neišdrįs pasielg-

ti kaip nors kitaip, nei vakar buvo sutarta“. Dionisijas pažvel-
gė į mane ir kaip tikras tiranas tarė: „Su tavimi aš išvis dėl
nieko nesitariau“. „Vardan dievų“, – atsakiau aš – „tu pažadėjai
nedaryti to, ko dabar tavęs prašo“. Tai pasakęs apsisukau ir
išėjau. Po to Dionisijas ir toliau medžiojo Hėrakleidą, tačiau c
Teodotas pasiuntė pasiuntinius ir liepė jam bėgti. Dionisijas
savo ruožtu pasiuntė Teisiją su peltastais įsakydamas juos per-
sekioti. Vis dėlto, kaip buvo kalbama, Hėrakleidas juos aplen-
kė menka dienos dalimi ir pabėgo į Kartaginos valdas.

Po šių įvykių senas Dionisijo ketinimas negrąžinti Dionui
pinigų įgavo įtikinamesnį pagrindą, paremtą pykčiu mano at-
žvilgiu. Pirmiausia jis išsiuntė mane iš Akropolio, pateikdamas
pasiaiškinimą, esą sode, kur aš gyvenau, moterys turėjo atlikti d
dešimties dienų trukmės aukojimų apeigas. Tuo laikotarpiu jis
man įsakė gyventi už Akropolio sienų, pas Archedemą. Kol ten
buvau, Teodotas dažnai kvietėsi mane pas save, piktinosi tuo,
kas įvyko, ir kaltino Dionisiją. O šis, išgirdęs, kad aš lankiausi
pas Teodotą, padarė iš to dar vieną, kaip du vandens lašai pana-
šią dingstį, idant pagilintų nesutarimus tarp mūsų. Jis pasiuntė e
pas mane žmogų teiraudamasis, ar aš iš tiesų lankausi pas Teo-
dotą, kai šis mane pasikviečia. „Be abejo“, – atsakiau aš. „Tuomet
man liepė tau pasakyti“, – tęsė pasiuntinys – „kad labai blogai
elgiesi, nuolat labiau vertindamas Dioną ir Diono draugus nei
jį“. Tai man buvo pasakyta, ir nuo to laiko Dionisijas daugiau
manęs nebekvietė į savo rūmus, kadangi jam tapę aišku, esą aš
buvęs draugas Teodotui ir Hėrakleidui, o jam – priešas; be to,
jis manė, kad aš negalvoju gerai apie jį ir dėl to, jog Diono pi-
nigai buvo visiškai ištirpę. Tad po to aš gyvenau už akropolio 350 a
sienų, kartu su samdiniais kareiviais. Įvairūs žmonės, tarp kurių
ir iš Atėnų kilę vergai, mano bendrapiliečiai, ėmė lankytis pas
mane bei pranešė, kad tarp peltastų apie mane sklinda paskalos,
o kai kurie netgi grasina mane nužudyti, jei tik sučiups. Tuomet

aš surengiau sau tokį išsigelbėjimą. Nusiunčiau Architui bei ki-
tiems draugams iš Taranto laišką, kuriame išdėsčiau savo padėtį.
b Jie sugalvojo šią dingstį: atsiuntė trisdešimties irklų laivą, tartum
tai būtų pasiuntinystė nuo jų polio; laivą vedė Lamiskas, vienas
iš jų. Atėjęs pas Dionisiją, jis pateikė prašymus dėl manęs, saky-
damas, kad aš norėčiau išvykti, ir prašydamas, kad tiranas tam
šiukštu nesutrukdytų. Dionisijas sutiko ir perdavė man kelion-
pinigių, tuo tarpu Diono pinigų aš neprašiau, o jis neatidavė.

Atvykęs į Peloponesą, Olimpijoje sutikau Dioną, bežiūrintį
žaidynes, bei perdaviau visa, kas buvo įvykę. Tuomet jis, šauk-
c damasis liudininku Dzeusą, pareiškė man, mano namiškiams
ir draugams, kad ruoštumėmės keršyti Dionisijui. Aš – už pa-
žeistą svetingumo įstatymą (taip tuomet jis kalbėjo ir manė), o
jis – už neteisingą išvarymą ir tremtį. Tai išgirdęs, liepiau jam
kviestis mano draugus, jei tik jie to norėjo. „Mane gi“, – atsa-
kiau – „tu pats sykiu su kitais beveik jėga kažkokiu būdu priver-
tei dalytis su Dionisiju namais, valgių stalu bei kartu dalyvauti
aukojimuose. Sklindant šmeižtui, jis, ko gero, galvojo, kad aš
d sykiu su tavimi rezgu sąmokslą prieš tiraną. Tačiau jis nenu-
žudė manęs bei pasielgė pagarbiai. Be to, mano ir amžius jau
nebe tas, kad galėčiau kariauti prieš ką nors, bet būsiu jūsų są-
jungininku, išlaikydamas abipusę draugystę, jei panorėtumėte
padaryti ką nors gera. Kol trokštate bloga, kvieskitės kitus“.
Štai taip aš kalbėjau, prisimindamas savo nesėkmingą kelionę į
Siciliją. O jie nepaklausė nei manęs, nei mano patarimų ir patys
tapo visų dabar įvykusių nelaimių kaltininkai. Viso to nebūtų
e atsitikę, kiek žmogui įmanoma tai įsivaizduoti, jei Dionisijas
būtų grąžinęs Dionui pinigus ar visai su juo susitaikęs. Be to, ir
Dioną aš būčiau lengvai sulaikęs, nes turėjau tam ir noro, ir
galimybių. Dabar gi jie puolė vienas ant kito bei visa pripildė
351 a nelaimėmis. O juk Dionas turėtos valdžios, draugų bei polio
atžvilgiu puoselėjo tuos pačius ketinimus, kuriuos, reikia pa-

sakyti, galėčiau turėti ir aš ar kuris kitas darnios sielos žmogus. Jis manė, kad gera darymas atneša pačią aukščiausią valdžią ir pareigas. Tačiau tai neįmanoma, kuomet tasai, kuris yra neturtingas, nevaldąs savęs paties bei baikščiai paklūstąs malonumų troškimui, siekia praturtėti pats ir praturtinti savo draugus bei polį, rengdamas sąmokslus bei telkdamas bendrininkus ar žudydamas kitus, idant įsigytų turto, bei apšaukdamas kitus b
priešais ir išskirstydamas kitų pinigus, o savo bendrininkus ir bičiulius skatindamas daryti taip pat, kad tokiu būdu nė vienas negalėtų pasakyti esąs neturtingas. Lygiai taip tai neįmanoma, jei kas tokiu pat būdu bandytų daryti gera poliui ir įgyti aukštas pareigas bei, pasiremdamas liaudies balsavimu, išdalytų mažumos turtą daugeliui, arba jei kas, stovėdamas vieno didelio polio priekyje bei valdydamas dar daug mažų polių, savo poliui c
neteisingai atriektų mažesniųjų polių pinigus. Tokiais būdais nei Dionas, nei kuris kitas savo noru nestotų prie šios valdžios, per visus laikus amžinai pražūtingos jam ir jo palikuonims, bet siektų valstybinės santvarkos, pagrįstos pačiais teisingiausiais ir geriausiais įstatymais, o ne tos, kuri buvo įsteigta kad ir nedaugelio žmonių mirtimi ir trėmimais. Štai taip elgtųsi dabar Dionas, kuris verčiau rinkdavosi patirti nedorą darbą, nei jį pats atlikti, nors stengdamasis šiaip ar taip vis dėlto jo nepatirti. Tačiau jis krito mėgindamas įveikti savo priešus, ir tai neturėtų stebinti. d
Doras, o sykiu nuovokus ir mąslus žmogus apskritai niekada negalėtų apsirikti dėl nedorų žmonių sielos savybių. Tačiau nieko nuostabaus, jei jam tektų patirti tai, ką patiria geras laivo vairininkas. Nuo šio nepasislėps besiartinanti audra, tačiau jis gali nenumatyti neįprasto ir netikėto jos dydžio; ir ši užslėpta jėga jį gali nuskandinti. Būtent tai pražudė Dioną. Jam neliko paslaptis tai, kad jo žudikai buvo blogi žmonės, tačiau liko pa- e
slėptas jų nemokšiškumo, menkumo ir godumo mastas. Jis guli pakirstas bei panardinęs Siciliją į gilų liūdesį.

352 a Po to, kas buvo dabar pasakyta ir mano patarta, manding, buvo pasakyta daugiau mažiau pakankamai. Man pasirodė būtina grįžti prie mano antrosios kelionės į Siciliją bei ją aptarti, kadangi atsitikę įvykiai buvo keisti ir beprasmiški. Jei papasakoti dalykai kam nors įgis aiškesnę prasmę, o įvykių priežastys – pakankamą pagrindą, to man gana, ir vadinasi, dabar jau užtektinai pasakyta.

KOMENTARAS

KOMENTARAS ANTRAJAM LAIŠKUI

Laiškas turėtų būti buvęs parašytas šiek tiek po 360 m. pr. Kr., turint omenyje nuorodą į Platono susitikimą su Dionu Olimpinėse žaidynėse. Tačiau beveik visuotiniu sutarimu laikomas helenistinio meto neopitagorininkų klastote. Išskyrus septintąjį, antrasis yra vienintelis laiškas *corpus epistolarum platonicum*, turintis filosofinį ekskursą. Pastarojo tonas ypač ezoterinis ir mįslingas – kaip ir buvo madinga tarp naujųjų ano meto pitagorininkų. Tikroji parašymo data galėtų būti tarp II ir I a. pr. Kr.

310b **„Išgirdau iš Archedemo“**. Archedemas yra pakankamai paplitęs vardas Antikoje. Vienintelės žinios apie šį konkretų Archedemą turimos tik iš šio laiškų korpuso. Jis minimas septintajame laiške (339a; plg. koment. *ad locum*), be to, sutinkamas trečiajame. Jis, matyt, bus buvęs Archito iš Taranto mokinys. Apskritai Archedemo vaidmuo labai simboliškas – jis yra laiškanešys ir tarpininkas tarp Dionisijo ir Platono.

310c **„vienintelį Dioną laikai išimtimi“**. Pasquali (p. 173) pastebi, kad Dionisijas nesiskaudina dėl Diono kalbų, kadangi nieko kita iš jo negalėjo ir tikėtis.

„Kratistolas ir Poliksenas“. Pirmasis taip pat žinomas tik iš laiškų, tačiau, skirtingai nei Archedemo, tokio vardo apskritai nerasime tarp žinomų Sicilijos ir Didžiosios Graikijos vardų Fraser-Matthews (*Lexicon*, III A). Tuo tarpu Poliksenas – daug kur minimas vardas. Apie konkrečiai šį Polikseną plg. V. Stegemann, *RE* XXI 2, 1952, coll. 1852–59. Jis bus buvęs Brisono iš Megarų

mokinys. Jo paminėjimus randame ir *Epistolae Socraticae* rinkinyje. Pastarasis buvo taip pat priskiriamas Platonui, tačiau nebuvo įtrauktas į jo raštų rinkinį dėl to, kad „sokratiškieji laiškai" aiškiai parašyti vėliau nei *corpus platonicum* (Koehler, p. 4–5; taip pat Sykutris, p. 112 sq. mano, kad jie bus buvę parašyti antrosios sofizmo bangos laikotarpiu). Yra paliudijimų, kad būtent Poliksenas pirmasis pasiūlė loginį „trečiojo žmogaus" argumentą. Paminėjimą apie tai randame Fainijo (ar Fanijo) vardu Aleksandro Afrodisiečio veikale (*In Arist. Metaph.*, p. 84,16, Hayduck). Turint omenyje, kad Fainijas buvo Aristotelio mokinys ir Teofrasto bendramokslis, šis paliudijimas vertintinas rimtai. Reikia manyti, kad Poliksenas priklausė aplinkai, kuri buvo gana priešiškai nusiteikusi Platono atžvilgiu. Po Dionisijo mirties greičiausiai pasitraukė į Taorminą (Tim. in Aten. XI, 471 = *FrGrHist* 566,33).

310d **„Olimpinėse žaidynėse"**. Pagal nuorodą į Olimpiadas turėtų būti nustatoma tariama laiško data – 360 m. pr. Kr. Platono ir Diono susitikimas šių žaidynių metu minimas septintajame laiške (350b–c; plg. koment. *ad locum*). Morrow (p. 106) nuomone, sunku patikėti, kad jau tuo metu Dionas būtų galėjęs ruošti karo žygį prieš tiraną, kaip gali pasirodyti iš laiško tono.

„nėra nei vieno graiko, kuris mūsų nežinotų, o ir apie mūsų artimą ryšį netyla kalbos". Įpaišydamas Platono ir Dionisijo santykius į helėniškosios kultūros kontekstą, laiško autorius demonstruoja akivaizdžią *philodoksia* – t. y. garbės troškimą. Laiško autentiškumo gynėjai teigia (Novotný, p. 66), kad panašias nuostatas galima išskaityti *Puotoje* (208c), kur Platonas sako: „Pažvelgęs į žmonių garbėtrošką, taip pat stebėsiesi jos nesuvokiamumu, jei neprisiminsi mano žodžių, turėdamas galvoje, kaip neįprastai žmones nuteikia meilė bei troškimas išgarsinti savo vardą ir *amžiams nemariąją šlovę palikti*". Tačiau Isnardi Parente įsitikinusi, kad tokį godaus ir garbės ištroškusio Platono įvaizdį

mėgo kurti jo priešininkai (2002, p. 193). Toliau tekste sekančios garsių asmenų poros buvo žinomos kiekvienam graikui. Kai kurie iš paminėtų personažų – istorinės, kai kurie – mitinės asmenybės.

311c **„mirusieji jaučia, kas dedasi čia, gyvųjų pasaulyje“**. Laiško autorius mėgina įkomponuoti kai kurias ypatingesnes mintis, kurias Platonas yra išreiškęs dialoguose. Šiuo konkrečiu atveju galima įtarti, kad turimi omenyje tie *Įstatymų* fragmentai, kuriuose panašiai nusakomas mirusiųjų santykis gyvųjų pasaulio atžvilgiu (IX 863e sq., XI 927a). Kita vertus, kaip taikliai atkreipia dėmesį Maddalena (p. 370), čia aptinkamas žodis *aisthēsis* nėra vartojamas būdingame sau kontekste.

312a **„per mane filosofija įgytų šlovę daugumos akyse“**. Vargu, ar Platonas puoselėjo lūkesčių, kad filosofija galėtų būti prieinama daugeliui. Veikiau atvirkščiai, jau Herakleitas išreiškė skeptišką nuostatą minios atžvilgiu (plg: „Vienas man – dešimt tūkstančių, jeigu jis kilniausias“ (vert. Adomėnas, fr. 74), taip pat fr. 81: „Kilniausieji renkasi Viena vietoj visa ko: amžinai tveriančią šlovę – vietoj mariųjų [daiktų]: tačiau dauguma persisotinę kaip galvijai“), o Platonas šią poziciją reziumavo *Valstybės* svarstymais: „Turėdamas visa tai galvoje, prisimink štai ką: ar įmanoma, kad minia sutiktų ir pripažintų, jog egzistuoja grožis pats savaime, o ne daugybė gražių dalykų, jog egzistuoja kiekvieno daikto esmė, o ne daugybė daiktų? – Visai neįmanoma. – Vadinasi, – tariau, – minia negali būti filosofu. – Negali. – Todėl ji peikia tuos, kurie užsiima filosofija. – Žinoma“ (493e–494a).

312c **„žvalgeisi ir kitų mokymų“**. Anot kitų šaltinių (Plut. *Dion.* 17,3; 19,4; Aten. XI 507a–b; Diog. Laert. II 82) Dionisijas kviesi Poliarchą ir Aristipą, arbą Eschiną ir Aristipą; galbūt dar menkiau žinomus filosofuojančius ano meto intelektualus – Helikoną bei Fitoną iš Regijaus (pastaruosius mini Filostratas, *Vita Apollonii* I, 35, 1).

312d **„Mažasis rutulys nėra taisyklingas“**. Tekste sakoma *to sphairion*, tad matyt turimas omenyje rutulio modelis. Iš toliau sekančio svarstymo galima spręsti, kad laiškas iš tiesų yra klastotė: pereinama prie pitagoriečiams svarbių temų. Rutulys arba sfera, kuria pirmasis iš graikų susidomėjo Talis iš Mileto, vėliau juo sekė Eudoksas, o galiausiai jos idealiąsias apibrėžtis ištobulino Archimedas, tapo centrine ir „skandalinga“ figūra ano meto astronomijos moksle. Ja remiantis buvo aiškinamas saulės bei judančių žvaigždžių (t. y. planetų) judėjimas (apie tai plg: Souilhé, p. 8; Brisson, *Lettres*, p. 94–95). Archimedo pagamintas sferos modelis yra minimas Cicerono (*Rep.* I 14,21–22), kuris pasakoja, kad konsulas Gajus Suplicijus Galas jį užtiko įžengęs į Sirakūzus, kuomet romėnai užkariavo Didžiosios Graikijos miestus. Galima manyti, jog Platonas duoda nuorodą į dangaus sferos modelį *Timajuje* (40d), tačiau šiame dialoge ji netampa platoniškos stereometrijos svarstymų centru. Tikroji susidomėjimo šiais geometriniais kūnais banga kilo helenistiniu laikotarpiu. Šiuo metu imta akcentuoti ir geometrinius Platono filosofijos akcentus. Neatsitiktinai turbūt pabrėžiamas ir Archedemo, kuris buvo laikomas pitagorininko Archito mokiniu, vaidmuo (plg.: Timpanaro Cardini, II, p. 296–309).

312d **„mokymą apie pirmojo prado gimtį“** (*peri tēs tou prōtou physeōs*). Platonas niekur kitur tokia abstrakčia prasme nevartoja žodžio *prōtos* („pirmasis pradas“). Čia *prōtos* reiškia absoliutą ir galutinį dievišką pagrindą, ir tai labiau primena Aristotelio *Metafizikos* toną nei paties Platono nuostatas. Kita vertus, pirmaisiais pradais gyvai domėjosi kiek ankstesnės nei I a. pr. Kr. pitagoriško platonizmo mokyklos, tad iš dalies iš pastarosios užuominos bandoma nustatyti laiško sukūrimo datą (tarp II ir I a. pr. Kr.).

„Man tenka kalbėti mįslėmis“. Čia leksika aiškiai tampa perdėtai pitagoriška. Hell (p. 26) pastebi, kad Platonas tokia kiek neįprasta forma (*ainigmos* vietoje *ainigma*) žodį „mįslė“ vartoja *Tima-*

juje (72b). Tačiau tiek ten, tiek kitur „mįslės“ vartosena įprasta ir bendro pobūdžio, niekur dialoguose neatrasime pastangos suteikti savo filosofijai perdėto paslaptingumo, mįslingumo ir slaptumo. Galima sakyti, kad čia mistifikacijos dėlei pasitelkiamas „išprievartautas“ septintojo laiško fonas, kuriame Platonas filosofiškai smerkia raštą kaip žinojimo ir tiesos perdavimo instanciją. Tuo tarpu helenistiniu laikotarpiu mįslingumas tampa ypač patrauklus filosofinio įvaizdžio atributas. Ritter (p. 364–365), remdamasis šia antrojo laiško dalimi, atranda sąsajų su neabejotinai suklastotu tryliktuoju laišku. Vis dėlto abejotina, ar galime teigti jog abu neautentiški laiškai buvo suklastoti to paties autoriaus. Souilhé akimis (p. LXXXI), taip teigti pernelyg drąsu. Neabejotina tik tai, kad ir antras, ir tryliktas buvo parašyti to paties laikotarpio pitagoriečių įtakos areale.

„jei kas nors atsitiktų su šiomis lentelėmis sausumoje ar jūroje“. T. y. jeigu kas atsitiktų su šiuo laišku.

312e **„Visa esti aplink visa ko karalių ir visa – dėka jo. Jis – visa, kas gražu, priežastis. Antraeiliai dalykai būva aplink antrąjį pradą, trečios eilės – aplink trečiąjį“**. Pati mįslingiausia filosofinė laiško dalis, sukėlusi interpretacijų šuorą, interpretacijų, kurios dažniausiai lieka nevaisingos ir tuštokos, todėl pastaruoju metu bandymai išaiškinti pastarąją formuluotę rimsta ar bent jau darosi santūresni (puikią kritinio peizažo apžvalgą galima rasti Novotný, p. 73–80). Aiškinimų esama dvejopų. Pirmasis skelbia, kad čia „trys karaliai“ turi būti išaiškinti kaip gnoseologinės stadijos (vienis – mąstomybės (*noēta*) – juslės (*aisthēsis*)); pastarosios pozicijos šalininkai: Adam, p. 19; Post, 1925, išn. 11 *ad locum*, Hackforth, p. 49. Kita pusė suteikia metaforai metafizinę ar ontologinę prasmę (aukščiausioji vienovė – mąstomasis pasaulis – juslinis pasaulis); šią nuomonę palaiko: Souilhé, p. LXXVIII–LXXIX, kurio įsitikinimu, tai būtų korektiška plato-

nistinė interpretacija. Apskritai antrojo laiško filosofinio ekskurso puikų aptarimą galima atrasti Saffrey-Westerink, II, p. XXXIV sq.; čia aptiksime ir svarbią pastabą, kad pirmasis davęs nuorodą į antrojo laiško filosofinę digresiją buvo I a. pr. Kr. autorius pitagorietis Moderatas iš Gadų. Galbūt svarbiausia paralelė, kurią galime išvesti norėdami suprasti šią vietą, mus veda prie neopitagoriečio ir neoplatoniko Stobaijo raštų (I, i, p. 37 sg; Wachsmuth). Sugretinę pastarąjį ir antrojo laiško tekstą, galėtume sakyti, kad pirmasis karalius yra *to hen, to monophyes, to monadikon, to ontōs on, tagathon* (vienis, vienagimtis, vienapavidalis, tikroji Būtis, Gėris), kuris tapatinamas su protu (*nous*) arba atskirtuoju eidu (*khōriston eidos*). Šis pradas neturi sąsajų su materija. Antrasis dievas – *noētos kosmos* (mąstymu apčiuopiamas kosmas); trečiasis – *periekhōn kosmos* (mus supantis kosmas), t. y. mėnulis, planetos bei mus supanti visata.

313a **„siela klausia: kas visa tai yra?“** Nuo čia, kaip pastebi Isnardi Parente (2002, p. 197), prasideda akivaizdi septintojo laiško dalies (342e–343c) imitacija: sielos, kuri klausia, įvaizdis, tiesa, pakreipiamas kiek kitos minties plėtotei – tai tampa visų blogybių priežastimi.

„kuomet mes buvome sode po laurais“. Sodo aplinka – nuolatinis *corpus platonicum* aprašomų įvykių leitmotyvas. Tokį šios vietos populiarumą turėjo lemti tai, kad ji ne sykį minima septintajame laiške (348c; 349d).

313c **„stengiesi patikrinti šiuos dalykus susiedamas juos su kitų filosofų mokymais“**. Dar viena nuoroda į „kitų mokymus“. Tyrinėtojai atkaklų dėmesį konkurentams išskiria kaip antrojo laiško ypatybę. Anot šio fragmento, Dionisijas turėjęs surengti įvairių filosofinių mokymų varžytuves bei, juos išbandęs, pasirinkti geriausią. Antrojo laiško falsifikatorius čia kiek persistengia, kurdamas mįslingomis aplinkybėmis apipintą intriguojantį pasakojimą.

313d **„pasiųsi vėl pas mane Archedemą, o jis nelyginant pirklys grįš atgal“**. Pirklio metafora yra Platonui būdingas tropas, pasiimtas, matyt, nusižiūrėjus *Sofistą* (223a).

314c **„Labiausia reikia kreipti dėmesį į tai, kad niekas nebūtų užrašinėjama, bet išmokstama“**. Pabrėžtinas dėmesys mokymosi ir atminties atžvilgiu, nepasitikėjimas raštu, filosofijos slaptumo momentas – būdingi suprimityvinto vėlyvojo platonizmo bruožai. Kita vertus, laiškų korpuse tokios nuostatos turėtų susišaukti su *Ep.* VII 7, 341c–d žodžiais, kuriais Platonas aptaria filosofinio žinojimo komunikacijos sunkumus ir negalimumą išreikšti teiginiais transcendencijos pažinimą. Tačiau aiškiai krenta į akis, kad šiose vietose kreipiamas dėmesys į skirtingus dalykus: antrojo laiško autoriui mįslingumas yra svarbus pats savaime; tuo tarpu septintojo laiško Platonas konstatuoja rašto prigimtinį neatitikimą tikrovės atžvilgiu. Filosofui komunikacijos priemonių klausimas aktualus tik tuo mastu, kiek jis sąlygoja teisingą kelią tiesos link. Mnemotechnika tampa vertinga ne dėl to, kad padeda išlaikyti slaptumą. Ji gali ir nepadėti, jei tas, kuris viską mokosi atmintinai, tik ties tuo apsistos, įsikurdamas teiginių daugžinystės pasaulyje.

„Nėra nei vieno Platono veikalo ir nebus nei vieno, o tie, kurie dabar man priskiriami, yra veikalai Sokrato, parašyti tada, kai jis buvo jaunas ir gražus“. Pati klampiausia laiško vieta – galima sakyti, kad nesama jokio apčiuopiamesnio ar rimtesnį pagrindą turinčio šių žodžių išaiškinimo. Reikalą trikdo ne tiek tai, kad autorius (pseudo-Platonas) atsiriboja nuo „savo“ raštų, kiek tai, kad visa, kas užrašyta Platono vardu, priskiriama Sokratui. Kita vertus, dialogų Sokratas niekada nevaizduojamas gražiu, o ir apskritai Antika jį žinojo nebuvus gražuolį. Howald (p.188) duoda nuorodą į *Faidrą* (227e) ir mano, kad čia turimas omenyje Isokratas. Raeder (p. 534–535) bei kai kurie kiti tyrinėtojai mano, kad kalbama apie Sokratą Jaunesnįjį, matematiką ir fi-

losofą iš Atėnų, kurį Platonas cituoja *Sofiste* (218b), *Teaitete* (147d) bei *Politike* (257c sq.), o Aristotelis *Metafizikoje* (1036b 24–32). Tačiau ši versija yra mažai tikėtina. Jei laiško autorius priklauso pitagoriečių tradicijai, jis galėjo laikytis nuomonės, kad tikroji Platono filosofija buvo nerašytasis mokymas, kuris galėjo būti perduodamas tik žodžiu. Tokiu atveju visi jo vardu parašyti dialogai turėtų būti priskiriami ne Platonui – sakytinės metafizikos autoriui, – bet pačiam Sokratui, t. y. pagrindiniam dialogų veikėjui. Pasquali, p. 194, mano, kad ši vieta yra akivaizdžiausias neautentiškumo įrodymas: jo akimis laiško autorius turįs mintyje „tikrąjį" Sokratą ir šiais žodžiais juokaująs taip, kaip niekuomet negalėtų juokauti Platonas.

314d **„apie Likofroną"**. Tai turbūt sofistas Likofronas, kurį cituoja Aristotelis *Met.* VII 1054b 10 bei *Pol.* III 1280b 10. Nesama jokių žinių, kad šis būtų svečiavęsis pas Dionisiją dvare ar su šiuo kitaip bendravęs.

„Kalbant apie Filistioną". Pastarasis buvo garsus Sirakūzų dvaro gydytojas, gydęs tiek Dionisiją vyresnįjį, tiek jaunesnįjį.

314e **„Speusipas"** buvo Platono sūnėnas, jo dvasinio palikimo paveldėtojas. Po Platono mirties, jis perėmė vadovavimą Akademijai (plg. Isnardi Parente fr. 9; Tarán, 26). Galbūt tuo, kad jis minimas šalia Filistiono, apeliuojama į tradicijos perduodamas žinias apie jo silpną sveikatą (apie tai plačiau Isnardi Parente, *Speusippo*, p. 221 sg; Tarán, p. 217–8).

314e–315a **„Hėgėsipo... Lisikleidą"**. Tai visiškai nežinomi istorijai asmenys. Tai pat nieko negalima pasakyti apie akmens skaldyklose (kalėjime, kuriuo garsėjo Sirakūzai) įkalintus žmones. Fraser-Matthews (*Lexicon*, III A) mini Lisikleidą, tačiau duoda nuorodą tik į šią antrojo laiško vietą.

KOMENTARAS SEPTINTAJAM LAIŠKUI

323d **„Platonas Diono namiškiams ir bičiuliams siunčia geriausius linkėjimus“**. Laiškas iš visko sprendžiant buvo parašytas išsyk po Diono mirties, „bičiulių ir namiškių“ prašymu. Todėl dėl datos sutariama beveik vieningai – apie 353 m.

Šio laiško Platono stilius atliepia vėlyviesiems jo raštams, o ypač, kaip pastebi W. Neumann, rašymo manierai, randamai *Įstatymuose* (Neuman, Kerschensteiner 1967, p. 186). Jai būdinga itin komplikuota kompozicija, dažnos kapotos frazės, stokojančios aiškesnės minties plėtotės, taip pat kiek senoliški pasikartojimai ir cirkuliarumas – nuolatinis grįžimas prie to, kas jau buvo pasakyta. Kita vertus, vėlyvasis Platonas atsisako daugiaprasmės ironijos, todėl jo kalba tampa kur kas tiesmukiškesnė ir paprastesnė, kartais net kelianti įtarimą savo nuoširdumu: *platoniškas nuoširdumas* stiliaus požiūriu skamba gana oksimoroniškai.

Panašu, kad po Diono žūties susiklosčius miglotoms aplinkybėms, jo aplinkos žmonės norėjo sužinoti Platono nuomonę, jiems buvusią neginčijamai autoritetingą. Kita vertus, kai kurie tyrinėtojai teigia, kad šis laiškas esąs „atviras“ (Wilamowitz, 1919, II, p. 280), t. y. niekuomet taip ir nebuvęs skirtas konkrečiam adresatui (priešingai nei aštuntas). Juo Platonas veikiau bandęs visiems aiškiai išdėstyti tai, kas nutiko „sicilietiškuoju“ jo gyvenimo epizodu (plg. Pasquali, p. 64–71; Bluck, 1947 p. 14–22; Brisson, 1993 p. 36–46; Isnardi Parente, 2002, p. 215). Tačiau filosofas nebuvo linkęs tiesiog pasiteisinti. Kad ir netekęs jaunatviško grakštumo ir po-

lėkio, jis išlaikė orią mąstymo laikyseną. Laiškas turi asmeninį pobūdį, t. y. kreipiamasi į tuos, kurie konkrečiai susiję su įvykusia istorija. Kitaip tariant, Platonas atremia paskalas ir apkalbas nesileisdamas į tiesioginį ginčą su galimais kritikais. Jo dėmesio nusipelno tik to verti dialogo partneriai, tuo tarpu priešininkų priekaištai lieka tik kaip neįvardytas, tačiau turimas omenyje fonas. Šią išdidžią laikyseną turbūt geriausiai reziumuoja pastaroji laiško pastaba. Dėstydamas savo kelionės į Siciliją priežastis, Platonas tarsi tarp kitko įterpia: „kupinas tokių minčių ir ryžto apleidau namus, ir anaiptol ne dėl ko kita, kaip kai kas galvojo" (328c).

Žodis *oikeios* („namiškis") dažniausiai nurodo į tuos, kurie priklauso tiems patiems namams (*oikos*), tačiau neretai vartojamas išreikšti ir kitiems artimiems ryšiams. Tarkime, 350c juo nusakomi Akademijos aplinkos auklėtinių ryšiai. Todėl *bendro* atsparos taško, vienos bazės ir pagrindo, apie kurį telkiamasi, semantika čia gana intensyvi. Kiek platėlesnis kito čia pavartoto žodžio – *hetairos* („bičiulis") – prasmių laukas. Novotný *hetairoi* daugiskaitą verčia lotynišku *sodales* ir aiškina, kad *cum duo significari possint, aut ii qui in vita privata amicitia sunt coiniuncti aut qui idem de re publica sentiunt atque ad eam gerendam societatem ineunt* (1930, p. 143). Be to, ir Isnardi Parente pabrėžia, kad ketvirtame amžiuje pr. Kr. šis terminas jau galėjęs reikšti grupę žmonių, kurie, puoselėdami tuos pačius interesus, paklūsta vienam vadovui (2002, p. 215). Dar plačiau šią temą išplėtojo F. Sartori (1958, p. 157–71). Akivaizdu, kad čia susiduriame su ano meto graikų politinio gyvenimo specifika, kurioje apibrėžtos socialinės bendrijos sąjungininkas paprastai buvęs ir artimas draugas. Dar daugiau, privataus gyvenimo ryšiai suteikę pagrindą vienokiai ar kitokiai socialinei raiškai. Galbūt toks „intymus politikavimas" ar „politinis intymumas" nurodo į graikų polinkį steigti ir puoselėti ezoteriškumą apskritai. Apie pastarąjį bus daug kalbama ir toliau.

„...siunčia geriausius linkėjimus“ (*eu prattein*). Visi laiškai prasideda šia pasisveikinimo forma, o ne *khairete*, kuri būtų įprastesnė klasikinio laikotarpio stilistikai. Trečiajame laiške (*ad init.* 315a–c) aptariamos tokios preferencijos priežastys. *Khairete* pažodinė reikšmė – „džiaukitės“. Platonas reguliariai smerkia kai kurių graikų mėgiamą hedonistinę pasaulio patyrimo nuostatą, siūlydamas pasisveikinimu nukreipti į teigiamą, pozityvią veiklą.

324a **„Diono amžius buvo toks kaip dabar Hiparino“.** Dionas gimė apie 409 m. pr. Kr., todėl tuo metu turėjęs būti dvidešimtmetis, gal kiek vyresnis (jei teisingas tvirtinimas, kad jie susitikę 387 m. pr. Kr.). Egzistuoja šiokių tokių nesutarimų dėl čia minimo Hiparino tapatybės. Šeimoje būta trijų narių, kurie turėję Hiparino vardą: 1) Diono tėvas; 2) Dionisijo vyresniojo ir Aristomachės, Diono sesers, sūnus; 3) Diono ir Aretės, pastarojo Hiparino sesers, t. y. paties Diono dukterėčios, sūnus. Iš esmės sutariama, kad kalbama ne apie Diono tėvą. Vis tik svaresni argumentai atrodo tų tyrinėtojų, kurie laikosi nuomonės, kad turimas omenyje Hiparinas antrasis, Diono sūnėnas, o ne jo sūnus. Pirmiesiems toną neabejotinai uždavė Novotný pastebėjimas, kad būtent šis Hiparinas minimas ir aštuntajame laiške 357 c (1930, p. 144–5). Ta pačia linija seka ir Bluck, 1947 p. 171–173; Brisson, *Lettres* p. 211–212; Isnardi Parente, 2002, p. 215–216). Priešingos nuomonės laikosi: Neuman, Kerschensteiner 1967, p. 198.

324b **„nenuostabu, kad kuris nors iš dievų ir Hiparinui įskiepijo tą pačią nuomonę“**. Kaip pastebi Bluck, „dieviškos galios veikimo akcentavimas žmonių reikaluose būdingas senyvo amžiaus Platonui“ (1947, p. 74). Panašių formuluočių gausu tiek laiškuose (plg., Ep. VII 326b–e, 327c–e, 336e, 337e, 340a; Ep. VIII 353b, 355e) tiek ir vėlyvuosiuose dialoguose (Nom. IV, 709b; VII, 798a; IX, 875c; X, *passim*). Čia paminėtina ir ta aplinkybė,

kad Platonas pirmasis pavartojo žodį *pronoia* apvaizdos reikšme (Diog. L. III, 24; Proclus *in* Pl. *Tim.* p. 126).

324c **„Kai buvau jaunas...“** Nuo čia prasideda autobiografinis Platono pasakojimas. Į akis krenta akivaizdus neatitikimas *Valstybėje* dėstomoms nuostatoms – pasipiktinęs trisdešimties valdymu, Platonas pastebi, kad ankstesnė demokratinė santvarka „buvo auksinė“ (324d). Tuo tarpu didžiajame savo dialoge Platonas smerkia ir kritikuoja demokratiją. Tokia nuomonių kontroversija trikdo kai kuriuos tyrinėtojus (plg. Karsten, p. 114 sq., Maddalena, p. 119 sq., Edelstein, p. 67–68). Kita vertus, tai, kad tas pats autorius skirtinguose tekstuose išreiškia skirtingas nuostatas dar nesuteikia jokio pagrindo abejoti kurio nors teksto autoryste, o veikiau liudija apie įnirtingą autoriaus dvasios gyvenimą. Isnardi Parente ne kartą pabrėžia, kad laiškų Platonas yra jau kitas nei *Valstybės* Platonas (1996, p. 53 sq.; 2002, p. 216). Juk prieštaringų paties Platono nuomonių pavyzdžių galime rasti ir skaitydami neabejotinos autorystės dialogus. Tarkime, *Valstybėje* poezija smerkiama, o *Ijone* apie ją atsiliepiama palankiai. Kaita apskritai Antikos biografijoje nuodugniai aptariama A. Momigliano studijoje *The Development of Greek Biography*, Cambridge Mass. 1971. Be kita ko, anot Blucko, šis laiško sakinys buvo nukopijuotas Saliustijaus (*Cat, 3,3*).

„įvyko perversmas, kuriam vadovavo penkiasdešimt vienas žmogus... turėjo neribotą valdžią“. Perversmas datuojamas 404 m. pr. Kr. Platonas turėjo būti dvidešimt trejų metų. Pastaroji vieta dar sykį suteikia pagrindo svarstymams apie laiško autentiškumą. Istoriografijoje įsigalėjusi nuostata šį valdymą vadinti trisdešimties tiranų valdymu. Dėl to, anot Karsteno, laiško autorius pasakodamas išsiduoda nedalyvavęs perversmo įvykiuose (119–120). Vis dėlto toks priekabumas neturi pakankamo pagrindo. Dauguma komentatorių (Novotný, p.149; Brisson, *Lettres*

p. 213; Isnardi Parente, 2002, p. 216; Bluck, 74–75; Morrow, 1962, p. 216) nurodo Aristotelio (*Athen. Pol. 35*), o kai kurie iš jų dar ir Ksenofonto (*Hell.* II, iv, 58) tekstus, kuriuose taip pat aptinkame panašų valdžios pasiskirstymo aprašą. Vienintelis neatitikimas yra tai, kad Aristotelis vienuolika vadina *desmōstēriou phylakas*, t. y. kalėjimo prižiūrėtojais, tuo tarpu, sprendžiant iš visko, Platonas jiems priskyrė kur kas didesnes galias. Aristotelio laikais turbūt būta penkių *astynomai* ir penkių *agoranomai*, valdžiusių pagal atitinkamą pasiskirstymą į smulkesnius *astys* ir *agoras*. Todėl gali būti, kad įvykus perversmui, jų kompetencija išaugo, ir jiems buvo pavesta Atėnų bei Peirajo administracija. Taip mano Novotný ir pateikia įrašų (*I.G.* II, 5, 192) bei Tukidido citatų (6, 44, 2), kuriose kalbama apie panašų funkcijų derinimą. Bluckas savo ruožtu teigia, kad tokie smulkūs istoriografine prasme neatitikimai veikiau liudija laiško autentiškumo labui (*ibid*). Iš tiesų šitaip išryškėja, kad autorius neseka šaltiniais, o pasakoja *savo* istoriją, turinčią daugiau mažiau sąmoningo subjektyvumo atspalvį.

324 d **„giminaičiai ir pažįstami“**. Čia ir vėl Platonas vartoja žodį *oikeioi*, turėdamas omenyje savo dėdę Charmidą, kuris buvo vienas iš Peirėjuje rezidavusių dešimties valdytojų (Xen. *Hell.* II, 4, 19), bei Kritiją – savo motinos Periktionės pusbrolį, trisdešimties lyderį, žiauriausiąjį iš tiranų. Sunkiau pasakyti, kas slepiasi po antruoju žodžiu „pažįstami“ – *gnōrimoi*. Nei vienas komentatorius nepateikia konkretesnių vardų, todėl siūloma šį žodį suprasti bendresne prasme. Kita vertus, laiškų korpuse be pastarosios esama tik dar vienos vietos, kur jis vartojamas (Ep. III, 317c1). Manoma, kad trečiasis laiškas yra klastotė, o pastarasis žodis pasigautas iš septintojo laiško žodyno (plg., Isnardi Parente, 2002, p. 216).

„išves iš neteisingo gyvenimo būdo į teisingą“. Matyt, ne vienas Platonas puoselėjo tokias viltis. Visuotinį palankumą ką tik

įvykusiam perversmui liudija ir Aristotelis (*Ath. Pol.* 35) bei Lisijas (*cont. Eratosth.* 5). Tiranų programa rėmėsi senųjų išminčių, tokių kaip Solonas, autoritetu bei noru sugražinti senuosius įstatymus.

„ankstesnė politinė santvarka buvo auksinė“. Aukso amžių mini jau Hesiodas (*Op.* 108 ir toliau), todėl gali būti, kad Platonas sąmoningai pasirenka šią formuluotę. Šiaip ar taip, tai akivaizdus *locus communis*, ne sykį vartotas jo paties dialoguose (*Crat.* 397e; *Resp.* V, 486); metaforą mėgo ir daugiau autorių (plg. Eur. *Troades*, 432; Aesch. *Cho.* 372; Soph. Fr. 501; Pl. *Phaedr.* 235e *ir Phil.* 43e. Be to, Plutarchas (*Timol.* II, 4) akivaizdžiai kopijuoja šią Platono laiško vietą, pakartodamas netgi ne vieną kartą (*Sert.* 5).

„...mano mielą vyresnįjį draugą Sokratą...“ (*philon andra emoi presbyteron Sōkratē*). Anot Maddalena (p. 120–5), tai vienintelė vieta, kurioje Platonas Sokratą apibūdina tokiais žodžiais (plg. taip pat šio laiško 325b *ton hetairon hēmōn Sōkratē*). Karstenui, kaip ir visuose kituose šio laiško fragmentuose, čia matyti dar vienas neautentiškumo požymis. Jis teigia, kad kiekvienas, „kas pažinojo Platoną ir Sokratą, negalėjo nežinoti, kad šis buvęs vyresnis“ (p. 50). Nors kai kurie komentatoriai skrupulingai tęsia ginčą ir toliau (Novotný, p.149), cituoto teiginio kaip argumento prieš laiško autentiškumą absurdas regisi pats savaime. Daug svarbesnė Edelsteino (p. 11, išn. 2) įžvalga, kad Platonas, vadindamas save tiesiog Sokrato draugu (o ne mokiniu), tuo pačiu parodo, kad manosi esąs autodidaktas. Isnardi Parente linkusi tuo neapsiriboti. Anot jos, Akademijoje *philia* terminas buvęs vienas iš pagrindinių, apie kurį sukosi visa kita. Todėl gali būti, kad taip įvardydamas Sokratą, jis nuosekliai laikosi savo paties įkurtos Akademijos nuostatų (2002, p. 217). Apie Akademijos *bōmos philias* – draugystės aukurą – kalba ir Antikos šaltiniai: Arist. *Carm.* Fr. 2 Ross; Olimp. *In Plat. Gorg.* 214,13–215,11, Westerink. Apie tai dar plg.: Jaeger, p. 106, K. Gaiser, 1966, p. 95.

325a **„Sokratas nepakluso...“** Apie tuos įvykius Platonas kalba ir plačiau (*Apol.* 32c–d). Trisdešimt tiranų įsakė Sokratui sulaikyti Leontą iš Salamino, kuris buvęs niekuo neprasikaltęs doras žmogus. Sokratas pasipriešino šiam įsakymui.

„Trisdešimties valdymas ir visa politinė santvarka žlugo“. 403 m. pr. Kr. Trasibulas ir demokratai atstatė demokratinį valdymą.

„žymiai ramiau, mane apniko troškimas...“ Grįžtama prie pasiaiškinimų dėl savo politinės veiklos. Kai kam (Maddalena, p. 116) atrodo, kad Platonas neautentiškai pasakoja savo politinę patirtį. Be to, atkreiptinas dėmesys į veiksmažodinę formą *heilken*, kuria apibūdinamas santykis su politikos sfera. Pažodžiui: „mane vilko troškimas“.

325c **„apkaltinę bedievyste, dėl to jį nuteisė ir nužudė“**. Apie kaltinimus Sokratui rašo ir pats Platonas (*Apol.* 23e), ir kiti antikos šaltiniai (Diog. L. II, 40; Xen. *Mem.* I, I). Labiausiai tikėtina, kad oficialūs kaltinimai Sokratui buvo pateikti dėl netikėjimo polio pripažintomis dievybėmis bei susidomėjimu Jonijos *physikoi* (*Apol.* 18c; 23d), taip pat dėl keistų dievybių garbinimo bei jaunuolių tvirkinimo: esą Sokratas skiepijęs juose nepagarbą tėvams, polio piliečiams bei įstatymams (t. y. raginęs maištauti prieš demokratiją); be to, filosofas buvo apkaltintas dėl melagingos kai kurių poetų interpretacijos. Pastarąjį kaltinimą labiausiai palaikė Meletas – poetas tragikas, apie kurį išliko labai maža žinių (*Apol.* 19b–d). Kiti žymesni kaltintojai – Anitas ir Likonas. Pirmasis buvo įtakingas politikas, vienas iš demokratų lyderių (*Men.* 90a–b). Kai kurie komentatoriai (Taylor, *Varia Socratica*) mano, kad tikroji Sokrato proceso priežastis buvęs jo slaptas pitagorininkų religijos praktikavimas. Tokia nuomonė patyrė ir smarkios kritikos (Robin, p. 129–165). Vis dėlto šiam manymui nėra pakankamo pagrindo. Veikiausiai jam atsirasti turėjo įtakos ir paties Platono patirta pitagorizmo įtaka.

325d **„be artimų draugų bei ištikimų bičiulių nevertėjo imtis šio darbo“.** Ir vėl vartojamas įprastinis žodynas: *philoi androi* ir *pistoi hetairoi*. Apie tai žr. 323d paaišk. Kaip matyti, teksto leksika ir toliau liudija intymaus ir uždaro filosofinio santykio svarbą. Kita vertus, panašu, kad šioje vietoje Platonas teisinasi, kodėl niekada rimtai neįsiliejo į jo gimtųjų Atėnų politinį gyvenimą, o pasidavė įkalbinėjamas vykti į Sirakūzus. Kiek abejotina Novotný pozicija, teigianti, kad gyventi pilnavertį politinį gyvenimą Platonui trukdė draudimas rengti partijų susiėjimus (p. 155). Kad toks draudimas buvo ketvirtajame amžiuje, esama antikinių liudijimų (Hyperid. *Pro Euxenippo*, 7 sq.). Tačiau, kaip pastebi R. S. Bluckas (p. 79), nėra jokio patvirtinimo, kad tokia pati tvarka galiojo ir ano meto Atėnams. Šiaip ar taip, Platono tonas mums byloja veikiau apie patikimo asmeninio santykio, kurio dirvoje gali gimti tinkamas politinis valdymas, stoką. Iš kitos pusės, šis fragmentas paryškina kai kuriuos Platono ir Dionisijo bendravimo štrichus. 332a–b Dionisijas bus apkaltintas nesugebėjimu užmegzti tvirtą draugystę.

326a **„Galų gale supratau, kad visos dabarties valstybės yra valdomos blogai“.** Čia tinka chrestomatinė nuoroda į *Valstybės* septintąją knygą, kurioje aptariamos įvairios valdymo formos ir išskleidžiami jų trūkumai. Tolesnei laiško daliai atliepia ir daugiau šio Platono dialogo fragmentų – ypač vietos, kuriose kalbama apie teisingos valstybės valdytojus – atitinkamą išsilavinimą gavusius filosofus (*Resp.* V, 473d, 499b, VI, 506e). Tačiau sugretinus laišką ir *Valstybę*, ima ryškėti ir šiokie tokie neatitikimai. Nepaisant to, kad iš pirmo žvilgsnio susiduriame su tos pačios filosofijos turiniu, šie du tekstai siūlo skirtingą turinio sintezės strategiją. Maddalena (p. 120) teigia, kad „Platonui patirtis nėra filosofijos šaltinis, bet veikiau filosofija yra patirties šviesa“. Ši pastaba akivaizdžiai apeliuoja į *Valstybę*, kur teisingos politikos principai suformuluojami pagal abstraktų tobulos valstybės modelį – t. y.

praktikos sritis tampa antraeilė mąstymo idealybės atžvilgiu. Šioje laiško vietoje aptinkame tokios svarstymo eigos inversiją: filosofo jaunystės patirtis atveda prie teorinės paradigmos atradimo. Platonas išsireiškia gana radikaliai – „buvau priverstas sakyti“ (*legein te ēnankasthēn*). Diskurso – *logo* – sritis tampa patirties būtinybės (*anankē*) įkaite. Vargu, ar verta aptarinėti Platono pažiūrų evoliucijos klausimą. Akivaizdu, kad patirties aspektas septintąjį laišką rašiusiam senstelėjusiam autoriui jau buvo kur kas svarbesnis nei *Valstybėje* pademonstruoto dialektikos meno virtuozui. Neatmestina nuomonė, kad Platonas sąmoningai supriešina du filosofavimo modelius (Isnardi Parente, 2002, p. 218). Tad ir pačią inversiją galime laikyti dialektinės įtampos dalimi, o jei imsime domėn dar ir šio laiško ekskurso tematiką – kaip programišką elgesį filosofinio žinojimo komunikavimo negalimumo situacijoje.

326b **„man visiškai nepatiko vadinamasis „laimingas gyvenimas“**. Tolesnę pastraipą yra nurodęs Ciceronas (*De fin.* II, 28, 92), be to, ją išvertęs ir citavęs (*Tusc.* V, 35, 100). Kritinėje tradicijoje šis faktas tapo vienu iš svarių argumentų laiško autentiškumo labui. Pasakymas „Didžiosios Graikijos prabanga“ buvo tapęs priežodžiu visoje Antikos tradicijoje, ypač kalbant apie besaikį lėbavimą ir išlepimą. Apie tai ne sykį rašė tiek pats Platonas, tiek ir kiti Antikos autoriai, įskaitant minėtus Cicerono raštų fragmentus (*Gorg.* 518b; *Resp.* III, 404d; Athen. XII, 527c sq.). Kai Platonas pirmą sykį atvyko į Sirakūzus, jie buvo valdomi tirano Dionisijo I. Pagrindinis šios kelionės prisiminimas ir yra pasibjaurėjimas palaidu Sicilijos graikų gyvenimu. Novotný (p.159–161) mano, kad, ne sykį viešai pasmerkęs prabangą, Platonas reaguoja į jo atžvilgiu sklidusias apkalbas, esą tikroji jo kelionių į *Magna Graecia* priežastis buvęs tenykščių malonumų troškimas. Kad tokia nuomonė galėjo būti, yra ir paliudijimų (Diog. Kyn. ap. Diog. L. VI, 25). Krikščionių autorius Tatianas

net yra užsiminęs, kad Platono rajumas (*gastrimargia*) buvęs ta priežastis, dėl kurios Dionisijas jį pardavė į vergiją (*Or. ad Graecos*, 3). Kita vertus, tokią nuomonę galėjo paveikti ir tai, kad daugybė Akademijos auklėtinių nuolatos gyveno ir dirbo įvairių tiranų dvaruose (plg. Morrow, p. 49).

Nelengva pasakyti, kokios buvo pirmosios Platono kelionės tikrosios priežastys. Greičiausiai jos bus buvusios atsitiktinės arba menkai tesusijusios su filosofija ir politika (Isnardi Parente, 2002, p. 218). Diogenas Laertietis (III, 18) tvirtina, kad filosofas norėjęs susipažinti su Taranto pitagorininkais. Su kai kuriais iš jų Platonas galėjęs užmegzti tvirtesnę draugystę (Neuman, Kerschensteiner, 1967, p. 199). Apie tai liudija ir devintasis laiškas, skirtas Architui iš Taranto, nors yra nemažai abejonių, ar jis autentiškas. Į Siciliją, anot Diogeno, Platoną atvedė geografinis smalsumas – noras pamatyti Etnos ugnikalnį. Apie pastarąjį jau tuomet turbūt sklidusios legendos, o ypač garsi istorija, susijusi su Empedoklio mirtimi. Nekelia dvejonių ir tai, kad Platonas svečiavosi Dionisijo I dvare. Keista, kad Platonas nieko neužsimena apie sugrįžimą iš Sicilijos. Pastarasis taip pat apipintas legendomis, kurių tikrumo neįmanoma patvirtinti. Pasakojama (Diog. Laert. *loc. cit.*; Plut., *Dion*, 5,1), kad Platonas supykdė Dionisiją savo samprotavimais apie tiraniškumą, ir šis jį pardavė į vergiją. Vėliau filosofas papuolęs į piratų rankas, kurie jį pardavę Aiginoje, priešiškame Atėnams polyje. Iš vergovės buvo išlaisvintas tuomet, kai turtuolis Anikeridas, vėliau finansavęs ir Akademijos įkūrimą, sumokėjo išpirką (apie pasakojimą žr.: U. Kahrstedt, p. 295 sq.). Tai, kad Platonas nutyli šio gyvenimo laikotarpio įvykius, taip pat suteikia postūmį įvairialypiams svarstymams apie laiško autentiškumą (Sordi, p. 2014–2022). Vis dėlto labiau apibendrinančių išvadų čia daryti negalima, o bet kokios spekuliacijos šiuo klausimu negali būti nei patvirtintos, nei paneigtos.

326d **„Tad neišvengiama, kad tokie poliai niekuomet nenustoja keitę valdymo būdų“**. Išvardijamos trys graikų tradicijos valdymo formos – tiranija, oligarchija ir demokratija. Platonas apie jų kaitą yra kalbėjęs *Valstybėje* (VIII, 545c sq.). Kitimas ten suvokiamas kaip degeneracija idealaus modelio atžvilgiu. Apie valdymo formas dar žr. *Pol.* 291d–293e, 302b–303e, *Nom.* VIII, 832b–c.

„teisingo ir lygiais įstatymais pagrįsto valdymo vardo“. Kaip teigia Plutarchas (*Dion*, 5), Platonas nuolat pabrėžė teisingumo matmenį valstybės valdyme ir tuo erzino Dionisiją I. Galbūt tai galiausiai ir sukėlė tirano pyktį, kuriuo užsidegęs šis galėjo parduoti filosofą į vergiją. Neutralioje Platono pastaboje vis dėlto šmėsteli šiokios tokios asmeninės nuoskaudos išgyvenimas. Prie lygių įstatymų principo (*isonomia*) bus sugrįžta ir vėliau (336d).

326e **„davusios pradžią dalykams, kurie nūnai atsitiko su Dionu ir sirakūziečiais“**. Post (1925, p. 56–8) mano, kad toliau sekantis Dionui skirtas fragmentas, buvo parašytas tuomet, kai šiam dar sekėsi gerai, o pastarosios eilutės buvo įterptos vėliau. Jo nuomone, 324b8–330b7 ir 338a3–351a1 buvo paties Platono *Apologijos* dalys, kurią jis kūręs laikotarpiu tarp 356 m. pr. Kr. ir Diono mirties 354 m. pr. Kr., o vėliau jas įterpęs į esamą laiško struktūrą. Taip gali būti ir tuo atveju, jei laiškas iš tiesų buvo skirtas ne konkrečiam adresatui, bet turėjo atvirą pobūdį.

327a **„Artimai bendraudamas su Dionu, kuris tuomet dar buvo jaunas“**. *Syngenomenos Dioni* – Platonas dar sykį grįžta prie intymaus bendravimo leksikos. Pirmoji *syngignomai* žodžio reikšmė – būti kartu gimusiam; 2. bendrauti, kalbėtis, tartis; 3. turėti lytinių santykių, sueiti su kuo nors; 4. susitikti, susieiti; 5. pažinti, susipažinti, sužinoti (LSJ). Vėliau ši tema bus paryškinta kalbant apie semantiškai giminingą *synousia*, tačiau jau dabar svarbu pažy-

mėti, kad laiško žodynas yra persmelktas ypatingo santykio su *kitu* kaip filosofinio žinojimo sąlygos nuotaika.

Dionui galėjo būti apie dvidešimt vienerius metus. Toliau sekančioje dalyje Platonas bando parodyti, kad neturėjęs jokių intencijų sukiršinti Dioną prieš Dionisiją II, o jo dėstomas tobulos valstybės modelis tapo jam pačiam netikėta kritika tirano atžvilgiu, kritika, kurią ir Dionas puoselėjo savo sieloje.

327b **„malonumus ir kitą prabangą“**. Isnardi Parente (2002, p. 219) atkreipia dėmesį į žodį „prabanga“ (*tryphē*), dar galintį reikšti „išglebimą, minkštumą, silpnumą, išpaikimą, pasipūtimą, išdidumą“ (plg. LSJ). Pirmiausia jis buvo randamas veikiau literatūros nei istorijos ar filosofijos žanrui priklausančiuose tekstuose (plg.: Aristofano *Varles* 21, taip pat *Pl.* 818, Eur. *Bacch.* 970, *Or.* 1113). Platonas, matyt, bus pirmasis, kuris perkėlė šį žodį į savo raštus (*Gorg.* 525a). Vėliau juo pasekė ir Aristotelis (*Pol.* 1295a 17). Ilgainiui *tryphē* įsigalėjo helenistinės istoriografijos autorių leksikoje, reikšdama pamatinę kurio nors miesto pasileidimo priežastį. Romėnų autoriai netruko įtraukti šį žodį į savo kontekstą, jo reikšmėmis praplėsdami *otium* sąvokos prasmių lauką. Plg. Katulo (*Carm.* 51, 14–15): *otium et reges prius et beatas / perdidit urbes.*

„Dionisijo mirties“. Morrow (p. 28–29) pastebi, kad Platonas nutyli mįslingas tirano mirties aplinkybes. Diodoras (XV, 74) pasakoja, kad Dionisijas mirė lėbaudamas per išgertuves, surengtas tuomet, kai gavo žinią apie savo pergalę Atėnų tragikų varžybose. Šitaip išsipildė ir orakulo ištarmė, pagal kurią Dionisijas turėjęs žūti po to, kai nugalės už save stipresnius priešininkus. Tiranas šią pranašystę siejo su karais su kaimynine Kartagina, manydamas, kad mirtis jį užklups įveikus amžinus priešus kovoje dėl Sicilijos. Tokiu būdu, anot Diodoro, pranašystės dėka buvo dar sykį pa-

tvirtinta neblėstanti Atėnų poetų šlovė. Tuo tarpu Kornelijus Nepotas (*Dion*, 2) nieko nemini apie Dionisijo literatūrinę pergalę, bet pateikia kitą, ne mažiau intriguojančią istoriją, pagal kurią, tiranui ėmus negaluoti, Dionas ieškojo progos juo susitikti, norėdamas jį įkalbėti užtikrinti dalį karalystės savo sesers ir vienos iš Dionisijo žmonų, Aristomachės, vaikams. Tačiau Dionisijas Jaunesnysis, kitos tirano žmonos, Doridės iš Lokrų, sūnus, pasirūpino, kad jo paliepimu gydytojai duotų valdovui stiprią migdomųjų dozę, nuo kurios Dionisijas I ir mirė. Tą pačią istoriją pasakoja Plutarchas (*Dion*, 6).

„Netrukus po to jis suvokė“. T. y. pabendravęs su Platonu. Šiais žodžiais pasibaigia pasakojimas apie pirmąją filosofo kelionę į Siciliją, Platonas „peršoka“ dvidešimties metų tarpsnį, kadangi, anot Blucko (p. 83), jam rūpi parodyti „jo ir Diono bendrų pažiūrų kilmę ir tikrąją prigimtį“ – tai, apie ką jau buvo užsiminta laiško pradžioje (324b). Apie Diono pažiūras bendravimo su Platonu pradžioje plg.: von Fritz, 1968, p. 63 ir toliau. Tiesa, Plutarchas (*Dion.* 5,8) ir Kornelijus Nepotas (*Dion.* 1,5) pateikia kiek kitokį Diono ir Dionisijo I santykių vaizdą. Yra žinoma, kad pirmasis net buvo vedęs tirano dukrą Aretę. Isnardi Parente akimis (2002, p. 220), tai prieštarauja laiškui: labai gali būti, kad Dionas norėjo tokiu būdu sutvirtinti savo pozicijas Sirakūzų politinėje viršūnėje.

Visos likusios Platono kelionės aplinkybės lieka nutylėtos. Reikia manyti, kad filosofo oponentai Atėnuose pasidygėdami ir su sarkazmu vertino tokį pasakojimo „šuolį“, veikiausiai paslepiantį patirtą vergijos gėdą, apie kurią mums pasakoja keturi Antikos šaltiniai (Nepos, *Dion*, 2, 3; Diod. XV, 7; Plut. *Dion*, 5, 3, Diog. L. III, 19–21; be to, Olimpiodoras (*Vit. Plat.* 5) šį nuotykį perkelia į antrosios kelionės į Sirakūzus pabaigą; dar apie tai žr.: Athen. XI, 507b bei plg. 326b komentarą.

Grįžęs į Atėnus 387 m. pr. Kr., Platonas įkūrė Akademiją ir ėmė joje mokyti. Šiame laiške apie tai niekur nekalbama, išskyrus menką pastabą 329b. Dionisijas II perėmė tėvo valdžią 367 m. pr. Kr. Dionas, jei tikėti laišku, buvo ištremtas praėjus trims mėnesiams nuo Platono sugrįžimo į Siciliją. Sekant Blucko samprotavimais (p. 84), žiemą laivyba vykti negalėjo, todėl Dionas buvo išplaukdintas dar tinkamu plaukioti metų laiku. Atitinkamai filosofas, matyt, bus atvykęs 367 m. pr. Kr. vasaros pabaigoje ar rudens pradžioje.

327c **„tokį troškimą Dionisijui“**. Von Fritz (1968, p. 68): „Dionas tikrai turėjo turėti viltį padedamas Platono patraukti Dionisiją savo pusėn“. Veikiausiai šiame pastebėjime bus nemažai tiesos. Jei taip, tai Dionas neatrodo taip kilniai, kaip jį pateikia Platonas, savo mėgstamo jaunuolio dėka panardintas į svetimo polio tirano dvaro intrigas.

327d **„be žudynių, mirčių bei tų nelaimių, kurios atsitiko dabar“**. Turima omenyje Diono sumanyta ekspedicija, kurios metu jis jėga užėmė valdžią Sirakūzuose, vėliau kovoje dėl valdžios nužudė savo sąjungininką Hėrakleidą, galiausiai buvo ir pats klastingai užmuštas savo bendražygio Kalipo. Platonas smerkė Diono poelgį (plg.: 331d, 336b, 351c), be to, pats kiek anksčiau buvo atsisakęs dalyvauti jo surengtame žygyje (350d, e). Kita vertus, pastaroji vieta ir vėl duoda postūmį paties seniausiems laiško autentiškumo kritikams. Pvz., Gulley (1972, p. 119, 128 sq.) atranda laiške „peaceful revolution“ idealą – aiškų kontrastą su tuo, ką esą skaitome *Valstybėje* (VII, 540a–c), *Politike* (293c–d) ir *Įstatymuose*. Tačiau toje pačioje *Valstybėje* (VI, 501c–502a), kaip pastebi Isnardi Parente (2002, p. 220), atrandame, kad verta kiek įmanoma didesniu mastu pasikliauti įtikinėjimo menu nei jėga. Iš dalies į šiuos kritikų klausimus atsakė ir Aalders (1972, p. 115 sq.).

327e **„kol kas nors kitas iš Dionisijo aplinkos“**. Plutarchas (*Dion*, 19) mini hedonistus Aristipą ir Poliarchą (Athen. XII, 545a). Galbūt dar būta tiraną norėjusių įtakoti kitų mąstymo krypčių filosofų. Antrajame laiške (312a) skaitome, kad kuomet Dionisijas pradėjo nepasitikėti Platonu, ėmė daugiau bendrauti su kitais filosofijos mokytojais. Tačiau laiško, kurio autoryste rimtai abejojama, tekstas (313d) teigia, kad Platonas turėjęs viltį savo mokymu patenkinti tiraną.

328a **„jo sūnėnai bei namiškiai“** (*adelphidoi kai oikeioi*). Antrąjį žodį ne sykį jau esame aptarę kiek anksčiau, o pirmasis reiškia labai artimą giminystę – „pusbrolis“, „giminaitis“, „sūnėnas“. Tokia semantika susiklostė ir dėl dažnų kraujomaišos ryšių kilmingose polių šeimose (tarkime, Diono žmona Aretė buvo jo pusseserės Aristomachės ir Dionisijo I dukra, t. y. antros eilės dukterėčia). Kokius sūnėnus Dionas turėjo omenyje, nėra labai lengva nustatyti. Hiparinas ir Nisėjas (jo žmonos broliai, o sykiu ir pusseserės karališko kraujo vaikai) tuo metu (367 a. pr. Kr.) negalėjo būti vyresni nei aštuonerių metų. Hiparinas turbūt bus buvęs vyresnis nei Nisėjas, tad gimti jis galėjo apie 375 m. pr. Kr. Tačiau vargu, ar apie juos kalbama šioje laiško vietoje. Ketvirtojo laiško scholijose (320a; *Appendix Plat.* p. 390 sq. Herm.), kalbant apie vyresniojo Hiparino (Diono tėvo) tris dukras, minima, kad be Aristomachės, ištekėjusios už Dionisijo vyresniojo, kitos dvi tapusios tirano brolių Leptino ir Tearido žmonomis. Todėl gali būti, kad Dionas Platono lūpomis bus nurodęs į šių santuokų palikuonis. Blucko nuomone (p. 85), čia atrandame argumentą už laiško autentiškumą. Jei laiškas būtų klastotė, jo falsifikatorius turėtų būti itin geras, įžvalgus ir kūrybingas, todėl vargu, ar būtų kalbėjęs apie nepilnamečius Hipariną ir Nisėją, nes tokia lengvabūdiška nuoroda atrodo kaip žiopla klaida bendrame laiško įvykių pateikimo kontekste. Kita vertus, mažai tikėtina, kad toks

falsifikatorius bandytų užsiminti apie asmenis, apie kurių egzistavimą neturime jokių žinių, o galime tik nujausti, pasiremdami menka scholiasto pastaba, tačiau tokia nuoroda atrodo natūrali ir visiškai galima Platono gyvenimo kontekste. Šis tikrovės ir teksto komplikuoto santykio momentas iškelia klausimą apie autorystės simuliacijos kokybę ir pobūdį. Be abejo, jei šis laiškas yra falsifikatas, tuomet tai tobulas darbas. Bluckas tuo nėra linkęs tikėti, tačiau akivaizdu, kad toks vertinimas negali būti ir rimtas argumentas autorystės labui, jei pripažinsime, kad neegzistuoja objektyvūs kriterijai, kuriais remiantis laiškas gali būti pripažintas autentišku, o tuo labiau apibrėžtos falsifikacijos meno galimybių ribos.

Plutarchas (*Dion*, 2) sako, kad Platonas gavo laiškų ne tik iš Diono, bet ir iš paties Dionisijo bei Italijos pitagorininkų, kuriuose visuose buvo raginamas keliauti į Sirakūzus. Sunku pasakyti, ar jie buvo iš tikro parašyti, jei atsižvelgsime į Morrow (p. 44), kad rašydamas šią biografiją Plutarchas neturėjo prieš akis septintojo laiško, bet rašė remdamasis juo iš atminties, todėl kiek susipainiojo, turėdamas galvoje laiškus, kurie buvo pasiųsti 362 bei 361 m. pr. Kr. (338–339). Šiaip ar taip, pats Plutarchas (*ibid.*) pasitikėjo laiško autentiškumu ir niekur kitur nesistengė su juo konfrontuoti.

328b **„turėjau reikalą su jaunais žmonėmis“**. Daugelyje vietų Platonas mini savo nuostatą filosofavimo atžvilgiu: tikru filosofu tampama tik nuėjus ilgą, galbūt net viso gyvenimo kelią. Be šio laiško ekskurso, ši nuostata, susieta su polio valdymu, pateikiama *Valstybėje* (VII, 540). Tačiau čia pažymėtina ir Maddalenos (p. 134) pastaba, jog *Įstatymuose*, ypač IV 709a–711d, Platonas kalba apie tai, kad geriausios sąlygos polio teisingam valdymui susidarytų, jei jo valdovu taptų tiranas filosofas *neos kai kosmios* („jaunas ir gražus“), tačiau tai esą neįmanoma mūsų (t. y. Platono) laikais.

„Diono... brandų amžių“. Dionas 367 m. pr. Kr. buvo keturiasdešimt dvejų metų amžiaus.

328b–c **„jei tik ketinau įgyvendinti tai, ką buvau apmąstęs svarstymuose apie įstatymus ir valstybinę santvarką“**. Įdomi vieta, suteikianti daug erdvės interpretacijoms apie istorinio Platono ketinimus įgyvendinti idealios valstybės modelį ir idealaus modelio apskritai praktinės realizacijos galimybę. *Valstybėje* tai aiškiai priskiriama nepasiekiamai dangiškai sričiai (IX, 529a sq.). Isnardi Parente (2002, p. 221) vienareikšmiškai teigia, kad Sirakūzai – taip, kaip apie juos mąstė Platonas – nepretendavo būti idealus Sokrato miestas, o veikiau tai galėjo sietis su lengviau įgyvendinamu miestu, apie kurį kalbama *Įstatymuose*, t. y. pasiekiamu *deuteros plous* – antrojo plaukimo dėka (*Phaed.* 99d sq.; pastarasis puikiai aptartas ir dialogo komentaruose: plg.: Alekniene, 1999 (2), p. 241). Apie politines Platono preferencijas šiomis aplinkybėmis kur kas plačiau plg.: Pugliese Caratelli, p. 6–21, ypač p. 17.

328c **„pakako įtikinti vieną vienintelį žmogų“**. Galbūt aliuzija į *Resp.* VI, 502b. Platonas beveik visur laikosi nuostatos, kad valdomųjų elgesys priklauso nuo valdančiųjų elgesio ir kinta pagal pastarojo kokybę. Isnardi Parente (1996, p. 50–51; 2002, p. 221) tokioje nuostatoje įžvelgia aiškią skirtį tarp politinių Platono ir Sokrato pažiūrų. Anot jos, šiuo aspektu Platonas tampa artimesnis Isokratui, teigusiam, kad „valdomųjų būdas yra panašus į valdančiųjų“ (IV, *ad Nicolem* 36).

328d **„hoplitų ar raitelių apsiginti nuo priešų, bet todėl, kad man trūksta žodžių bei sugebėjimo įtikinėti“**. Šiame karių tipų paminėjime esama ir tam tikrų kultūrinių aliuzijų, kurios buvo akivaizdžios ano laikotarpio laiško skaitytojui. Hoplitai, arba sunkieji pėstininkai, ginkluoti ilga ietimi ir metro skersmens dydžio

skydu, buvo įprastas ir labai paplitęs graikų kariuomenės dalinys, ypač svarbus tokiuose konservatyviuose ir asketiškuose poliuose kaip Sparta, tuo tarpu raitelius labiau mėgo turtingi ir aukštą kilmę pabrėžiantys poliai (pvz., Atėnai bei Didžiosios Graikijos poliai). Kavalerija turbūt sudarė ir nemenką Diono kariaunos dalį.

328e **„Filosofiją, kurią tu visuomet šlovini, o kiti žmonės, kaip tvirtini, jos negerbia“**. Nepagarbą filosofijai Platonas galbūt suprato kaip dažną žmogiško žvilgsnio paviršutiniškumą, tam tikro žinojimo, kurį teikia filosofija, stygių. Žinojimo tema, kurią vainikavo *Valstybėje* aprašytas gėrio idėjos (*auto to agathon*, *Resp.* VI 504) regėjimas, buvo pradėta ankstyvuosiuose Platono dialoguose (*Charm.* 175). Ji taps ir šio laiško ekskurso centrine ašimi. Užbėgant už akių, čia būtų galima pridėti keletą bendro „chrestomatinio“ pobūdžio kultūrinio konteksto pastabų. Platono amžininkai, tokie kaip Isokratas ar sofistai, filosofijos tikslus suprato kiek kitaip (plg., pvz., *Gorgijo* dialogą); amžinybės matmens nebuvimas leido jiems įtvirtinti funkcinį filosofijos pobūdį, suteikiantį neatidėliojamos sėkmės garantą. Mąstymo struktūrų išmanymas leido išsyk išspręsti lokalius politikos klausimus ar praturtinti pergalingos teisminės retorikos arsenalą. Platonas nuolatos grįžta prie atlygio ir pergalės temos, vadindamas ją dievų dovana (*Tim.* 47b). Aštriausiu kampu šis klausimas pakrypsta egzistenciškai nuspalvintame *Faidone*. Negailestinga ir neteisinga bausme nubaustas Sokratas sako: *Kalon gar ton athlon, kai hē elpis megalē*, „gražus atlygis ir didi viltis“ (114c). Akivaizdu, kad toks užtikrintas teiginys, teigiantis pergalę mirties akivaizdoje, suteikia nuorodą į kiek kitokį nei sofistų žinojimo tipą.

329a **„Jei kartais gyvenčiau Megaruose“**. Megarai buvo maždaug trisdešimties – keturiasdešimties kilometrų atstumu nuo Atėnų nutolęs miestelis, į kurį po Sokrato mirties buvo ištremti jo mokiniai, tarp jų ir Platonas. Čia Dionas būtų norėjęs pa-

sakyti, kad geografinis atstumas negali įtakoti esminių filosofijos nuostatų bei draugystės ryšio.

329b **„apleidau savo kilnumo nestokojančius užsiėmimus“**. Net ir reiklūs kritikai šioje vietoje pripažįsta laiško autoriaus kuklumą (Harward, 1932, p. 72). Tai vienintelė autobiografinio laiško vieta, kurioje Platonas, švelniai tariant, „lakoniškai“ užsimena apie dvidešimties metų veiklos laikotarpį, praleistą dėstant Akademijoje, sakydamas, kad apleido *diatribas, ousas ouk askhēmonas*. Diatribė – *diatribē* – žodis, kuriuo įvardinami filosofo užsiėmimai, yra bendrašaknis su lietuvišku žodžiu „trinti“ ir priklauso leksikai, kuria apibūdinama praktinė veikla. Šio ir kitų jam giminingų žodžių semantika skaitant laišką ilgainiui taps kur kas intensyvesnė, todėl jos filosofinis krūvis ir etimologija bus aptartas ekskurso komentaruose. Isnardi Parente (2002, p. 221) pažymi, kad, turint omenyje, jog terminu *diatribē* Platonas kalba *pirmiausia* apie Akademijos filosofines praktikas, iš šios vietos galima spręsti, jog Akademija buvo įkurta išsyk po pirmosios kelionės į Siciliją; taip pat galbūt atsiranda šioks toks pagrindas tikėti istorija apie Platono vergiją; iš jos buvęs išpirktas turtuolio Anikerido, vėliau davusio pinigų Akademijos pastato įsigijimui (žr. kom.: *supra* 326b). Tuo tarpu, anot Blucko (p. 88), toks Platono kuklumas liudija šį tekstą iš tiesų buvus skirtą veikiau Diono bendraminčiams, t. y. Sirakūzų gyventojams. Jei filosofas iš tiesų būtų rašęs *Apologia pro vita sua*, kuria norėjo pasiteisinti atėniečiams, Akademijos gyvenimui ir savo nuopelnams būtų nepašykštėjęs daugiau nei vieną frazę. Plačiau apie Akademijos gyvenimą plg. taip pat: Isnardi Parente, 1974, p. 861–877; 1986, p. 350–378.

„pareigą prieš Dzeusą-Svečių Globėją“. Graikai manė, kad Dzeusas gali nubausti tą, kuris atsisako atilikti savo pareigą prieš žmogų, pas kurį svečiuotasi. Gyvendamas Sicilijoje, Platonas buvo Diono priimtas kaip svečias. Plg. taip pat 350c ir kom. *ad locum*.

„filosofo priedermė“ – *philosophou moirai.* Komplikuotas žodžio vartojimas, keliantis daug neaiškumų. IV a. pr. Kr. filosofo profesija dar nebuvo suprantama technine termino prasme, tuo tarpu šiuo atveju Platonas, matyt, kaip tik tai ir turi omenyje, t. y. *moira* čia suprantama kaip *officium*, t. y. kaip profesinė pareiga. Kiek kitaip mano Brisson (*Lettres*, p. 216), siūlantis šią vietą skaityti taip pat, kaip *Prot.* 322a, *Crit.* 121a, kur *tēs philosophou moiras* vartojama perifrastiškai.

329c **„gėdingai ištrėmė“**. Plutarchas (*Dion*, 14) rašo, kad apie Dioną sklandžiusios paskalos sukėlė pradžioje Dionisijo įtarimą, o vėliau ir atvirą nepasitikėjimą. Galiausiai tirano žmonės perėmė Diono siųstą laišką, kuris buvo skirtas kartaginiečiams ir kuriame siūloma tol nesiderėti su Dionisiju dėl taikos, kol dalyvauti derybose nebus pakviestas pats Dionas ir šitaip padės patenkinti jų norus. Tai perskaitęs, Dionisijas neilgai trukus išsivedė Dioną pasivaikščioti pajūriu palei tvirtovės sieną, kur netikėtai išsitraukęs laišką, apkaltino jį kartu su kartaginiečiais rezgant sąmokslą prieš valdovą bei įsodinęs į šalimais buvusį tyčia tam reikalui paruoštą laivelį išsiuntė iš Sicilijos. Kartaginiečiai valdė vakarinę dalį salos, ir gali būti, kad Dionas iš tiesų ieškojo paspirties priešų pusėje. Plg.: von Fritz, 1968, p. 22 sq.

329e **„atsivedė mane į akropolį“**. Čia akropoliu Platonas vadina aukštumoje pastatytą tirano tvirtovę, buvusią gretimoje Ortigijos salelėje. Tam tikra prasme Platonas pateko į savotišką kalėjimą – rafinuotai paspęstus Dionisijo spąstus, o sykiu patyrė ir akivaizdų tiraniškos galios demonstravimą.

330b **„jis klausėsi paskalų ir baiminosi“**. Sekant antikiniais šaltiniais, atrodo, kad paranojiškas nepasitikėjimas ir baimė prarasti valdžią buvo šeimyninis bruožas. Dionisijas vyresnysis, anot Plutarcho (*Dion*, 9), išsigandęs, kad sūnus nesusidėtų su išmin-

tingais žmonėmis ir jų padedamas nebandytų perimti iš tėvo valdžią, ribojo jo veiksmų laisvę bei, kiek įmanoma, laikė jį uždarytą rūmuose, todėl jis beveik negavo jokio išsilavinimo. Be to, jau paaugęs Dionisijas tapo nemenku girtuokliu (Plut. *Dion*, 7; Arist. *Pol.* V, 10, 1312a).

Tačiau istoriografinė tradicija patiria nemenkų sunkumų vertindama tiek šį epizodą, tiek ir Dionisijo asmenį apskritai, kadangi, kaip dažnai nutinka, abejojama šaltinių patikimumu. Šios temos aptarimą, šaltinių vertinimus ir apibendrinimus žr. Stroheker, p. 100 sq., ypač p. 147.

330c **„Po to aš išvykau“**. Neaišku, kokiu būdu Platonui pavyko atsikratyti Dionisijo „globos“, kadangi laiške apie tai nieko nesakoma. Kritinė tradicija leidžiasi į abejotinos vertės svarstymus, ieškodama priežasčių, kodėl Platonas skubiai pereina prie kitos temos, nutylėdamas išvykimo aplinkybes. Vyrauja ne itin išradinga nuomonė, pakartojanti laiško autoriaus žodžius, esą Platonas turįs kuo skubiau atlikti tai, ko jo buvo paprašyta – duoti patarimą Diono bendražygiams (plg.: Pasquali, p. 115, Isnardi Parente, 2002, p. 222).

„Ligoniui... patariama“. Platonas ne sykį vartoja šią medicininę metaforą filosofijos tikslams ir įtakai išreikšti, kurią galbūt jau buvo pasiūlęs ir Sokratas (plg.: *Gorg.* 517c sq.; *Resp.* IV 425e sq.; *Nom.* IV 720a sq.): ligos prispaustas žmogus yra prilyginamas tam, kuris laikosi klaidingos filosofijos. Vėliau tą patį kur kas didesniu mastu išplėtos ir stoikai. Chrisipas netgi sistemiškai suskirstys ydas, lygindamas jas su įvairiais ligų tipais bei išvesdamas paralelę tarp gero filosofo ir gero gydytojo (plg. SVF III, 377–430). Jaeger pastebi, kad „nebuvo atsitiktinumas, kad, kurdamas savo etikos ir politikos mokslą, Platonas naudojosi ne matematinio tipo ar spekuliatyvaus filosofinio žinojimo, bet medicinos modeliu“ (*Paiedeia*, b. III, p. 19).

331b **„Vergui taip galėčiau patarti, o jei nenorėtų klausyti – priverščiau jėga. Tačiau manau, kad nevalia taip priversti tėvą ir motiną“**. Kai kam (Maddalena, p. 154) tokie samprotavimai ima atrodyti pernelyg banalūs ir nedera Platono stiliui, todėl šis ir kiti stilistiniai laiško „nuopuoliai“ vėlgi įkvepia autentiškumo kritikus. Kita vertus, reikia pripažinti, kad šias temas panašiai Platonas svarstė ir kai kuriuose dialoguose (apie tėvus: *Criton.* 51a–c, *Nom.* IV, 711b–c; apie vergus: *Nom.* VI, 777e–d). Ar toks tiesmukiškas teigimas stokoja rafinuotumo – taip pat klausimas, į kurį negalima vienareikšmiškai atsakyti (tarkime, Pasquali (p. 66) taip nemano), nors skaitant graikišką tekstą galima pajusti – jei tai išvis yra įmanoma žmogui, kuris turi galimybę tik skaityti, bet nėra girdėjęs šnekamosios kalbos – šiokį tokį rašančiojo išsisėmimą. Čia tenka dar sykį paminėti, kad visas laiškų korpusas nepasižymi nei itin subtilia stilistika, nei metaforika, nei poetika, nei kompozicija, kuriai iš tiesų stinga dialoguose meistriškai įpinamų intrigų. Tačiau – dar sykį pasikartosiu, – akivaizdu, kad tai negali būti paliudijimu nei laiško autentiškumo kritikams, nei gynėjams.

331d **„neįmanoma, kad trėmimai ir žudynės atvestų prie to, kas geriausia“**. Tas pats motyvas, apie kurį jau kalbėta (žr.: *infra* 327d) ir kuris kliūva autentiškumo kritikams. Pastariesiems tai atrodo galutinis ir nenuginčijamas įrodymas: chronologiškai laiško parašymo datai artimiausias yra *Politiko* dialogas, kuriame Platonas netgi labai pateisina prievartą steigiant teisingą valstybinę santvarką, čia, kaip matome, teigiama visiškai priešingai. Gulley (113 sq., 127 sq.) ta proga mėgina kalbėti apie Platono politinių pažiūrų „liberalėjimo“ procesą.

331e **„ištikimų draugų ir bičiulių“** (*pistous philous kai hetairous*). Vėl grįžtama prie bičiulystės ir „politinio intymumo“ motyvo, kas jau buvo aptarta (žr. koment. 323d) ir dar ne sykį bus plėtojama *infra*.

332a **„bendrai dalytųsi valdžia“**. Vieta, kelianti šiokių tokių interpretacinių nesutarimų ir reikalaujanti nuorodų į Sicilijos istoriją. Dionisijas I iš tiesų turėjo pagalbininkų. Antikiniai šaltiniai (Diod. XV 7; Plut. II, 6) mini du jo brolius Leptiną ir Tearidą bei karo vadą Filistą, todėl galima sakyti, kad čia Platonas prieštarauja istoriniams ano meto įvykiams. Vėlgi sunku pasakyti, kokiu mastu Platonui rūpi istorinė tiesa ir kokiu mastu, kaip sako Isnardi Parente (2002, p. 223), „priekaišto Dionisijui I nereikia suprasti tiesiogine prasme“, o kaip paraginimą remtis draugystės ryšiais pagrįsta politikos metodika.

Dionisijas I buvo gana smarkiai išplėtęs savo valdomą teritoriją – jis valdė visą Siciliją, išskyrus jos šiaurės vakarų kraštą, bei sykiu su sąjungininku – Lokrų poliu – milžinišką pietų Italijos dalį, taip pat Isos ir Faro salas, dėl to Sirakūzai jo valdymo apogėjuje, apie 385 m. pr. Kr., tapo įtakinga Viduržemio jūros regiono valstybe, kurios baiminosi netgi kiti laisvieji graikų poliai. Pasakojama (Diod. XIV 109, 2), kad Olimpijos poetų varžytuvėse Lisijas pasakęs kalbą, bandydamas perspėti apie grėsmę graikų laisvei, kurią kėlė persų ir Sicilijos tiranų valstybės; kalba taip įaudrino klausytojus, kad minia užpuolė Dionisijo pasiuntinio brolio Tearido palapinę bei švilpė ir trypė kojomis, kai buvo skaitoma tirano poezija.

332a **„buvo septyniskart menkesnis už Darijų“**. Darijus yra žymus Antikos istorijos veikėjas, įnirtingai dalyvavęs karuose prieš Graikiją, dėl to labai gausiai minimas istoriografijoje ir literatūroje (apie jį plačiai kalba, pvz., Herodotas trečiojoje knygoje). Jis buvo Kiro I sūnus ir buvo išrinktas valdovu po brolio Kambizo savižudybės ir apsimetėlio eunucho Gaumatos mirties. Vartojama metafora „septyniskart menkesnis“ stiliaus požiūriu nėra atsitiktinė, bet atitinka septynias Persijos dalis, kurias Darijus paskirstė savo satrapams.

332b **„jie septyniasdešimt metų išsaugojo valdžią“**. Griežtai žvelgiant, Atėnų dominavimas truko penkiasdešimt metų, prie kurių reikia pridėti Peloponeso karo laikotarpį. Todėl bendra metų suma yra septyniasdešimt trys – nuo Delo lygos įsteigimo 477 m. pr. Kr. iki 404 m. pr. Kr. Atėnų politika sąjungininkų miestuose rėmėsi vienos tenykštės politinės jėgos, demokratų partijos, palaikymo principu. Tik kartais, norėdami dar labiau sustiprinti savo įtaką, atėniečiai siųsdavo savo polio piliečius, kad šie paremtų kurio nors lygai priklausančio polio demokratus.

332c **„suvienijęs ir pajungęs vienam poliui visą Siciliją“**. Platonas turbūt puoselėjo viltis, kaip matyti ir iš aštuntojo laiško, paversti visą Siciliją viena teisingai valdoma graikų nacionaline valstybe. Tai iš dalies buvo pavykę Dionisijui, tačiau, kaip matome tiek iš paties laiško, tiek ir užmetę akį į laikotarpio istorinį kultūrinį kontekstą, visai nekėlė susižavėjimo likusiems graikams. Dionisijas I buvo labai nepopuliarus valdovas, žiaurus politikas, bet geranoriškas ir dosnus tiems, kas jam ištikimai tarnavo. Išlaikyti valdžią jam padėjo ir greta buvusi nuolatinės varžovės Kartaginos grėsmė, nors net ir tai nepadėjo išvengti neramumų, kilusių sirakūziečių kariuomenėje 403 m. pr. Kr. bei pirmojo Kartaginos karo (398–392 m. pr. Kr.) metu, kuomet sirakūziečiai kreipėsi į Spartos karvedį, kad jis padėtų atsikratyti tirano. Tiesa, iš visko sprendžiant, jo valdymo laikotarpiu Sicilija dar nebuvo panirusi į „laimingojo gyvenimo“, apie kurį Platonas kalba 326b–c, lėbavimus ir ištvirkavimus.

332d **„Visų pirma raginome“**. Kai kurie kritinio teksto leidėjai ir komentatoriai, sekdami pirmiausia Burnet (*ad loc.*; plg. taip pat Pasquali, p. 134–135), šioje vietoje po žodžio *proton* teigia esant *lacuna*. Kiti laikosi Motore-Blunt teksto redakcijos, pagal kurią, remiantis marginaline teksto emendacija, toliau sekantis žodis *epeita* pakeičiamas *epi tauta*, todėl prasmės požiūriu spragos nebelieka.

332e **„jei būtų tapęs išmintingas ir nuosaikus“** (*enphrona te kai sōphrona*). Harwardo nuomone, *enfrōn* nurodo į proto sužadinimą, kylantį lavinimosi kurso metu, į tą kursą įeina taip pat ir geometrijos pratybos. Tuo tarpu *sōphrōn* yra tasai, kuris geba susivaldyti.

„jei būtų apgyvendinęs apleistus Sicilijos polius“. Diodoras (XIV 15, 3) kalba apie tai, kad graikai nuolatos patirdavo nuostolių ir būdavo kartaginiečių išvejami iš savo miestų (pvz., 406 m. pr. Kr. iš Gelos ir Akraganto). Diono atvykimo į Siciliją datai yra minimi tik Gelos, Eknomo gyventojai, išeiviai iš Akraganto bei Sicilijos vidaus gyventojai (Diod. XVI 9, 4; Plutar. *Dion.* 26, 4). Dionisijas visiškai nesirūpino apleistų miestų apgyvendinimu ir atstatymu. Be to, tiranas nebuvo jautrus ir užimtų graikų polių gyventojams. 403 m. pr. Kr., užėmęs Entelos miestą, vyrus išžudė, o moteris išsivarė kaip žmonas. Nusiaubtų ir sugriautų polių gyventojų klajojo po salą ieškodami maisto ir užuovėjos. Jų buvo iš tiesų daug, ir dauguma iš jų buvo graikai, todėl Dionisijas savo amžininkų akyse neatrodė pernelyg patriotiškas ir panheleniškai nusiteikęs.

333a **„nei jie buvo pavergti Gelono“**. Nuorodą į garsų mūšį prie Himeros, kuriame 480 m. pr. Kr. graikai, vedami Sirakūzų tirano Gelono, nugalėjo kartaginiečius. Pindaras vienoje savo pitinių odžių (*Pyth.* I, 75–79) yra išreiškęs panheleniškąjį pasididžiavimą, džiaugdamasis dviguba tų metų graikų pergale prieš barbarus tiek rytuose, prie Salamino, tiek vakaruose, prie Himeros. Platonas kiek perdeda, kaip pažymi ir komentatoriai (Bluck, p. 98), sakydamas, kad punai „buvo pavergti“. Nors jie privalėjo sumokėti šiokius tokius mokesčius ir prisiimti kitų, menkesnių įsipareigojimų, jiems neteko patirti vergijos dalios. Tuo tarpu 378 m. pr. Kr. Kronijaus mūšyje Dionisijo pajėgos buvo nugalėtos, dėl to vėliau mokesčius kartaginiečiams teko mokėti Sirakūzų tiranui.

333b **„veiksmais įkrėtė proto Dionisijui“**. Čia Platonas vartoja žodį *ergōi*, t. y. „veiksmu“ arba tiksliau „darbu“, sukurdamas stilistinį kontrastą su pastraipos pradžioje sutinkamu *legomena*.

„kai jis dukart išlaisvino polį“. Dionas iš tiesų Sirakūzuose du kartus pasiekė pergalę, pirmą kartą prieš Dionisiją 357 m. pr. Kr., o antrą – prieš Nipsijų 356–355 m. pr. Kr., kuriam Dionisijas buvo patikėjęs miestą. Plg.: Ep. VIII, 355e ir toliau.

333c **„Dionas rezgė prieš tiraną sąmokslą“**. Plutarchas, galimas daiktas sekdamas Architu, pateikia aristokratinio valdymo modelį, kurį Dionas norėjo įtvirtinti Sirakūzuose (plg.: *Dion.* 14; apie tai taip pat Berve, p. 129 sq.; von Fritz 1968, p. 104 sq.). Platonas dar sykį, galbūt net pernelyg atkakliai, bando pateisinti savo žuvusį draugą.

„auklėdamas apžavėtų jo protą“ (*paideia dē ton noun kēlētheis*). Taip pat ir Plutarchas (*Dion.* 14) panašiais žodžiais apibūdina dvare sklandžiusias paskalas, o pats Platonas žodį *kēleō* mini kalbėdamas apie sofistus (*Protag.* 315a).

333d **„atsivežė du brolius“**. Šaltiniai pateikia įvairius jųdviejų vardų variantus – Kalipas ir Filostratas arba Kalikratas ir Filostratas, kaip pateikia Kornelijus Nepotas (*Dion.* 9), tuo tarpu Plutarchas (*Dion.* 17) mini tik Kalipo vardą. Pastarasis pasakoja, kad broliai priėmė Dioną gyventi į savo namus Atėnuose. Diono žudikas atėniečių vardu pasiskelbė Sirakūzų tiranu, bet buvo nugalėtas Hiparino ir kiek vėliau nužudytas Italijoje. Diono žudikas literatūrinėje tradicijoje buvo vienareikšmiškai smerkiamas. Vis dėlto įdomu pažymėti, kad tik vienintelis Aristotelis laikėsi kiek švelnesnės, beveik jį išteisinančios nuostatos (*Rhet.* I 1379 a 19).

333e **„draugais tapo ne iš meilės filosofijai“**. Platonas tokiu būdu neigia, kad Kalipas kada nors buvo jo Akademijos narys, nors

visi kiti šaltiniai tai teigia. Komentatoriai mano, jog čia bandoma išteisinti tiek Akademiją, tiek patį save, todėl gali būti, kad žudikas visgi priklausė Platono aplinkai (plg.: Bluck, p. 101; Isnardi Parente, 2002, p. 225).

„bendrai dalyvaujant misterijose“. Jeigu Dionui neteko jų sutikti Akademijoje, tai iš tiesų galėjo įvykti Eleusino misterijose, kurios buvo itin svarbus Atėnų bendruomeninio gyvenimo įvykis. Būtent juose vykdavo iniciacijos apeigos. Čia Platonas mini du žodžius *myein kai epoteuein*, kurie nurodo į skirtingas apeigų stadijas. Pirmasis reiškia iniciaciją į „mažąsias misterijas“, o antrasis – ritualą, prieinamą jau pašvęstiesiems *mystai*, ritualą, vedantį į protą persmelkiantį nušvitimą misterijų paskutinėje stadijoje.

334a „**su ginklais rankose, šalia stovėdami ir padėdami žudikams, beveik savo rankomis jį ir nužudė**“. Tiek pasak Kornelijaus Nepoto (*Dion.* 9), tiek pasak Plutarcho (*Dion*, 59), broliai nebuvo tikrieji Diono žudikai, bet tie, kurie „įdavė ginklus“ žudikams į rankas.

334b **„būdami atėniečiai tokiu poelgiu jie užtraukė gėdą visam poliui“**. R. Hackforth (1933, p. 140) pabrėžia, kad tolesni žodžiai buvo Platono parašyti kaip atsakas į, matyt, visiems žinomą kritiką, todėl tai sustiprina laiško „atvirumo“ įspūdį. Tai, kad laiške paisoma atėniečių nuomonės, mano ir Isnardi Parente (2002, p. 226), darydama išvadą, kad jis buvo skirtas ne tik sirakūziečiams, bet taip pat ir gimtojo Platono polio gyventojams.

334c **„Tačiau turiu jiems duoti dar vieną, trečiąjį, patarimą, o sykiu jie bus tretieji, kurie jį išgirs“**. Pirmą kartą Platonas šį patarimą suteikė Dionui; po to kartu su Dionu jį pakartojo Dionisijui, o dabar duoda Diono draugams. Aptardama toliau tekste pateikiamą patarimą, kritinė tradicija siūlo dar sykį leistis į svarstymus apie tai, kokiu mastu Platonas iš tiesų tikėjosi pritaikyti

idealios valstybės modelį praktikoje. Willamowitz-Moellendorff (1919, p. 642) kiek dramatiškai teigia, kad Diono mirtis paženklino ir aukščiausių Platono idealų žlugimą. Isnardi Parente oponuoja tokiai nuostatai, teikdama, kad Platonas niekada ir nebuvo susiejęs savo pamatinių idealų nei su Sirakūzų, nei su kurio nors kito graikų polio likimu (plg. Pugliese Carratelli *passim*; Isnardi Parente, 1996, p. XX, 42; 1969b; taip pat 2002, p. 226).

334d **„Dzeuso trečiojo Gelbėtojo vardan“**. Tai labai dažnas, beveik priežodžiu tapęs kreipinys, kilęs iš papročio puotų metu trečią nuliejimą skirti Dzeuso Gelbėtojo garbei.

334e **„manęs nepaklausęs, dabar gyvena negarbingai“**. Turimas omenyje gėdingas Dionisijo pasitraukimas į Lokrus, kur buvęs tiranas rado prieglobstį pas motinos gimines, palikęs savo sūnų Apolokratą ginti Sirakūzų. Šis poelgis neužsitraukė ypatingos šlovės ir istoriografų akyse (plg.: Diod. XVI, 17–18; Plut. *Dion*, 37; Athen. XII, 541).

335a **„tiems, kas esti be sielos“** (*tois apsychois*). Platonas čia turi omenyje negyvųjų daiktų pasaulį.

„verta tikėti senais ir šventais žodžiais“. Senieji žodžiai (*palaioi logoi*) gana dažnai minimi dialoguose (*Men.* 81a; *Phaid.* 70c; *Nom.* IV 715e, V 738c, IX 865d, 872e, XI 927a). Ką tiksliai nori nurodyti Platonas, nėra lengva pasakyti. Greičiausia čia kalbama apie pitagoriečių ir orfikų mokymus. Bluckas, interpretuodamas *Menoną*, siūlo manyti, kad Platonas kalba išskirtinai apie orfikus (*Plato's Meno*, Cambridge, 1964, p. 274–276). Apskritai ką nors pasakyti tvirta šiuo klausimu beveik neįmanoma, kadangi nežinome beveik nieko apie orfikus, kurie būtų ankstesni už Platoną.

„patirti didelių nuoskriaudų ir neteisybių yra mažesnis blogis, nei jas padaryti“. Tai sokratiškos etikos principas, kurį sutinkame ir *Gorgijuje* (469b–c). Čia Sokratas, be kita ko, atsakydamas

į nustebusio Polo klausimą, ar jis verčiau *norįs* patirti neteisybių, nei jas pats atlikti, sako: „Aš nenorėčiau nei vienos iš dviejų, bet jei būčiau priverstas patirti ar atlikti neteisybę, pasirinkčiau ją patirti, o ne pats padaryti“. Todėl sunku pasakyti, kodėl ir kaip Maddalena (p. 220) įžvelgia šiame teiginyje prieštaravimų Platono filosofijai. Apie etikos ir pomirtinio gyvenimo santykį plačiau dar plg.: *Gorg.* 523b sq.; *Phaedr.* 256e; *Resp.* X, 612e sq.; *Nom.* X, 904a–905c; taip pat Brisson'o komentarą (*Lettres*, p. 222).

335b **„malonumus, kurie neteisingai vadinami meilės vardu“** arba „...kurie neteisingai vadinami Afroditės vardu“. Ir kituose dialoguose Platonas išreiškia skeptišką nuostatą nežabotos seksualinių santykių aistros atžvilgiu. Taip pat ir *Filebe* (12b) sutinkame pasiūlymą nevartoti Afroditės vardo be reikalo ten, kur kalbama apie tiesiog malonumą (*hēdonē*).

336a **„ir visa tai padaryti daug lengviau, nei tai buvo pavykę Hieronui“**. Sakinys vainikuoja dar vieną pastraipą, kurioje ryški panheleniška nuotaika. Be noro išsilaisvinti iš vidinės vergijos, Platonas aiškiai išreiškia troškimą atsiriboti nuo „viso likusio“ barbarų pasaulio. Tokiam helenocentriniam požiūriui puikiai atstovauja Hierono asmenybė. Pastarasis buvo Sirakūzų tiranas (478–466 m. pr. Kr.) bei pasižymėjo atstatydamas Aitnos miestą, padėdamas Gelonui Himeros mūšyje sumušti kartaginiečius (Pind. *Pyth.* I, 79 sq.), o labiausiai – 474–73 m. pr. Kr. apgindamas Kumų miestą nuo etruskų ir taip nutraukdamas pastarųjų jūrinį dominavimą toje Viduržemio regiono dalyje. Pindaras jį vadina *kleinos oikistēr* – „šlovinguoju įkūrėju“ (*Pyth.* I, 31).

336b **„keršaujanti dievybė“**. Šiuo vardu (*alitērios*) graikai vadino keršaujantį daimoną (plg. *Nom.* IX 865d sq.). Turbūt Platonas šį žodį pasitelkia ne tik bendra, bet ir ganėtinai konkrečia prasme: Dionas galėjo užsitraukti keršą ir prisišaukti *alitērios* nužudydamas Hėrakleidą (Plut. *Dion.* 53).

336c **„pagal tėvų papročius nepajėgia laikytis dorietiško gyvenimo būdo“**. Sirakūzai buvo dorietiškas miestas, įsteigtas išeivių iš Korinto. Matyt, pirmiausia tai turi galvoje ir Platonas, ne sykį išreiškęs savo prielankumą dorietiškam nuosaikumui ir susivaldymui (plg.: *Lach.* 188d; *Nom.* II 666e sq.). *Valstybėje* (III, 398c sq.) filosofas, kalbėdamas apie muziką, pasisako ir už vadinamąją dorietišką dermę, atmesdamas pernelyg išdailintas ir puošnias Lidijos ir Jonijos dermes, kurios tinka tik išgertuvėms ir puotoms; tuo tarpu Dorijos dermė žadina narsą karo metu, o Frigijos – nuosaikumą ir susivaldymą, kai stoja taika. Aristotelis (*Pol.* VIII, 7) polemizuoja su Platonu ir šia tema, sutikdamas dėl Dorijos dermės „kaip labiausiai tinkančios jaunuolių auklėjimui“, bet pasilikdamas skeptiškas dėl frigiškos dermės, kuri, nelyginant joje pritarimu skambanti fleita, yra *orgiastikon* bei *pathētikon*. Apskritai dorietiškumas kaip toks reiškė ir išskirtinį, „nesuteptą“ graikiškumą, tuo tarpu Jonijos estetika buvo suvokiama kaip patyrusi Rytų įtaką.

336d **„kad būtų apgyvendinta visa Sicilija ir joje įsteigti lygūs įstatymai“** (*katoikismon te kai isonomian*). Ir vėl Platonas vartoja *isonomia* terminą, kuris politiniame antikinės Graikijos kontekste turėjo intensyvų krūvį (apie tai žr.: Vlastos, *Appendix*, p. 33–35). Tiesą pasakius, šio žodžio kilmė aristokratiška ir šiuo požiūriu aiškiai antitiraniška. Pirmą kartą žodis aptinkamas V a. per. Kr. pradžios tekste, elogijuje Harmodijui ir Aristogeitonui. Edelstein (p. 12–13) norėtų manyti, kad tai yra savotiškas demokratinis „karo šūkis“. Su tuo nesutinka Isnardi Parente (2002, p. 229), pabrėždama archajiškiausią žodžio reikšmę. Be to, ir pats Platonas kalba apie įvairius lygybės tipus (*Nom.* IV, 757b–c), sekdamas pitagorišku geometriniu modeliu. Kaip matyti iš toliau sekančio teksto, svarbiausias čia įstatymo kaip lygaus tiek nugalėtojams, tiek nugalėtiesiems momentas.

337a **„sukeldami pagarbą ir baimę“**. Tai formuluotė, kuri buvo vartota ir dialoguose (*Resp.* V, 465a; *Nom.* I, 464e; *Prot.* 322c–d).

337b **„privalo patys tarp savęs išrinkti tuos, kuriuos jie nusprendė esant geriausius tarp graikų“**. Pasquali (p. 55) pažymi šioje frazėje vėl juntamą graikiškumą: situacija gali būti pagerinta tik pačių helėnų jėgomis, neleidžiant įsiterpti svetimiems. Kitaip tariant, toks kilnumas negali rastis tarp barbarų, bet tik tarp kilmingų graikų. Isnardi Parente (2002, p. 231) primena *Įstatymuose* minimo valdovo Knoso ketinamą įsteigti koloniją (III, 702c–d), atrasdama daug panašumų su laišku. Tai, ką Platonas bandė pritaikyti realioje politinėje tikrovėje, iš tiesų menkai panašėjo į *Valstybės* modelį. Akivaizdu, kad Platonas nuo pat pradžių nepuoselėjo vilčių, kad Dionisijas taps tokiu filosofu ir valdovu, apie kuriuos kalba didžiajame dialoge. Sirakūzų valdymas, pagal jo planą, turėjo būti aristokratinis, ir tai matyti ne tik iš laiško, bet ir iš realaus istorinio konteksto (taip manė ir Plutarchas (*Dion*, 53), be to, plg. Morrow, p. 152–153). Kaip tik tokio valdymo norėjo Dionas. Jau minėta, kad aristokratų žodynui priklauso ir 336d komentare aptartas *isonomia* terminas.

337c **„Tokių piliečių vidutinio dydžio poliui pakanka penkiasdešimt“**. Pažodžiui „poliui, kuriame gyvena dešimt tūkstančių gyventojų“. Kai kas yra linkęs rinktis pastarąjį vertimo variantą (Pasquali, p. 54), tačiau Schaeferio analizė (p. 292–317) įtikinamai ir daugybe nuorodų parodė, kad *polys myriandros* reiškė nei didelį, nei mažą, bet vidutinio dydžio miestą. Formuluotės prasmė buvusi bendra ir neatspindėjo jokios konkrečios skaitinės išraiškos (plg. ypač p. 295, kur aptariamas galimas realus ano meto Sirakūzų gyventojų skaičius). Taigi netenka prasmės tolesni svarstymai apie Platono numatytas skaičiais išreiškiamas proporcijas tarp valdančių ir valdomųjų.

337d **„įsteigti įstatymus, kurie būtų ne palankesni nugalėtojams ar nugalėtiesiems, bet lygūs ir bendri visam poliui“**. Kaip taikliai išsireiškia Isnardi Parente (2002, p. 230), Platonas siūlo „amnestijos“ principą. Aristokratizmas kaip toks filosofo suvokiamas ne genealogiškai, bet kaip tam tikra vidinė savybė. Kilmingas gali būti kilnus ir taurus – gebantis peržengti savo egoizmą ir norą dominuoti kito atžvilgiu. Toks valdantysis yra tasai, kuris sugeba ypatingai nusižeminti. Aristokratizmas padeda išsaugoti įstatymo instituciją. Kiek aukščiau Platonas tvirtino, kad „polio valdymas, pagal mano mokymą, turi būti patikėtas ne žmonėms despotams, bet įstatymams“ (334c). Aristokratas pajėgia paklusti įstatymui net tuomet, kai turi galimybę nebaudžiamas to nedaryti. Panašias nuostatas galima aptikti ir Herakleito mąstyme (plg.: „Įstatymas – ir vieno valiai paklusti“ (fr. 79; vert. M. Adomėno). Platonas, be abejonės, buvo paveiktas Herakleito aristokratiško kilnumo bei kilmingo santykio su įstatymais sampratos.

337e **„Dabar pabandykite jūs tinkamesniu metu ir su dieviškos lemties pagalba sėkmingiau įgyvendinti šias geras užmačias“**. Iš tiesų Diono bendražygiai, vadovaujami Hiparino, buvo nusiteikę jėga nuversti Kalipą, dėl to susijungė į politinę ir karinę grupuotę. Šio Platono patarimo analizė kai kam suteikia pagrindą pateikti naujus laiško autentiškumo įrodymus (De Blois, p. 268–283).

338a **„Sicilijoje tuo metu vyko karas“**. Nėra labai aišku, apie kokį karą čia kalbama. Apskritai Sicilijoje anuomet, matyt, vyko karų, apie kuriuos nieko negalime pasakyti. Novotný (p. 106), Meyer (*Gesch. d. Alt.*) atranda istoriografijoje (Diod. XVI, 5) minint trumpą ir nereikšmingą Sicilijos graikų kovą su lukanais bei daro prielaidą, kad čia minimas kaip tik tas karas. Pasquali (p. 139, išn. I) tuo abejoja, kadangi tasai karas, kad ir kokia būtų buvusi

jo reikšmė, negalėjo vykti Sicilijos teritorijoje. Bluck (p. 113) gana vienareikšmiškai mano, kad čia ir vėl turimos omenyje kovos su įprastais Sirakūzų varžovais kartaginiečiais; apie priešininko rimtumą liudija ir tolesnė šios vietos leksika – Dionisijas kalba apie tai, kad jam „pavyks įtvirtinti savo valdžią“. Souilhé leidžiasi net į dar platesnes interpretacijas, manydamas, kad pasakymas *en Sikeliai*, t. y. Sicilijoje, visai nereiškia, kad Sicilija buvusi „le théâtre de la guerre“.

338a–b **„jis buvo ne ištremtas, bet tiesiog priverstas išsikelti“**. Čia priešpriešinami *phygē* ir *metastasis*. Pirmasis yra įprastas žodis įvardinti „ištrėmimui“ sykiu su turto konfiskacija, o antrasis nenumato pastarosios aplinkybės (plg. *Nom.* IX, 877a–b), todėl reikia manyti, kad Dionisijas būtų sugrąžinęs iš Diono atimtą nuosavybę. Kita vertus, paminėtina ir Brissono (*Lettres*, p. 224) pastaba, kad aštuntajame laiške (356e) šios terminų skirties nepaisoma, ir *metastasis* vartojamas *phygē* prasme.

338c **„esu jau senas“**. Minimu momentu (361 m. pr. Kr.) Platonas turėjęs būti šešiasdešimt septynerių metų amžiaus.

338d **„pas Dionisiją atvyko Architas“**. Architas buvo Taranto strategas autokratas, filosofas pitagorininkas, taip pat nemenkos svarbos geometras. Tradicija jį laiko atsuktuvo ir sraigto išradėju. Be to, jis buvo puikus ir sėkmingas karo vadas. Pasakojama, kad Architas mirė nuskendęs jūroje (Hor. *Od.* I, 28). Daugybė smulkių nuorodų liudija, kad Architas Platonui padaręs įspūdį ir netgi sužavėjęs, tačiau sunku pasakyti ką nors tikra apie tiesioginę mąstymo įtaką. Architas, matyt, buvusi charizmiška asmenybė, turėjusi didelę įtaką savo polio valdymui, todėl neatsitiktinai miestas juo pasitikėjo ir daugelį kartų iš eilės skyrė į stratego autokrato pareigas (Diog. Laert. VIII, 79). Tik pastaroji vienintelė laiško vieta mums leidžia šį bei tą įtarti apie galimą sąjungą, kuri buvo tuo metu užsimezgusi tarp Taranto ir Sirakūzų. Architas galėjo būti

suinteresuotas, kad Platonas dalyvautų Sirakūzų politiniame gyvenime. Plutarchas (*Dion.* 17, 3) iš dalies patvirtina šią aplinkybę.

„buvo ką ne ką nugirdę iš filosofijos“ (*parakousmatōn tinōn emmestoi tōn kata philosophian*). Žodžio *parakousma* pirmoji reikšmė – „tai, kas buvo blogai išgirsta“; toliau jo semantika šakojasi skirtingomis kryptimis, nuo „to, kas išgirsta netiesiogiai, kas persakyta kitų“ iki „to, kas suprasta neteisingai“ (Plg. LSJ; Ast, *Lexikon*). Ši plati prasmių amplitudė suteikia galimybę dar sykį naujai perkalbėti laiško autentiškumo klausimą. Lloyd (p. 168) skaito žodį negatyviai ir šioje frazėje įžvelgia lengvą panieką pitagorininkų pažiūroms, taip pat ir Architui, kuris atsidūrė bendroje grupėje su visais kitais (*allous*), „ką ne ką blogai tenugirdusiais“. Tai turėtų neatitikti istorinių filosofo santykių su pitagoriečiais ir jo „tikrosios“ nuomonės apie šią filosofiją. Apskritai Platono tonas laiške nėra arogantiškas, todėl pastaroji interpretacija atrodo gerokai „pritempta“ originalo atžvilgiu. Akivaizdu, kad *parakousma* nėra pats teigiamiausias žodis, kuriuo galima apibūdinti filosofinį išprusimą, tačiau nėra jokio pagrindo jam priskirti tiek semantinės galios, kaip tai daro Lloydas. Tuo labiau, kad paties Archito atžvilgiu Platonas laiške nepateikia jokio apčiuopiamesnio įvertinimo.

339a **„atsiuntė Archedemą, vieną iš tų, kurie artimai bendravo su Architu“**. Sunku pasakyti ką nors tikra apie šį personažą. Visi duomenys remiasi tik tuo, ką pateikia Platono laiškų korpusas, todėl galima daryti intriguojančią prielaidą, kad tuo atveju, jei visi laiškai yra neautentiški, Archedemas galėjo realiai ir neegzistuoti. Archedemas minimas ir antrajame, tikriausiai neautentiškame, laiške. Teigiama jį buvus Archito mokiniu (339a), su kuriuo Platonas bendrai leido laiką Sirakūzuose (349d). Antrajame laiške jis pateikiamas kaip šioks toks Platono pagarbos vertas filosofas. Kritika kiek tuštokai svarsto apie galimą jo kilmę – ar jis buvęs tarantietis, ar sirakūzietis (Isnardi Parente, 2002, p. 192). Trečiojo

laiško autorius jam suteikia nemenko svorio – čia jis pokalbio tarp Dionisijo ir Platono tiesioginis liudininkas (319a). Antrajame laiške jo vaidmuo gana subtilus ir mįslingas – jis yra ne tik paties antrojo laiško laiškanešys, bet ir savotiškas sakytinio žinojimo „pernešėjas“ – tasai, kuriam patikėta persakyti sykiu su laišku siunčiamas filosofines mintis, kurių, tiesa, nevalia užrašyti (314c sq.)

339e **„nugirdęs kalbas apie vertus dalykus, užsidegtų meile tauresniam gyvenimui“**. Čia ir vėl vartojama žodis *parakousantes*, bendrašaknis su 338d *parakousma*. Isnardi Parente (2002, p. 233) *ad locum* primena apie *Faidro* posakį *autos legōn* (278c), pabrėždama Platonui svarbų autentiško kalbėjimo momentą bei priešpastato jį Dionisijo lengvabūdiškai nuostatai – pasitenkinimu *parakousma*.

340a **„pasislėpęs po tokiais samprotavimais, leidausi į kelionę“**. Tarrant (p. 75–103), atstovaudamas ne itin didelei grupei mokslininkų, kurie daugiau mažiau pasitiki laiško autentiškumu, bet abejoja filosofinio ekskurso suderinamumu su Platono filosofija, mano, kad teksto dalis nuo 340a iki 345c buvusi I a. pr. Kr. pabaigoje įterpta į laišką, ir tai galėjęs padaryti laiškų korpusą sudaręs Trasilas. Nors nuomonė verta dėmesio, tačiau nepateikia jokių patikimesnių argumentų.

340b **„Yra vienas būdas, kaip tai išbandyti“** (*peri ta toiauta peiran lambanein*). Nuo čia prasideda kritinių tekstų preliudija į filosofinį laiško ekskursą. *Peira* yra terminas, kuris įkvepia vadinamuosius „tiubingeniečius“. Apskritai *peira* gali reikšti tiek „patyrimą, mėginimą, bandymą“, tiek ir „išbandymą, įrodymą“ (plg. LSJ). Tiek Krämeris (1982, p. 102), tiek Reale (1997, p. 106 sq.) ne be keisto ir pakylėto patoso kalba apie „didįjį išbandymą“ (*grande prova*), kurį Platonas duodavęs visiems, kas tik norėjęs „pulti į filosofijos glėbį“. Paprastam skaitytojui toliau laiške se-

kantis aprašymas skamba gana įprastai ir tam tikra prasme net „techniškai“, todėl kalba apie savotišką iniciaciją į filosofiją kvepia perdėtu ir nepamatuotu Platono ezoteriškumo eskalavimu, tuo labiau, kaip pastebi taikliausia Tiubingeno–Milano mokyklos kritikė Isnardi Parente (2002, p. 233), niekur daugiau apie jokius panašius išbandymus Platono tekstuose nėra užsimenama; istorinių paliudijimų ta tema taip pat nėra.

340c **„taptų imlus, geros atminties, pajėgus svarstyti bei išliktų blaivus“**. Ši pastraipa atliepia *Valstybėje* plėtotai temai (521c sq.)

340e **„kokia yra iš tiesų šio dalyko esmė, kiek bei kokiais keliais pasiekiama ir kiek tai sukelia vargo“**. Prasideda kalba apie praktinį filosofo gyvenimo organizavimą. Yra pagrindo manyti, kad Akademijos mokiniai taip pat turėjo laikytis griežtų normų. Neatsitiktinai pora eilučių žemiau Platonas pabrėžia tai, „kokiu mastu kasdienis gyvenimas turi atitikti paties dalyko tvarką“. Noras radikaliai susieti kasdienybę su teorine filosofo veikla, matyt, ir įkvėpė Platoną pačios Akademijos įkūrimui. Apie griežtų gyvenimo normų būtinumą skaitome jau *Valstybėje* (IV, 428a; VI, 494a). Neatsitiktinė tokiu atveju regisi ir jo dialogų kaip dvasios pratybų (*exercices spirituels*) interpretacija (plg.: Goldschmidt, p. 337; Hadot, p. 34–37; pastarasis pabrėžia: „les dialogues platoniciens sont des exercices modéles“). Pats Platonas, matyt, griežtai atkalbinėjo visus, kas nepajėgia perkeisti savo kasdienybės, lankytis Akademijoje. Filosofinė veikla pagal Platoną tokiu būdu įgauna vienuoliškos askezės bruožų. Konkretaus žmogaus teorija ir praktika susisieja hermeneutine įtampa, nustatančia viena kitos svarbą ir prasmę. Čia turbūt negalima pasakyti, kas daroma vardan ko, bet tik kad privalu daryti ir viena, ir kita.

341a **„Štai šiuos žodžius tuomet pasakiau Dionisijui“** (*errhēthē ta rhēthenta*). Formuluotė gana klampi, todėl duoda peno įvairialypiams svarstymams. Tiek tarinys, tiek jo papildinys gali nu-

rodyti į išskirtinai sakytinę komunikaciją. Milano ir Tiubingeno mokyklos tradicija teigia, kad Platonas turėjęs ezoterinį mokymą apie aukščiausiuos pradus, kuris nebuvęs išklotas raštu, bet žodžiu dėstomas Akademijoje. Būtent tai turi omenyje Krämeris (1982, p. 100–101; 1986, p. 52), interpretuodamas šį epizodą kaip minėtą išbandymą, praveriantį duris į tik žodžiais išreiškiamos doktrinos sritį: esą kaip tik tuomet Dionisijui Platonas ir atskleidęs savo mokymą apie pradus. Krämerio nuomone seka ir Gaiseris (1980, p. 20), beveik identiškai vertindamas šiuos žodžius bei plėtodamas „mįslingo Platono mokymo apie Gėrį" svarstymus. Sunku pasakyti, ar būtina apskritai suteikti tiek svorio šiems žodžiams, nors jie ir susišaukia su toliau laiške plėtojama balso ir rašto tema (plg. 341c).

341 b **„pateikė tai kaip savo, o ne tų, iš kurių buvo išgirdęs, veikalą"** (*synthenta hōs autou tekhnēn*). Schlezák (p. 393) pastebi, kad žodis, kuriuo Platonas įvardija Dionisijo užrašytas mintis, yra *tekhnē*, kas šiuo atveju reikštų „traktatą" arba bet kokį kitą rašytinį veikalą, skirtą dialektikai. Kai kas net dar radikaliau šį žodį verčia „vadovėliu" (Pasquali, p. 73). Kita vertus, reikia atsižvelgti ir į Novotný (p. 213) pastebėjimą, kad čia filosofo „per ironiam dicitur".

„jie net nežinojo, kas patys esą" (*oud'autoi hautous*). Graikiškoje frazėje trūksta veiksmažodžio, todėl verčiant neišvengiamai reikia pridėti. Dauguma vertėjų renkasi „žinojimo" semantikos žodžius. Isnardi Parente toks pasirinkimas atrodo akivaizdus ir nesunkiai nuspėjamas (plg. 2002 p. 235; 1989 p. 82). Ta proga verta pasakyti, kad iš karto po šios frazės prasidedančiame ekskurse nutylėtų bei daugiaprasmių žodžių bus gausu, o jų preferencija ir rekonstrukcija lems ne tik laiško autentiškumo, bet ir viso Platono mokymo interpretacijas. Kita vertus, ši vieta įkvepia svarstymus apie tai, ar Platonas turi omenyje konkrečius asmenis, ar kalba

bendrai. Pirmąją nuomonę ypač puoselėja tiubingeniečiai (Krämer;1986, p. 55), palaikydami seną tradiciją, kuriai pradžią davė Wilamowitzas (p. 291). Simplicijus, komentuodamas Aristotelio *Fiziką* (151, 6 ir 453, 25), mums pasakoja, kad Platono paskaitos „apie Gėrį“ buvusios užrašytos Aristotelio, Speusipo, Ksenokrato, Hėrakleido, Hestiajo bei kitų klausytojų, todėl tie, kurie laikosi pastarosios pozicijos, įžvelgia Platono kritiką nesubrendusių ir savęs nepažinusių mokinių atžvilgiu. Apie tai platų komentarą *ad locum* pateikia Novotný (p. 213 sq.). Tačiau absoliuti dauguma modernių komentatorių mano priešingai ir vertina šią vietą bendriau.

„Štai ką turiu pasakyti apie visus, kurie jau parašė...“ Šiais žodžiais prasideda garsusis filosofinis ekskursas.

341c **„Apie šiuos dalykus nėra ir niekada nebus jokio mano rašto“** (*oukoun emon ge peri autōn estin syngramma*). Jau pati ekskurso pradžia liudija filosofinį radikalumą: Platonas teigia neturįs jokio „rašto“ („užrašo“) „apie šiuos dalykus“. Tiek *syngramma*, tiek *peri autōn* tampa raktiniais žodžiais skaitant šią vietą, kadangi pats autorius kalba labai nekonkrečiai ir mįslingai. Problemos čia yra dvi: 1. Apie ką neužrašė Platonas?; 2. ar Platonas neužrašė visai nieko, ar tik kai ko? *Syngramma* gali būti suprasta tiesiog kaip „raštas“ ir „užrašytas veikalas“, t. y. bendra prasme, tačiau gali turėti ir konkretesnę reikšmę – „kompendiumas“, „sisteminiai užrašai“, „užrašytas sąvadas“ ir t. t. Tarkime, Carlini (p. 76) jį verčia netgi kaip „alcun mio trattato“. Tuo tarpu Schlezák (p. 376–85) pateikia visą pluoštą reikšmių, bandydamas pabrėžti kuo bendresnę šio žodžio prasmę, kadangi Milano–Tiubingeno mokyklos nuostata šiuo klausimu vienareikšmė: šioje vietoje Platonas į *syngramma* sutalpina visus savo filosofinius raštus, t. y. dialogus; vadinasi, turėtų išeiti, kad teigdamas, jog apie „šiuos svarbiausius dalykus“ nieko neužrašė, Platonas „šiuos dalykus“ turėjęs išsakyti

žodžiu, t. y. puoselėti ezoterinį išskirtinai balsu sakomą mokymą. Kita vertus, laiško autentiškumo kritikai šioje frazėje įžvelgė antrojo laiško aidą (314c), kuriame Platonas teigia niekada nieko neužrašęs, o visa, kas jo vardu užrašyta – Sokrato darbas. Antrasis laiškas gana griežtai kritikuojamas ir beveik visuotinai laikomas vėlyvųjų pitagoriečių falsifikacija, todėl analogiškai falsifikacija turėtų būti ir septintas (plg. Shorey 1933, p. 40; Cherniss 1945, p. 11). Kiek stebina tokios pozicijos naivumas – pirmiausia todėl, kad Platonas interpretuojamas pažodžiui, neįžvelgiant kiek laisvesnio metaforiško mąstymo galimybės. Tai galioja pirmiausia hipotetinio Sokrato pseudopersonažo atveju, kurį atseit norėjęs sukurti antrojo laiško autorius; banali, bet neišvengiama pastaba – Platono autorystės atsisakymas čia gali skambėti bent jau kaip literatūrinis tropas ar manieringas reveransas. Metaforinio ir tiesioginio mąstymo strategijų klausimas tampa dar aktualesnis toliau aiškinantis *syngramma peri autōn*. Kas yra „šie dalykai“, apie kuriuos nesama jokio rašto? Ar čia autorius teigia neužrašęs savo teorijų ir filosofinių nuostatų visumos? O gal turimi omenyje konkretūs („šitie“) filosofinės teorijos momentai? Trabattoni (p. 203), Brisson (*Lettres*, p. 151–155), Isnardi Parente (2002, p. 236) gina nuomonę, pagal kurią Platonas oponavęs filosofinio *dėstymo* raštu metodikai, tad šia fraze neigia kada nors pateikęs kokį nors savo mokymą apibendrinantį vadovėlį ar traktatą. Pastaroji pozicija, kuriai atstovauja pirmiausia Isnardi Parente, matyt, per smarkiai ir per detaliai kritikuodama Tiubingeno–Milano mokyklą, atmeta ir kai kurias šios mokyklos įžvalgas, į kurias verta turėti galvoje. Pats Platonas kalba bendrai, ir nežinia, kokiu mastu įmanoma konkretinti jo pateikiamų žodžių reikšmes. „Nieko apie šituos neužrašiau“ – tik tiek čia ir galime išskaityti. Tiubingeniečiai taip ir skaito, tačiau po to jiems koją pakiša didelio masto ir abejotinos vertės Platono sakytinio mokymo rekonstrukcijos projektai, kuriuos įgalina netgi ne paties filosofo, bet jo mokinių

tekstai. Jei nesektume šių tyrinėtojų nevykusiu pavyzdžiu, bet pasiliktume Platono raštų konteksto viduje, galėtume pakreipti šį klausimą filosofine linkme – ar apskritai įmanomas filosofinio žinojimo apie šiuos dalykus (*peri autōn*) komunikavimas? Frazės bendrumas tokiu atveju ima reikšti konkretaus įvardinimo atsisakymą, kadangi filosofinio turinio neišsemia joks įvardinimas. Galbūt Platonas būtų kiek menkiau darkomas interpretacinės prievartos šėlo, jei nuosaikiau elgtumėmės su mums pateiktais žodžiais. Tiesa ir tai, kad Aristotelis kalba apie vėlyvojo Platono doktriną kaip apie *agrapha dogmata* (*Met.* A, 987 b 20 sq.) – neužrašytąjį mokymą. Tačiau filosofijos turinių klasifikacija (į tuos, kurie buvo užrašyti, ir tuos kurie nebuvo užrašyti) čia neatrodo geriausia išeitis. Turbūt būtų klaidinga teigti, kad Platonas kai ką užrašė iš savo mokymo, o kai ko neužrašė, kadangi vieni turiniai pasiduoda verbalizacijai, o kitų kalbos tikrovė nepasiekia. Pakanka atkreipti dėmesį į tai, *kaip* rašė filosofas. Daugiaaukštė dialogų struktūra ir sudėtinga kompozicija įgauna ypatingą svarbą brandžiuosiuose jo dialoguose (pvz., *Puotoje*, *Faidone*, *Parmenide, Teaitete*; pastarieji vadinami *įrėmintais*. Apie dialogų struktūrą ir įžangos filosofinę funkciją plg. Ališausko komentarą *Puotai*, p. 78–82) ir tampa pirmuoju signalu, kuris liudija autoriaus sąmoningą suvokimą apie tai, kad santykis tarp kalbos ir tikrovės nėra adekvatus. Platonas neieško kuo artimesnės ir kiek įmanoma didesniu mastu tiesioginės išraiškos formos, bet atvirkščiai – išmoningų literatūrinių viražų dėka pabrėžtinai didina distanciją tarp aptariamo dalyko ir skaitytojo. Tačiau panašu, kad ne tik raštas, bet ir balsas (o pastarąją aplinkybę ypatingai svarbu pabrėžti) yra vienodai nepajėgūs šioje situacijoje, ir tuo netrukus galėsime įsitikinti *infra*.

„tai niekaip negali būti išsakyta kaip kiti mokslai“ (*rhēton gar oudamōs estin hōs alla mathēmata*). Didelę svarbą skaitant šią frazę turi tai, kaip suprasime žodį *rhēton*. Naujausiais Isnardi Pa-

rente tyrinėjimais pagrįstas Maria Grazia Ciani vertimas iškelia aikštėn dėstymo, mokymo semantiką: „Questa non è una scienza che si possa insegnare come le altre“ (2002, p. 109). Ta pačia kryptimi seka ir Piero Innocenti („non si tratta assolutamente di una disciplina che sia lecito insegnare come le altre“; p. 193). Tačiau tai ir vėl mažų mažiausia diskutuotina. Daug nuosekliau graikiško originalo atžvilgiu skamba šiedu tradiciniai vertimai: „Es lässt sich nicht in Worte fassen wie andere wissenschaftliche Fragen“ (Neuman, Kerschensteiner 1967, p. 89) arba „this knowledge is not something that could be put in words as other sciences“ (Morrow, p. 237). Įdomu pastebėti, jog G. Reale minėtąjį *rhēton* verčia neutraliu, patogiu ir plačiaprasmiu *comunicabile*. Anot šio tyrinėtojo, šie dalykai „*nėra*, kaip kai kas mano, *patys savaime nepasiduodantys komunikacijai*, t. y. neįmanomi išsakyti; *veikiau jų neįmanoma išsakyti kaip kitų mokslų*, kadangi tam, kuris juos nori išmokti, reikia turėti ypatingus gabumus ir ilgai praktikuotis“ (1998, p. 116). *Rhēton* reikšmė yra 1) pasakytas, ištartas, pateiktas; 2) garsus; tas, apie kurį kalbama; 3) būdingas kalbai, vartojamas kalboje; 4) pasakytas, paskelbtas, ištartas; tai, apie ką galima pasakyti, ištarti, komunikuoti žodžiais ir t. t. (LSJ). Šio žodžio šaknis (*rhē*) siejasi su veiksmažodžio *legein* perfektu *eirhēka*; ta pati šaknis glūdi ir žodyje „retorius“. Todėl balso ir sakymo semantika šiame žodyje ypač stipri, jei nepasakytume, dominuojanti rašytinio žodžio atžvilgiu. Net jeigu arba kaip tik jei imtume domėn cituotą Reale pastabą, tiesiogiai susijusią su tolesniu laiško tekstu, išlieka nemažai abejonių, kokiu mastu Platonas žodžiu pasitikėjęs labiau negu raštu. Juk tokiu atveju tiek rašto, tiek ir sakymo žodis įgauna tą patį svorį, nes praktikuotis ir lavinti gabumus yra kas kita nei tiesiog skaityti, rašyti ar kalbėti. Filosofas mini tam tikras filosofinio žinojimo komunikacijos (tiek sakytinės, tiek rašytinės) sąlygas. Galbūt balsas čia įgauna šiokių tokių privilegijų kaip tasai, kieno būtis yra sąlygota egzistencinio

konkretumo. Sakymas yra ypatingai laikiškas; žodis balsu ištariamas tik tam tikromis ir kiekvieną sykį vis kitomis aplinkybėmis, todėl jis visuomet vienatinis ir nepakartojamas, apibrėžtas tik tos sakymo akimirkos, susijęs su žodį tariančio ir jo klausančio momentine padėtimi. Šia prasme ištartas žodis visiškai neidealus, tačiau labiau giminingas praktikos (*tribē*) sričiai. Šioje šviesoje galima priimti ir Isnardi Parente nuomonę (2002, p. 236), anot kurios, Platonas teigia, kad negalima išmokyti arba išdėstyti filosofijos kaip kitų *tekhnē* ir kad šitaip filosofas kritiškai reaguoja į „vadovėlinę" kultūrą. Jau V a. pr. Kr. įvairūs (nuo skulptūros iki medicinos) vadovai, vadovėliai, patarimų knygos ėmė sklisti po antikinę Graikiją, palaipsniui įgydami vis daugiau populiarumo. Platonas keliomis eilutėmis aukščiau ironiškai atsiliepė apie *tekhnē*, o netrukus kaip pastarojo termino opoziciją pateiks *tribē* šeimos žodžius.

Eusebijas (*Praep. Evang.* XI, 12), komentuodamas šią vietą ir mėgindamas kiek įmanoma „sukrikščioninti" filosofą, teigia, kad iš šių žodžių matyti Platoną buvus lygų Mozei ir žydų pranašams, kadangi jis mokęs apie „tai, kas dieviška" (*to theion*).

341c–d **„nuolat ilgai būnant kartu ir kartu gyvenant paties dalyko vardan"** (*ek pollēs synousias gignomenēs peri to pragma auto kai tou syzēn*). Čia Platonas *expressis verbis* pateikia filosofinio pažinimo garantą. *Synousia* bei jam prasmėmis giminingą žodį *syngignomai* galėjome aptikti įvairiose laiško vietose, ypatingai ten, kur kalbama apie lavinimąsi filosofijoje. *Synousia* visų pirma reiškia „buvimą kartu", t. y. „bendrą būtį" „bendravimą", „pokalbius". Trečiąja reikšme žodynas pateikia „santykius, bendravimą su mokytoju", o ketvirtąja – „sueitį, lytinius santykius" (LSJ). Būnant ir gyvenant *kartu* svarbiu sankirtos tašku tampa mokytojo asmuo. Filosofija gimsta „santykyje su" (*syn*): Platonas konstatuoja pirmapradį filosofijos socialumą. Mąstymas kaip vidinis dialogas

su pačiu savimi, kaip *soliloquia*, kaip minčių skvošas uždaroje vienatvės buveinėje, kuris tampa įmanomas tik atsiribojus nuo pasaulio ir *kitų*, kuomet dialektiškai ir išdidžiai kalbama *ad se ipsum* – modelis, įleidęs tvirtas šaknis Vakarų mąstymo tradicijoje, kaip matyti iš pastarosios frazės, nėra toks visa apimantis ir autarchiškas. Graikų mąstymo kritikai (turiu omenyje hebrajiško mąstymo alternatyvos iškiliausius atstovus – Buberį ir Rosenzweigą) kaltino Platoną buvus pirmuoju, kuris pastūmėjo mąstytojus užsisklęsti savyje. Augustinas ir Markas Aurelijus savo žinomų veikalų antraštėmis tik pagilino ir sutvirtino uždarą monologinio mąstymo trasą. Tačiau ką tik laiške pradėta rašto kritika bei konkrečiai ši komentuojamoji frazė veikiau liudija solipsizmo atgrasumą. Raštas stokoja gyvybės, todėl neįgalina užsimegzti jokio santykio, ir tai galima išskaityti jau *Faidre*: „Raštas, Faidrai, turi kažką siaubinga, kuo jis iš tiesų panašus į tapybą – mat jos palikuonys stovi kaip gyvi, o jei jų ko nors paklaustumei, jie labai iškilmingai tyli. Taip pat esti ir su užrašytomis kalbomis: galėtum pamanyti, kad jos šneka ką nors suvokdamos, bet jei tik kas jų paklausia apie ką nors iš to, ką jos pasakoja, norėdamas pasimokyti, jos nuolat nurodo kažką viena ir visuomet tą pat“ (275d; vertimas N. Kardelio). Tačiau būtent tekstas yra pirmasis ir geriausias vienišo hipotetinio Vakarų mąstytojo partneris. Jis suteikia patikimą dvimatę erdvę vidinio dialogo (ar monologo) išklotinei, nei prieštaraudamas, nei pritardamas tam, ką generuoja sau pakankamas protas. Net pats primityviausias atsakantis modalumas nedirgina rašančiojo vienkryptės atakos. Atsako nėra, vadinasi nėra ir prieš ką būti atsakingam. Verta nuolatos prisiminti *Faidrą* ir jame išskleistą ironišką kritiką rašto atžvilgiu, užbėgant už akių kalboms apie šios laiško vietos autentiškumą. Ekskurso temas aptinkame neabejotinos autorystės dialoge. Platonui rūpi filosofinės komunikacijos klausimas, todėl, be abejonės, rūpi ir „kitas“, su kuriuo vyksta komunikacija. Dar daugiau,

sprendžiant iš šioje vietoje vartojamos leksikos, filosofija yra išskirtinio ir intymaus bendrumo santykis. Ką tai galėtų reikšti, turbūt neįmanoma vienareikšmiškai ir prasmingai atsakyti. Galima prisiminti istorinį kontekstą ir filosofo įsteigtą Akademiją. Galima įtarti, kad būtent toks, t. y. radikaliai ir intymiai socialus filosofavimo modelis ten ir buvo praktikuojamas. Galima toliau analizuoti laiško žodžius, tačiau jais teikiamas receptas pernelyg paprastas, todėl rizikuoja pakliūti į banalumo pinkles: reikia gyventi ir būti kartu. Neturime galimybės nei pabūti, nei pagyventi su Platonu, bet turime galimybę atsižvelgti į apofatinę laiško nuotaiką, pastebėti tai, nuo ko atsiriboja ir ką neigia filosofas. Platonas aiškiai nesitenkina nei kalbovo ir auditorijos filosofine situacija, nei rašytojo ir teksto apgailėtina lemtimi. Tai, apie ką kalba Platonas, yra santykis tarp mokytojo ir mokinio, nuspalvintas švelnių erotinių konotacijų pustoniais. Galbūt erotikos ar taktiliško ir betarpiško kūniškumo dozę galima pajusti bei išgirsti ir Sokrato naudoto dialektinio metodo skambėjime. *Hē maieutikē*, majeutinio auklėjimo menas (plg. *Theat.* 149–51) – tai gimdyme dalyvaujančios pribuvėjos (*maia*) profesija. Filosofas tokiu būdu yra dialektinio mąstymo akušeris. Ir net jei sakytume, kad Platonas vartoja bendro pobūdžio metaforą, nutolusią nuo praktinio gyvenimo, jos atskleidžiama prasmė ir vėl mus kreipia intersubjektyvumo link. Čia visuomet esti bent jau du – akušeris/ė (Sokratas ar panašus į jį filosofijos mokytojas) bei gimdantysis/-čioji (jo mokinys); be to, neretai randasi ir trečias, t. y. pagimdytas kūdikis – žinojimas, prieinamas majeutiškai aktyvuoto *anamnēsis* dėka. Tačiau ne tik tai galima įžvelgti šioje metaforoje. Gimdantysis leidžia pribuvėjai peržengti visas intymumo ribas, atverdamas savo kūniškumą, nuogumą ar net tai, kas vadinama vidujybe, ir tai yra sąlyga *sine qua non*, jei nori, kad būtų pagelbėta gimdant. Jų santykis visuomet asimetriškas ir disproporciškas, o projekcija vienas kito atžvilgiu hierarchiška; galiausiai iš esmės skiriasi

jųdviejų fizinė būsena ir esamo momento patyrimas. Tačiau, kita vertus, gimdymas yra labai intensyvi patirtis, nepaliekanti galimybės abejingam stebėjimui: abu nariai yra priversti dalyvauti, todėl tam tikra prasme tai garantuoja įsitraukimą į vykstantį įvykį.

Ši vieta ir toliau leidžia tęsti diskusiją apie nerašytąjį Platono mokymą. Ypatingai verta atsižvelgti į Tiubingeno mokyklos oponentų pastabas, skeptiškai vertinančias nuomonę, kad *synousia* ir *syzēn* nurodo vien į sakytinės doktrinos apie pradus paskaitas: Isnardi Parente, 1991, p. 437–461; Trabattoni, p. 10–47, 44–99; Kühn, p. 114, *passim.*

341d **„staiga kaip šviesa, suspindusi nuo įsižiebusios liepsnos, atsiranda sieloje ir maitinasi pačiu savimi“**. Gana daug nesutarimų kelianti vieta, kadangi pateikiama metafora suteikia galimybę suprasti filosofiją kaip mistinę ir sau pakankamą, t. y. save pačią maitinančią patirtį. Tai labai rėžė akį laiško autentiškumo kritikams, pradedant pačiais seniausiais (Karsten, p. 181 sq., p. 201 sq.; Ast, 1816, *passim*); kiek vėliau tą patį kartojo ir modernesni skeptikai – esą Platono mistinis aiškinimas yra anachronizmas, tai labiau tiktų vėlyvųjų pitagoriečių ar vėlyvojo platonizmo filosofijai (plg.: Cherniss, 1945, p. 11 sq.; Edelstein, p. 75–83). Praeito amžiaus pradžioje laiško autentiškumo gynėjai pasiūlė kitą teoriją. Stenzel (1926, p. 240 sq., 247 sq.; 1928, p. 256) ėmė tvirtinti, kad visai neatrodo, jog frazė kreiptų į mistinį kontekstą, bet veikiau į racionalaus proto veiklą, ir tai, apie ką kalba laiško autorius Platonas, esąs „racionalus nušvitimas“. Pasquali (p. 85–87) savo ruožtu pratęsė šią liniją, teigdamas, kad „mistinio nušvitimo negalima nei gerai, nei blogai užrašyti“, tuo tarpu apie filosofiją rašyti galima – tai patvirtina ir paties Platono kaip rašančio filosofo pavyzdys (šiuo klausimu taip pat žr. Isnardi Parente, 1970, p. 24 sq., ypač p. 60–64). Pasquali neužkliūna ir slidus žodis „staiga“ (*exaiphnēs*): tai esą ne mistinio pažinimo

apibrėžtis, bet terminas, puikiai telpantis į „intelektualinės intuicijos“ teorijos rėmus (pastarajai teorijai pristatyti verta nurodyti du stambius veikalus: Ross, 1951 bei Wieland, 1982). Būta ir tokių, kurie bandė derinti mistinį laiško aiškinimą ir jo autentiškumą. Pesce (p. 42 sq.) įsitikinimu, Platonas nemanė, kad filosofiją įmanoma perduoti diskursyviai, bet tik bendro gyvenimo (*convivenza*) keliu. Tuo tarpu Trabattoni (p. 220 sq.) atmetė ir „intelektualinės intuicijos“ aiškinimo kryptį, teigdamas, kad pastarajai svarbus „matymo“ judesys išlieka mistinio pobūdžio. Mistinis aiškinimas ir toliau yra gana nepopuliarus ir neretai atmetamas griežtai ir su panieka (plg., pvz., Neuman, Kerschensteiner 1967, p. 206, kur *mystische Erleuchtung* vadinamas dėl pitagorininkų įtakos kilusiu nesusipratimu). Tiesą pasakius, ši diskusija atrodo kiek tuštoka pačiais savo pagrindais, kadangi kalbama apie migloto turinio dalykus: lyg būtų savaime suprantama, kuo intelektinė veikla (*geistig Denkprozess*) skiriasi nuo mistinio nušvitimo (*mystische Erleuchtung*), ar egzistuotų kokie nors objektyvūs kriterijai tai įvertinti bei pamatuoti. Šypseną kelia ir įnirtingi ginčai apie tai, kurią konkrečiai iš šių dviejų alternatyvų turėjęs omenyje Platonas, ir tai, kad laiško autentiškumo gynėjai laikosi išskirtinai racionalistinės linijos. Kokia gi ugnis vis dėlto staiga nušvinta sieloje? Kai kas praeito amžiaus pradžioje, norėdamas išvengti hermetiškos ir sau pakankamos filosofijos šešėlio, ir toliau tęsė metaforų žaismą: „kontekstas rodo, kad tai mokinio *psychē* sugauna ugnį iš mokytojo sielos“ (Taylor, p. 357). Be abejo, vertėtų atsiriboti nuo pitagorininkų mokymo prieskonių ir padaryti prielaidą, kad Platonas turi omenyje ką kita, nei pastarieji. Jei nenorime kalbėti apie terminus pačius savaime ir filosofijos mokyklas, tenka atsigręžti tiesiog į sąmonės (platoniškai tariant, sielos) būsenos analizę. Isnardi Parente (2002, p. 238) tuojau protestuotų prieš tokį krypties pakeitimą, kandžiai pastebėdama, kad tai „istoriškai netiksli postkantinio pobūdžio antikinio mąstymo inter-

pretacija". Gal ir netiksli, bet tikrai neprastesnė už tą, kuri naiviai stengiasi atkurti istoriškai tikslias Platono mintis, tarytum Kanto nebūtų ir buvę. Šiaip ar taip, aiškiai krenta į akis, kad „įsižiebusios liepsnos" metafora taikoma norint aptarti tai, ką bendriausia prasme būtų galima pavadinti mąstytojo vidinio gyvenimo lūžiu. Platonas kalba apie *patirties* intensyvumą, apie jos moduso pasikeitimą, apie tam tikros ribos įveiką. Tai, kas čia suteikia teisę kalbėti būtent apie ypatingą *patirtį*, yra žodelis „staiga". Atrodo, kad žinojimo galimybė sąlyga apibūdinama tam tikru temporaliniu modusu – *exaiphnēs* – sąvoka. Tačiau čia negalime kalbėti apie objektyvų laiką *khronos*. *Exaiphnēs* ypatingą statusą Platonas aptaria ir plačiau. Štai tokį svarstymą savo vardo dialoge mums pateikia Parmenidas, sulaukdamas jaunojo Aristotelio pasitikslinančių ir pritariančių žodžių: „Kuomet tai, kas juda, sustoja, arba kuomet tai, kas esti rimtyje, keičiasi į judėjimą, šitai savaime neužima jokio laiko (*dei dēpou auto ge mēd'en heni khronōi einai*). – Kaip tai? – Nes nėra jokio laiko (*khronos de ge oudeis estin*), kuriame nei judama, nei esama rimtyje. – Tikrai nėra. – Tačiau juk niekas nesikeičia be pasikeitimo. – Atrodo, kad niekas. – Tad kada įvyksta pasikeitimas? Nei tada, kai esama rimtyje, nei kai persikeičiama į judėjimą, nei tai esti laike (*oute en khronōi on*). – Taip ir yra. – Tada argi nėra keista (*atopon*), kame būnama tuomet, kai įvyksta pasikeitimas? – Kas tai galėtų būti? – „Staiga" (*to exaiphnēs*). Juk „staiga" berods reiškia būtent tai, iš ko pasikeičiama į vieną iš šių dviejų būsenų. Nesikeičia nei rimtis, kol esti rimtyje, nei judėjimas, kol esti judėjime; bet tik pati keistai bevietės (*atopos*) „staiga" prigimtis (*physis*) glūdi tarp (*metaksu*) judėjimo ir rimties, nebūdama jokiame laike (*khronos*). Į „staiga" ir iš „staiga" tai, kas juda, persikeičia į rimtį, o tai, kas esti rimtyje – į judėjimą" (*Parm.* 156c–e). Ką tik pacituotas vertimas reikalauja šiokio tokio specialaus komentaro. Norėdamas akivaizdžiau pagarsinti dialogo sambalsį su laiško mintimis, kai kuriuos pasakymus išver-

čiau ne itin grakščiai, t. y. beveik pažodžiui. Platonas žodį „staiga" paverčia sąvoka – tam jam pakanka tiesiog pridėti niekatrosios giminės artikelį (*to exaiphnēs*). Lietuvių kalboje taip padaryti neįmanoma, todėl pamėginau panašų judesį atlikti dėdamas jį į kabutes, siekdamas išvengti daugumos vertėjų pasirinkimo šį žodį versti „akimirka". Daug sunkiau buvo apsispręsti, ką daryti su žodžiu *atopos*, kuris teksto fragmente pavartotas dusyk, todėl, reikia manyti, neatsitikinai. Nors pirmoji jo reikšmė yra „tas, kuris neturi vietos, neerdviškas" (LSJ), čia supratimo logika reikalautų pateikti išvestinę, bet kur kas dažnesnę reikšmę – „keistas, neįprastas, paradoksalus, ypatingas". Vis dėlto, atrodo, kad Platonas sąmoningai mėgina priversti išgirsti abiejų *atopos* reikšmių rezonansą. Parmenidas klausia, „ar nėra keista, kame...?" (*atopon en hōi*), ne tik norėdamas pabrėžti *paradoksalų, ypatingą* „staiga" pobūdį, bet ir jo atsietumą nuo erdvės. *Exaiphnēs* prigimtis – nei erdviška, nei laikiška. Pastaruoju dalyku galėjome nesunkiai įsitikinti: *exaiphnēs* šiame teksto fragmente daugelsyk atsiejama nuo chronologinės laiko tėkmės. Atrodo, kad filosofo diskursas prieina dialektinio kalbėjimo ribą. Pati dialektika dialektiškai atveda prie to, kas neišsemiama dialektinėmis priemonėmis. Kalbama apie nekomunikuojamos ir neaprašomos srities įsiveržimą į žmogaus pasaulį. Galbūt šis žodis visgi duoda nuorodą ir į tam tikrą laiko – tačiau ne *khronos*, o *kairos* – išgyvenimą. Platonas kreipia žvilgsnį link transcendencijos (to, kas amžina ir nekintama, t. y. nepriklauso laiko sričiai) išgyvenimo, tačiau paradoksaliai kalba sąvokomis, kurios turi akimirkos laiko krūvį. *Staiga* nusako personalaus, taigi *vidinio laiko* moduso sukrėtimą, tam tikrą *kairos* tipo posūkį ir intensyvumą, kurio esmė – kardinalus ir dabartiškas tikrovės išgyvenimas. Juk šis *staiga* nušvitimas gali įvykti tik santykyje tarp dviejų – mokytojo ir mokinio, todėl marusis žmogaus kūnas ir kraujas išlieka būtinas. *Staiga* yra vienatinis momentas, niekaip nepakartojamas, bet nuolat potencialiai glūdintis žmo-

gaus santykio su pasauliu horizonte. *Staiga* visuomet gali ištikti tik *mane* arba *mus*, tai persiklojimas, esantis anapus laiko ir erdvės – ir pasirodymas, ir akimirka jų vienalytėje sąjungoje. Kokia tai *konkrečiai* būsena – negalime pasakyti, tačiau riba, link kurios kreipia metafora, mums gali tapti orientyru tolesnei paieškai. Dar sykį *exaiphnēs* randame *Puotoje*. Diotima taip kreipiasi į Sokratą: „Paeiliui ir teisingai regėjęs gražius dalykus ir iki šios vietos meilės keliu vadovo nuvestas žmogus, žengdamas paskutinius šio kelio žingsnius, staiga (*exaiphnēs*) išvys nuostabios prigimties grožį, – tą patį, Sokratai, vardan kurio kentėti visi ligtoliniai vargai: pirmiausia, neatsirandantį ir nežūvantį, neaugantį ir nenykstantį, bet amžinai esantį, be to, ne vienaip gražų, o kitaip bjaurų, ne *kartais* gražų, o kitąsyk ne, ne *tam tikru požiūriu* gražų, o kitu – bjaurų, *kai kam* gražų, kitiems ne... Grožis jam nei lyg koks veidas, rankos ar kita kokia kūno dalis, nei lyg kokia kalba ar mokslas; manding nesirodys nei kame nors kitame, – antai gyvūne, žemėje, dangu-je ar kur kitur, – bet tik pats savaime, amžinai savyje vienalytis“ (210e–211b; vert. T. Aleknienės).

Kalbėdamas apie „maitinasi pačiu savimi“ (*auto heautōi trephei*), Novotný (p. 218) pateikia įdomią nuorodą į panašią mintį viename iš Herakleito fragmentų: *psychēs esti logos heauton auksōn* (Diels, *Vors.* 1, fr. 115). Adomėnas (fr. 118) verčia: „sielai būdinga save plečianti žosmė“.

341d **„jei šitai galėtų būti užrašyta ar išdėstyta, aš pats geriausiai tai išdėstyčiau ... kad verta šitai suprantamai daugeliui užrašyti ir pasakyti“**. Kelios frazės, kuriose dar aiškiau matyti Platono nuostatos bet kokio verbalaus komunikavimo atžvilgiu. Pirmoje iš jų atrandame perskyrą tarp *graphenta* ir *lekhthenta*, antroje – tarp *graptea* ir *rhēta*. Ezoterinio mokymo teorijos šalininkams atrodo, kad tai dar vienas patvirtinimas jų labui (Krämer, 1982, p. 102 sq.; Reale, 1997, p. 115; Krämer, 1988, p. 54–55),

esą Platonas aiškiai skiria rašto ir balso sferas, galutinai pasmerkdamas tekstą, o sakymą palikdamas tik nedaugeliui. Vargu, ar galima išsunkti tokį tirštą interpretacinį koncentratą iš to, ką aptinkame laiške. Filosofas aiškiai nepasitiki tiek rašymu, tiek sakymu pačiu savaime. Trabattoni (p. 319) diskutuodamas su šiais tyrinėtojais pamėgino parodyti, kad Platonas vis dėlto manęs, jog jo nuomonė gali būti užrašyta. Tačiau filosofinės komunikacijos atžvilgiu tokie įrodymai nieko nekeičia. Galbūt vietoj to, kad ieškojus dialoguose patvirtinimų ar prieštaravimų laiško mintims ar, *vice versa*, laiškuose – dialogų mintims, verta pasižiūrėti į šią padėtį kaip į vidinę dialektiką. Akivaizdu, kad pats Platonas ir rašė, ir kalbėjo. Kitas klausimas, kiek jis pasitikėjo tuo, ką darė, kokiu mastu įžvelgė savo veikloje galimybę perduoti filosofinį žinojimą. Apie šiuos dalykus netrukus prabils pats laiško autorius.

341e **„vadinamasis šių dalykų nagrinėjimas žmonėms neatneštų nieko gera“**. Nelengva apsispręsti, kaip reikėtų versti *epikheirēsis legomenē*. Jei sektume įprastine vartosena, frazė skambėtų „papasakotas bandymas imtis šių dalykų žmonėms neatneštų nieko gera“. Tačiau vėlyvasis Platonas (*Soph.* 239c; *Nom.* 631), o vėliau ir Aristotelis (*Pol.* XII, 7, 4) žodį *epikheirēsis* ima vartoti techniškesne prasme, t. y. kaip filosofinį terminą, reiškiantį dalyko „nagrinėjimą, analizę“. Kita vertus, dviprasmybių atneša ir jį pažymintis *legomenē*. Paskutiniais praeito tūkstantmečio metais ezoterinio Platono aiškinimo užkulisiuose atsirado nuosaikesnių nuomonių. Ferber, iš dalies priimdamas „aukščiausiųjų pradų“ doktrinos galimybę, bet atmesdamas mėginimus jais remiantis „perkonstruoti“ Platono filosofijos modelį, šios frazės vertimu pateikia atsakymą apie Platono tvirtą nuostatą, kad filosofijos negalima išreikšti tiesiai ir aiškiai. Jo vertimo „die genannte Art der Behandlung“ (1991, p. 35) variantu seka ir šią liniją dar aiškiau pabrėžia Steinthal (p. 244–249). Pastarasis kaip tik *legomenē* įžvelgia sąskambį su Akademijoje praktikuotu ezoteriniu lavinimosi ir

bendravimo pobūdžiu, apie kurį kalba Aristotelis (*Phys.* IV, 209b 11), pavartodamas tą patį žodį: *en tois agraphois legomenois dogmasi*. Ar *legomenē* čia reiškia išskirtinai sakytinę komunikaciją? Tik šios vienos analogijos dėka sunku argumentuoti kokios nors pozicijos labui, todėl protinga atrodo Brissono (*Lettres*, p.194) pozicija: „l'enterprise dont je parle“.

„menkos nuorodos dėka“ (*dia smikras endeixeōs*). Žodis *endeixis* būdingas vėlyvojo Platono žodynui (*Nom.* XII 966b). Galbūt laikui bėgant filosofui tapo svarbu išgryninti ir mokytojo bei mokinio santykiams svarbią techninę leksiką. Be to, „menka nuoroda“ skamba kaip kontrastas poroje su *pollē synousia* – nuolatiniu ir ilgalaikiu artimu bendravimu, taip su intensyviais dialektiniais užsiėmimais bei kita filosofų bendro gyvenimo praktika.

342a **„yra tam tikra tiesos žosmė, kuri priešinasi bandančiam užrašyti ir anuos dalykus, ir bet kuriuos kitus“**. Versdamas *logos alēthēs* „tiesos žosme“ apeliuoju į Manto Adomėno Herakleito komentaruose (plg. fr. 1 bei komentarą *ad locum*) pradėtą tradiciją. Čia *logos* prasmė nesutelpa tik į kalbos bei žodžio, t. y. komunikacijos diskurso rėmus, bet nurodo į tam tikrą struktūrą ir tvarką, kuri viršija bet kokią kalbą ir buvoja anapus jos. Galima sakyti, kad kaip tik nuo čia Platonas pradeda austi tikrai filosofinę mintį.

Privalu pasakyti, kad jau daug metų egzistuoja nuomonė, kuri pripažįsta septintojo Platono laiško autentiškumą, tačiau sykiu mano, kad ši ekskurso dalis esanti vėlesnis intarpas (Ritter, p. 370). Kiek vėliau Bröcker (p. 416–445) įžvelgė ekskurse įvairias dalis, vienos kurių buvusios autentiškos (342a7–c2, 343a4–b6, 343e1–344a2), o likusios (ypatingai dalis apie „sielos paiešką“) – ne. Tarrant (p. 75–103) visą *excursus* laiko vėlesniu pitagoriečių intarpu. Anot jo, mokymas apie penkias pakopas buvęs labai populiarus tarp pastarųjų, ir būtent šį mokymą jie patys priskyrė Platonui; kita vertus, Plutarchas, kuris neabejotinai skaitė laiškus, niekur ne-

užsimena apie filosofinį ekskursą. Tačiau Plutarchas neužsimena ir dar apie daugybę kitų dalykų.

„Esama trijų dalykų kurie būtini tam, kad įvyktų kiekvieno iš esančių daiktų pažinimas“. Kalbama apie tris tikrovės komunikavimo modusus, apie sritį, kuri tarpsta santykyje tarp to, kas yra kiekvieno daikto tikroji būtis, ir paties pažinimo siekiančio žmogaus. Tačiau vargu ar galima „tris dalykus“ suprasti pakopiškai, t. y. kad vieno pažinimas seka kitą, perkeldamas į aukštesnį lygmenį (kaip ne sykį buvo daroma pasitelkiant *Valstybėje* pateikiamą analogiją). Panaši triada aptinkama ir *Įstatymuose* – *ousia*, *onoma*, *logos* (X, 895c). „Laiptų principo“ manding atsisako pats Platonas, toliau laiške sakydamas, kad šių dalykų reikia „nuolat užsiiminėjant ilgai mokytis“ (*meta tribēs pasēs kai khronou polou*; pažodžiui – „ilgą laiką trinant“; 344b). Ši *tribē*, t. y. šis „trynimas“ gali vykti tik tada, kai trinama vieną į kitą (*pros allēla autōn hekasta*), todėl pažinimo procesas randasi kompleksiškoje pažinimo formų sąveikoje, kaip sako pats autorius, „įsigyvenimas (*diagōgē*) į visus šiuos dalykus, kylant ir leidžiantis (*anō kai katō*) nuo vieno prie kito“ (343c). Jei pripažinsime tokį veikimo mechanizmą, sykiu taps aišku, jog Platonas anksčiau nei visa epistemologinių tyrinėjimų tradicija užbėgo už akių klausimui „kuo prasideda pažinimas?“, o pastaroji klasifikacija negali būti suprasta kaip suskirstymas į tam tikrus laiko etapus, vienas po kito išsidriekusius chronologinėje tiesėje (plg. koment. 343e). Svarbu pabrėžti, kad, išvardydamas šiuos dalykus, Platonas aptaria tikrovės *pasirodymo* būdus. Daiktas kaip toks, kurį galime susitikti, yra visuomet įterptas į komunikuojamą hermeneutinį kontekstą. Žmogaus pažinimo situacija nėra naujųjų laikų subjekto ir objekto dvipolis santykis, bet santykis, kuriame skleidžiasi daikto manifestacijos įvairovė. Daikto pažinimas prasideda nuo vardo, atvaizdo ir kalbos apie daiktą. Vadinasi, Platonas nepripažįsta daikto grynumo, kuris būtų nuogas ir neįtalpintas į kultūrines raiškos

formas. Jo daiktas nėra objektas ir tuo labiau nėra natūralusis gamtos faktas, bet toks fenomenas, kuriame esama žmogaus steigiančios galios ženklų. *Onoma*, *logos* ir *eidōlon* yra žmogaus institucijos, jo raiškos sritys. Platono aptariamas daiktas – tai veikiau žmogiškos tikrovės konkretybė, sutepta pažįstančio žmogaus išankstiniu ir naiviu suvokimu. Juk paties esančio daikto kaip tokio filosofas net nepriskiria prie pažinimo formų. „Esama trijų dalykų kurie būtini tam, kad įvyktų kiekvieno iš esančių daiktų pažinimas", – sako Platonas. Pažinimas – tuomet, kai jis vyksta – yra žmogaus nukreiptumas į daiktą, siekis paties daikto atžvilgiu, daikto komunikacija. Kita vertus, tokia nuostata suteikia pagrindą manyti, kad čia turima omenyje *epistēmē* nėra banalusis tikrovės patyrimas, o bent jau numatoma paprastos komunikacijos įveika – t. y. kažkas, kas galėtų būti pavadinta filosofiniu pažinimu.

342a–b **„Ketvirtas dalykas yra pats pažinimas, o penktuoju reikia laikyti patį daiktą, kuris pažinus ir yra tikrai esantis. Taigi pirmasis yra vardas, antrasis – apibrėžimas, trečiasis – atvaizdas, ketvirtasis – pažinimas"**. Ir vėl iškyla neišsprendžiamas klausimas: kaip vertėtų versti *logos*. Iš pirmo žvilgsnio kontekstas tarsi reikalautų žodžio „apibrėžimas". Juo lengvai pasitenkina nemenka dalis komentatorių (pvz., „definition or description", kaip pernelyg nesigilindamas į klausimo esmę sako Bluck, p. 122; lotynišku „definitio" verčia ir Novotný, p. 220; „die Begriffsbestimmung" – Neuman, Kerschensteiner 1967, p. 91). Aistringu prieštaravimu tokiai „lengvabūdiškai" nuostatai užsidega Isnardi Parente (p. 241), anot kurios, taip versdami pripažįstame, jog laiškas yra falsifikatas, kadangi išeitų, kad jis teigia, jog „objekto apibrėžimas eina pirma jo atvaizdo". Tuo tarpu čia autorius viso labo turįs omenyje „semplice discorso", t. y. tiesiog kalbą, svarstymą, pokalbį apie daiktą, jo nusakymą. Tačiau komentatorės įžvelgiama grėsmė autentiškumui tampa galima tik tuomet, jei šiuos dalykus iš tiesų vertinsime kaip laiko pakopas,

kurios seka viena kitą. Priėmus kitą, „achroniškos" tipologizacijos modelį (plg. koment. *supra*), ši problema netenka prasmės. Kaip ten būtų, vis dėlto verta atsižvelgti į pastabą dėl paties vertimo. Kyla pagrįstas įtarimas, kad graikų kalba suteikė filosofui plačias galimybes išgauti reikiamus sąskambius ir suaktyvinti reikiamus reikšmės niuansus, vartojant vis tą patį nepaprastai galingos prasminės konsistencijos *logos*. Vargu ar kas paneigtų, kad ir šioje klasifikacijoje galėtų dalyvauti beveik visas *logos* prasmės arsenalas. Tačiau didžiausią pagundą vertėjui sukelia keliomis eilutėmis žemiau sekanti išsklaida: „Antras dalykas – jo *logos*, sudarytas iš vardažodžių ir veiksmažodžių: „daiktas, kurio kraštiniai taškai nuo centro į visas puses nutolę vienodu atstumu" galėtų būti to, kas tik vadinama „apvaliu", „apskritu" ar „ratu", *logos* (34bc). Vietoje *logos* įterpę „apibrėžimas" gautume puikiai mus tenkinantį sakinį. Tačiau „apibrėžimas" visuomet išlieka ir „ap-si-brėžimu", t. y. atsisakymu, to, kas netelpa į apibrėžimo rėmus, tam tikra likusių prasmės galimybių abstinencija. Tuo tarpu Platonas kalba plačiau: *logos* sudarytas „iš vardažodžių ir veiksmažodžių", ir tuosyk, galima sakyti, pasilieka pačiame bendriausiame, beveik *gramatiniame* kalbos sampratos lygmenyje (panašiai žodis vartojamas ir *Soph.* 262d, *Theat.* 206 c–e). Šis prasmės abstraktumas, be abejonės, apima ir apibrėžimo funkciją (apie tai Patzer, p. 19–36, ypatingai 21–2; taip pat plg.: Isnardi Parente, 1970, p. 51 sq.; kaip beje ir laiško autentiškumo kritiko Müller (1954, p. 251–276) nuomonę, teigiančią, kad *logos* ir *epistēmē* santykis laiške yra nebūdingas dialogų Platonui).

Ekskurso analizė sulaukė nemenkos dozės mokslinių spekuliacijų, prie kurių reikia priskirti įdomią, tačiau vargiai tikėtiną Hackforth pastabą (p. 104–105), esą trijų pirmųjų dalykų išskyrimas „atspindi trijų filosofijos mokyklų požiūrius": *onoma* – neoherakleitininkų (plg. *Crat. passim*), *logos* – Sokrato (plg. Phaed. 99d ir Arist. *Met.* A, 987b), *eidōlon* – atomistų. Taylor savo ruožtu, at-

siremdamas į *epistēmē* sąvokos tyrimą, ne itin sėkmingai bandė visam ekskursui suteikti geometrinį pobūdį (1912, p. 347–370).

Penktasis dalykas, „kuris yra pažinus ir tikrai esantis“, arba „kuris yra tikroji būtis“ (*alēthōs estin on*). Reikia dar sykį pažymėti, kad erdvinis, chronologinis „šių dalykų“ išsidėstymas į liniją, kurią vainikuotų „penktasis“, yra veikiau kritikų sukonstruotas produktas. Platonas aiškiai atskiria pirmus keturis nuo penktojo – to, ką galėtume pavadinti absoliučia transcendencija. Vis dėlto kai kam toks išvardijimas sukelia klaidingą įtarimą, kad, patekęs į vieną „liniją“ su žmogiško pažinimo formomis, penktasis dalykas įkliūna į subjektyvumo pinkles. Edelsteinas (p. 94), teigdamas, kad laiško autorius idėjų pasaulio vietą iš transcendencijos perkėlė į sielą, tvirtina, kad šitaip atsisakoma anapusybės sampratos ir sekama Ksenokrato teorija (apie pastarąją plg.: Arist. *De anima*, 429a 27). Tačiau penktojo dalyko transcendentiškumas niekur nepaneigiamas *expressis verbis*. Apie absoliutų anapusiškumą kaip tokį, apie atsietumą nuo žmogiškos komunikacijos apibrėžčių Platonas kalba Parmenido lūpomis; pastarasis pateikia Aristoteliui savo svarstymus apie tai, kad „vienis jokiu būdu nedalyvauja būtyje (*ousia*)“, todėl „nėra jam jokio vardo (*onoma*) nei jokios kalbos (*logos*), nei jokio pažinimo (*epistēmē*), nei juslinio patyrimo (*aisthēsis*) ar nuomonės (*doksa*) [...]. Jis nevadinamas vardu, jis nėra išsakomas, apie jį nesusidaro nuomonė, jis nėra pažįstamas ir jokia būtybė jo nepatiria juslėmis“ (*Parm.* 141e–142a).

342b **„sudarytas iš vardažodžių ir veiksmažodžių“** (*eks onomatōn kai rhēmatōn*). *Onoma* reiškia tiek daiktavardžius, tiek būdvardžius, t. y. bet kokią vardu šaukiamo žodžio formą (plg. *Crat.* 399b).

342b–c **„to, kas tik vadinama „apvaliu“, „apskritu“ ar „ratu“, apibrėžimas“**. Gali būti, jog pateikdamas tris vardus, kurie atitinka vieną daiktą savaime – *autos ho kyklos* – filosofas išreiškia ir savo kalbos filosofijos pažiūras. Kita vertus, reikia atsižvelgti į

tai, kad filosofas pavyzdžiu pasirenka ne bet kokį, bet geometrinį objektą: juk geometrinio objekto *logos* visuomet bus apibrėžimas ir sutaps su bet kuriuo kitu aprašomuoju („empiriniu“, kaip kai kas pasakytų) diskursu. Kalbos vardų kilmės problemą Platonas svarsto dialoge *Kratilas*.

342 c **„Ketvirtas dalykas yra pažinimas, suvokimas bei teisinga nuomonė apie šiuos dalykus“**. Trys ketvirtojo dalyko komponentai: *epistēmē*, *nous*, *alēthēs doksa*, kelia didžiausių sunkumų tiems, kurie lygina dialogų ir laiškų turinius. Iš tiesų visos šios sąvokos buvo plačiai naudotos Platono raštuose (ypač *Valstybėje* ir *Teaitete*), tapdamos „epistemologinio“ filosofo žodyno dalimi. Tačiau jei *epistēmē* ir *nous* pora regisi savo vietoje, t. y. pažinimo piramidės viršūnėje, *alēthēs doksa* veikiau turėtų priklausyti žemesniam laipteliui bei sudaryti porą su *pistis* – tikėjimu, arba pasitikinčiu žinojimu (plg., pvz., *Resp.* VI 511d–e). Ko gero, ši pastaba yra svariausias argumentas, kurį turinio lygmenyje gali pateikti laiško autentiškumo kritikai. Neminint visų, manau verta nurodyti keletą pačių seniausių (Karsten, p. 193; Maddalena, p. 307), kuriems užkliuvo toks nenuoseklus skirtingų pakopų „sulyginimas“. Viena iš galimų autentiškumą palaikančių pozicijų teigia (Isnardi Parente, 1970, p. 62 sq.), kad laiške Platonas audžia kiek kitokią mąstymo giją, nelygindamas pažinimo lygmenų, bet priešindamas išorines ir vidines pažinimo formas. Kaip tik tai ir paliudija išsyk po frazės einantis sakinys: „tai esti ne garsuose ar kūnų pavidaluose, tačiau sielose“. Kita vertus, šiokią tokią kokybinę skirtį laiško autorius daro ir santykyje tarp trijų komponentų: „labiausiai giminingas bei panašiausias į penktąjį yra suvokimas (*nous*), o kiti daug labiau nutolę“ (342d), todėl iš tiesų galima manyti, kad pastarasis svarstymas stokoja dialogų preciziškumo – kuris nereikalingas svarstant klausimą šiuo konkrečiu aspektu ir šiomis aplinkybėmis – tačiau iš esmės nesukelia didesnės konfrontacijos dialogų atžvilgiu.

342d **„Šitaip yra ir su tiesiomis... su visais darbais ir patyrimais“**. Pastraipa, kuria remiantis, teigiama, kad kiekvienas egzistuojantis daiktas atitinka atskirą idėją, jei penktąjį dalyką suprasime kaip *eidos* ar *idea*. Platonistinių studijų problematikoje idėjų ir daiktų atitikimo klausimas sukelia aršių diskusijų. *Valstybėje* (X 596a) Platonas teigia, kad kiekvienam esančiam daiktui esti po idėją; tačiau vėliau idėjų „skaičiaus“ klausimas tampa kiek miglotesnis. Jau *Timajuje* (58 d sq.), bei *Parmenide* (130c sq.) suabejojama idėjų egzistavimu menkavertėms tikrovės formoms – tokioms kaip, pvz., plaukai ar purvas. Iš šioje laiško vietoje minimų dalykų didesnių problemų kelia tik „dirbtinių kūnų“ klausimas. Aristotelis liudija (*Met.* A, 990b sq.; 991b sq.), kad Platonas nepripažinęs *artefacta* idėjų egzistavimo. Tačiau pats Platonas ne sykį mini tokias idėjas (*Resp.* X 596b; 597c; *Crat.* 389b–c), todėl visgi linkstama manyti, kad jis pripažinęs jų egzistavimą (plg. Cherniss, 1944, p. 240). Gali būti, kad Platono nuomonė šiuo klausimu kitusi su amžiumi; visgi atrodo, kad *Įstatymuose* (X 890d) jis dar laikėsi įprasto sau požiūrio taško (plg. Isnardi Parente, 1970, p. 70–71).

342e **„kadangi kalba yra silpna“** (*dia tōn logōn asthēnes*). Platonas dar sykį pakartoja nuo pat ekskurso pradžios išsakytą nuostatą komunikavimo atžvilgiu. Nepaisant sudėtingų svarstymų, kuriuos iš dalies sukelia tai, kad čia pavartota daugiskaita *logoi*, o iš dalies tai, kad „ištikimų dialogų Platonui“ autorių linija (plg. Isnardi Parente, 2002, p. 245; Ferber, 1991, p. 45) visaip bando reabilituoti filosofijos komunikavimo galimybę, mintis čia gana aiški ir skaidri, o *logoi* silpnumo priežastys išlieka tos pačios, kaip ir ekskurso pradžioje.

„idant išaiškėtų, koks yra kiekvienas daiktas, nei tam, kad išaiškėtų jo būtis“. Šia pastraipa kalba pakreipiama kita linkme, todėl, matyt, tai ir buvo priežastis, sukėlusi pernelyg racionalistinių (kaip taikliai parodė von Fritz (1966, p. 27) atsakas) įtarimų

Bröckeriui (plg. koment. 342a). Vieta įdomi ir tuo, kad čia susiduriame su Platono negausiai reikštomis mintimis apie būtį. Dialektinė ir apskritai diskursyvi praktika nepajėgia išsemti tikrosios būties, kadangi kreipiasi tik į daikto savybių išsklaidą. Novotný *poion ti* (t. y. *poion ti estin*) apibūdina kaip *qualitates quaedam accidentes* (p. 224), kitaip tariant, Platonas puikiai suvokia, kad daikto apibrėžčių visuma iš tiesų turi nedaug bendra su ontologinius tikslus keliančia filosofija. *To on* – Būtis – žodis, kurį būtent tokia forma ir prasme retai kada aptinkame dialoguose (plg. *Resp.* VI 507b, X, 597c; *Phaedr.* 247c, kur vartojamas posakis *ontōs ousa*). Kiek plačiau apie tai kalbama *Sofiste* (243e, 254a sq.). Vis dėlto pastaroji ontologinė perskyra verta atidesnio skaitytojo žvilgsnio. Filosofas kalbos silpnumo problemą padaro ontologine problema, kurią iki galo išspręsti gali ne begalinis teiginių ir turinių srautas, bet tik santykis tarp mokytojo ir mokinio, t. y. filosofinė *synousia.*

343a **„tokiu nejudriu būdu kaip rašto ženklas“**. Dar sykį pakartojamas rašto egzistencijos pobūdis: *ametakinēton*, t. y. nejudrus. Apie gyvybės rašto ženkluose stoką Platonas gausiai kalbėjo *Faidre* (274d sq.), ir ši pastaba susišaukia su svarstymais apie *synousia.* Ne tik modifikacijos negalimumas, bet ir vienkryptis rašto santykis neleidžia įvykti pilnatviškai filosofijos realizacijai.

343a–b **„ratas pats savaime neturi nei mažiau, nei daugiau priešingos sau prigimties“**. Užuomina apie tai, kas buvo išplėtota dialektiniais svarstymais dialoguose: daiktas pats savaime neturi savyje prieštaravimų, tuo tarpu kintanti tikrovė visuomet prieštaringa. Šios problemos plėtotė aiškiausia *Filebe* (*Phil.* 27b), kur teigiama, kad juslinė realybė sudaryta iš to, kas esti be ribų, ir to, kas turi ribas. Paralelę galima išvesti ir tarp dviejų tekstų leksikos: laiške sakoma *oute ti smikroteron oute meidzon* („nei mažiau, nei daugiau“), o dialoge vartojamas jiems sinonimiškas *mallon hētton.*

343b **„joks iš čia paminėtų vardų nėra pastovus“**. Kaip žinia, kalbos filosofijai Platonas paskyrė *Kratilo* dialogą, kur pagrindinė problema buvo kalbos prigimties klausimas: ar santykis tarp kalbos ir tikrovės yra arbitralus, ar vardai turi prigimtinį ryšį su daiktais, nustatytą įstatymdavio (*nomothetēs*) bei vardų davėjo (*onomatourgos*) (*Crat.* 389a). Nors tekstas neteikia aiškaus atsakymo, kokios pozicijos šiuo klausimu laikosi pats dialogo autorius, daug kritikų (plg., pvz., Aronadio, 1996) gana atkakliai gina nuomonę, kad prigimtinio kalbos ir daiktų ryšio teorija aiškiai dominuoja tekste: dialogą vainikuoja mintis, kad, norint spręsti apie daikto vardą, pirma reikia pažinti daiktą patį savyje (438d). Tuo tarpu ekskurse veikiau aptinkame sampratą, kuri teigia kalbos konvencionalumą. Tačiau vargu ar šioje vietoje galima įžvelgti aiškų prieštaravimą. Laiške Platonas nesvarsto kalbos radimosi klausimo, o *Kratile* nepateikia aiškiai išreikštos savo nuostatos. Prieštaravimai kyla, kai mėginame išsunkti apibrėžto turinio koncentratą iš sąmoningai suraizgyto dialektinio skirtingų tekstų mazgo, todėl nemenku mastu jie yra pačių tyrinėtojų konstruktas.

343c **„siela siekia žinoti ne tai, koks jis yra, bet veikiau suprasti, kas jis yra“**. Slidi vieta, kadangi tik pastarojoje ekskurso dalyje Platonas vartoja *poion ti* ir *to ti* suteikdamas būtent tokią prasmę, o dialoguose nerasime šio aspekto plėtotės. Jau laiško autentiškumo kritikė Maddalena (p. 309) turėjo pripažinti, kad nepaisant įspūdžio, jog šio teiginio terminologija būdinga Aristoteliui, pati perskyra skamba lyg kai kurių *Faidono* minčių aidas. Regis, *to ti* Platonui šioje vietoje reiškia tą patį ką ir *to on*. Būtis tokiu būdu suprantama kaip *kasybė*, kaip, scholastiniais terminais tariant, *quidditas*. Vis dėlto kalbos kritikos kontekste sielos polėkis link *to ti* turbūt atskleidžia kitą to paties žodžio prasmę. Juk pora eilučių aukščiau galėjome įsitikinti, kad *to ti* negali būti išsemtas *logos* priemonėmis, nes tai net nepakliūna tarp loginės veiklos ir vizualinės raiškos taikinių. Galbūt įmanoma radikaliau pažvelg-

ti į šią perskyrą bei pridėti, kad *to ti* tol, kol lieka tekste gyvenanti sąvoka, tėra tik dar viena to paties *poion ti* forma. Todėl gal ir galima teigti, kad *to ti* yra substancijos užuomazga – būtent taip mano Brunschwig (p. 19–27, ypač p. 64 sq.), lygindamas ekskurso terminologiją su stoikų nežymimojo įvardžio vartojimu bei padarydamas išvadą apie *to ti* ir *to on* tapatumą Platono mąstyme (plg., pvz., *Soph.* 237d, 245e–249d), – tačiau tik užuomazga ir niekas daugiau. Pati kalba yra silpna, sako laiško autorius, todėl *kasybės* ontologija čia mus užpuola, sukurdama dominuojantį, triukšmingą ir ekspansyvių vėlesnių mąstymo segmentų foną. Pavartotas žodis atneša įvairialypes pasekmes. Ir tąsyk ypatingai svarbu atsižvelgti į tai, kad Platonas beveik sinchronišku judesiu tiek teigia, tiek ir atsiriboja nuo savo teigimo. *To ti* yra radikaliai kas kita nei *poion ti*, tuo tarpu bet kokia kalba (*logos*) visuomet išlieka *poion ti* sritimi, net jei kalbama apie *to ti*. Panašią perskyrą, tik vartodamas kitus terminus (*touto* ir *toiouton*), Platonas daro ir *Timajuje* (49 d sq.). Cherniss (1954, p. 113–130) ir Brisson (1994, p. 181 sq.) skyrė dialogo atkarpos analizei daug dėmesio ir pateikė vertingų įžvalgų svarstymams; nes iš šių žodžių priešstatos iš tiesų valia išskaityti kur kas gilesnį ir žodžiais neperteikiamą ieškančios sielos tragizmą. Siela yra priversta susidurti su juslinės realybės atributais, su tuo, kas kiekvieną sykį savimi iš naujo patvirtina nekintančios ir tvirtos realybės stygių; siela draskosi tarp *phantazomena* ir *engignomena*, t. y. nuolat patiria paties baigtinumo baigtinumą, tačiau iš tiesų siekia to, kas nepasižymi jokia savybe, neturi jokio *toiouton*, kas esti anapus – *touto* arba *ti*. Jos padėtis iš tiesų dramatiška, nes priartėjus prie ribos, kai *touto* atrodo pasiekiama, siela vis dėlto aptinka beesanti neišsemiamoje *toiouto* (arba *poion*) reprezentacijų jūroje.

343d **„leidžiamės klausinėjami tokie klausinėjančių“**. Bendra frazė, po kuria telpa platus antikinės kultūros kontekstas. Agonistinė klausimų ir atsakymų ginčo forma kaip tiesos paieška buvo

paplitusi įvairiose gyvenimo srityse (pvz., teismuose). Be jokios abejonės, Platonas čia turi omenyje pirmiausia dialektinės filosofijos užsiėmimus bei sofistų veiklą (Plg.: Pasquali, p. 101; Tulli, p. 33).

„žodžiu, raštu ar atsakinėdamas“. Dar sykį tekstas suteikia patvirtinimą apie bet kokios komunikacijos ribotumą, nedarant balsui jokių išlygų (plg. 341c koment.).

343e **„Įsigyvenimas į visus šiuos dalykus, kylant ir leidžiantis nuo vieno prie kito“**. Labai svarbi vieta, kurios šviesoje galima apčiuopti filosofavimo prasmę. Pirmiausia iškalbingas leksikos bei metaforų vartojimas: *diagōgē* bei *anō kai katō*. Pastarieji du žodeliai dažniausiai išreiškia judėjimą aukštyn – žemyn ir buvo gana dažnai vartoti Platono. Tačiau Verdenius (p. 387) mano, kad čia jie vartojami kiek kitaip nei įprasta: *diagōgē*, anot jo, reikėtų suprasti kaip horizontalų judėjimą „to and from“ arba „moving about“. Bet kokiu atveju erdvės kryptis nėra taip svarbu, kur kas didesnės atodairos vertas veikiančio ir savo veikla tikrovės reprezentacijos formas „sintetinančio“ filosofo pavyzdys. Brisson (*Lettres*, p. 227–228), taikliai tęsdamas laiško metaforas, pastebi, jog čia turimas omenyje atkaklus judėjimas „pirmyn atgal“, t. y. maždaug toks, kai norime trindami du pagaliukus įžiebti ugnį (plg. *Resp*. IV 435a). Tuo tarpu *diagōgē* turi dvejopą prasmę. Viena vertus, veiksmažodžiu *diagō* galime išreikšti fizinį „vedimo“ veiksmą, todėl vartodamas *diagōgē* Platonas, kaip pastebi Pasquali (p. 103), kalba iš vedlio ir mokytojo pozicijų, kita vertus, žodis dažnai reiškia ir tiesiog „gyventi“ (*diagō ton bion*; plg. angl. *lead a life*) ar „leisti laiką“. Taigi frazę galime skaityti tiek „vedžiojimas po visus šiuos dalykus“, tiek ir „įsigyvenimas į visus šiuos dalykus“. Jei dar nuosekliau atsižvelgsime į Pasquali pastabą, taps aišku, kad siekiant penktojo dalyko pažinimo vedimo procesas tampa svarbus ne tik mokiniui, bet ir pačiam vedančiam mokytojui.

„gerame iš prigimties žmoguje pagimdo to, kas gera iš prigimties, pažinimą“. Panašu, kad Platonas puoselėjo tam tikras pažiūras apie prigimtinį taurumą ir pajėgumą filosofijai. Šitai aptinkame jau *Valstybėje* (496a–b). Tačiau Taylor (1926, p. 354) laikėsi nuomonės, kad Platonas iš anksto nesmerkia „visų žmonių“, bet veikiau kalba tik apie sielą kaip apie tokią žmogaus dalį, kurios prigimtis taurumu prilygsta penktojo dalyko gimčiai. Apie šį žmogaus sielos ir idėjų pasaulio ryšį kalbama *Faidone* (79a sq.)

344a **Linkėjas**. Vienas iš argonautų, Ido brolis ir neatskiriamas bičiulis, žymus savo aštria rega, tapusia priežodžiu. Jis matęs taip gerai, kad galėjęs įžvelgti tai, kas dedasi po žeme (plg. Aristoph. *Plut*, 210; Lucian. *Tim.* 25, 138).

„nepadės nei imlumas mokantis, nei gera atmintis“. *Eumatheia* bei *mnēmē* – du dalykai, kuriuos ypatingai pabrėžė pitagoriečiai, ir kurie taip pat tapo svarbūs Platonui.

344b **„visos būties apgaulė ir tiesa“**. Kaip reikėtų suprasti *to pseudos kai alēthes tēs holēs ousias*? Esama bent keleto būdų. Pirmiausia neaiškumų kelia *holē ousia*: viena vertus, galima manyti, kad Platonas kalba apie būties (ar esmės) totalumą, tad „visa esmė“ ir „visa būtis“ čia reikštų radikalią ontologinę ištarą – galimybę iš esmės suprasti visą tikrovę. Kita vertus, įmanoma šioje vietoje *ousia* perskaityti kaip konkrečią *esatį* arba, metafiziniais terminais tariant, kaip konkrečią *substanciją*. Tuomet *holē ousia* nurodo į kiekvienos (*hekastēs*) esaties totalybės, atskiro daikto savo visumoje suvokimą. Klausimas, kurį variantą pasirinkti, yra keblus, o laiško kontekstas neteikia prasmės akivaizdybės. Keistos, beveik platoniškos priešybių dialektikos strategijos laikosi Stenzelis, kuris viename savo tekste (1956, p. 85–106, ypač p. 75) skaito taip, lyg vieta būtų skirta konkrečios esaties totalybei, o kitame (1928, p. 316) – priešingai, tarsi būtų kalbama apie „das ganze Sein“. Į šią vietą atkreipia dėmesį ir Gadameris (1964, p. 29), pateikdamas

analogiją su *Faidru* (270c) *aneu tēs tuo holou physeōs* bei Architu (47 B 1, p. 432, 2, Diels) *peri gar tas tōn holōn physios kalōs diagnontes*, kadangi iki šiol atvira diskusija, ar minėtoje *Faidro* vietoje kalbama apie Visybės gimtį, ar apie kiekvieno daikto visumos gimtį, t. y. bendrą gimtį organizmo prasme. Gadameris tvirtina, kad Platonas abiejose vietose turi omenyje *ne* konkretaus aptariamo dalyko ir *ne* to, kas privalo ir gali būti kalba išreikšta (*ausgedrückt werden soll*) visumą, t. y. ne loginio diskurso objektą ar substanciją. Jei toliau seksime Gadameriu, negalėsime pritarti ir Bluckui (p. 132), linkstančiam metafizinės fragmento interpretacijos link ir tam reikalui pasitelkiančiam Aristotelio *Metafizikos* citatą, kurioje daroma skirtis tarp Platono ir Sokrato mąstymo: esą Sokratas praktikavo tik etiką, todėl jo filosofija nebuvo skirta *peri holēs physeōs* (Met. A, 987b). Nepakanka apsispręsti, kokiu mastu pats Platonas manėsi savo filosofiją buvus daugiau ar mažiau abstrakčią. Klausimas čia daug sudėtingesnis, kadangi kalbama ne apie abstrakcijos lygmenis, bet apie patį bendrumo pobūdį. Dar daugiau, tam tikras *bendrumo pobūdis* yra tiesiogiai susijęs su *žinojimo* apie šį bendrumą *pobūdžiu*. Nieko nepešime bandydami nustatyti, *kokį* (ar netgi veikiau *kelintą*) teorinės refleksijos aukštą užima filosofas, nes tokiu atveju jo nuostata aptariamo dalyko atžvilgiu išliks objektinė: t. y. iš anksto priimsime manymą, kad aptariamas dalykas („visa būtis") gali būti apčiuoptas, pagautas ir išreikštas (*ausgedrückt*) kalbos instrumentinėmis priemonėmis. Ankstesnė ekskurso dalis diskreditavo tokių priemonių universalumą, todėl „visos būties apgaulė ir tiesa" gali būti suvokta tik angažuoto pirmyn ir atgal ar aukštyn ir žemyn judančio pažinimo keliu, kuriuo einant nuolat kartojamo veiksmo kiekybė persikeičia į naują kokybę. Taigi tvirtinimas apie „das ganze Sein" čia tampa ne abstraktaus filosofavimo prielaida, bet nuoroda į patyrimą, kylantį iš filosofinių pratybų (tarp jų ir dialektinių). Jo esmė – paskirų veiksmų kartojimas, aktyvumas, „nusėdantis"

veikiančiojo sąmonėje kaip pasyvaus žinojimo elementai. Atėjus laikui, aktyviai sukauptas pasyvumas pats tampa aktyvus, t. y. nušvinta „staiga kaip šviesa, suspindusi nuo įsižiebusios liepsnos" (341d). Todėl „sokratiško kalbėjimo meno tikslas buvo neleisti, kad būtų išsakyta, jog egzistuoja kažkas tokio kaip Teisingumas, Grožis ir Gėris" (Gadamer, 1964, p. 28), t. y. Platonui nerūpėjo pateikti teorinį rezultatą kaip atsakymą į klausimą *ti esti* („kas yra?"). Tikrasis jo rūpestis – įtraukti filosofinį partnerį į klausinėjimo procesą ir sužadinti jo angažuotumą. Klausimas apie būties esmę tampa prieinamas ir įgyja galimybę būti adekvačiai išspręstas tik atsidavus nuolatinės veiklos kryptingumui.

Kita vertus, ne ką lengvesnis uždavinys prasmingai perskaityti ir kitą frazės dėmenį *to pseudos*. Maddalena (p. 331) veda paralelę su *Sofistu*, bandydama pateikti dar vieną argumentą prieš autentiškumą. Iš tiesų pastarajame dialoge *pseudos* vartojamas kita prasme nei laiške. *Pseudos* ten reiškia veikiau loginę klaidą ar klaidingą mąstymo eigą, t. y. „intelektualinį melą" (*Soph.* 240 d–e; 263d sq.), bet ne būties melą, t. y. iš pagrindų apgaulingą tikrovės prigimtį. Tiesos ir tikrovės sąsaja Platonui vis dar buvusi esminė, todėl tiek tiesa, tiek apgaulė pasireiškė kaip būties fenomenai, o gal tiksliau – kaip būties stygius, jos nesatis. Ne veltui Aristotelis, aptarinėdamas Akademijos mokinių ir paties Platono nuostatas, pažymi, kad Platonas *bouletai to pseudos ... legein to ouk on*: „norėjęs apgaulę... vadinti nebūtimi" (Met. N, 1089a). Apgaulė nustatė ontologinę tiesos kaip tikrovės įtampą, ir jei pažinimas iš tiesų yra santykiavimas su tikrove, tai jis neišvengiamai nusviedžia į susitikimą su „būties apgaule ir tiesa". Tad septintojo laiško *pseudos* – kas kita nei *Sofisto* „intelektualinis melas". Platonas čia kreipia dėmesį ne į kalbą, ne į diskursą, ne klaidingus teiginius, ne į melą, kuris gali būti pamatuotas loginio atitikimo matuokle (taigi kartu ir ne į tiesą kaip *adequatio rei et intellectus*), bet į tai, kas gali būti patirta kaip nesatis, kaip tikrumo stygius.

Pseudos iš tiesų nėra dar vienas tikrovę palaikantis pradmuo (Isnardi Parente, 1989, p. 91; Tulli, p. 35), bet kaip *thateron* suprantamos ir suvokiamos tikrovės horizonte, kurioje potencialiai glūdi netikrumas ir apgaulė.

„šie dalykai – vardai ir apibrėžimai, rega ir pojūčiai – buvo trinami vienas į kitą, ir jei tai buvo išmėginama geranoriškai nusiteikus“. Plg. alternatyvų šios vietos vertimą (Aleknienė, 1999 (2) p. 14): „Tik sunkiai viena trinant į kitą – vardus, apibrėžimus, reginius ir potyrius, išmėginant juos geranoriška kritika, klausinėjant ir atsakinėjant be pykčio ir pavydo, įsižiebia kiekvieno dalyko supratimo ir suvokimo šviesa, tokia stipri, kokią tik pakelia žmogaus galios“. Turiu pripažinti, kad pirmoji mano vertimo versija atrodė kiek kitaip, tačiau ilgalaikis gilinimasis į laiško tekstą mane įtikino apsistoti ties dabartiniu variantu: *tribomena* pirmajame variante verčiau „būnant užsiėmus“, tačiau sekant laiško autoriaus intencijomis, šioje vietoje iš tiesų geriau versti „trinant“ (*tribein* – trinti, plg. su lot. *terere* (*trivi, tritum*) ar liet. *trinti*); kita reikšmė – „(pra)leisti (gyvenimą, laiką), tęsti“. Bendrašaknė daiktavardžio forma *tribē* yra, kaip pastebi vertėja išnašoje *ad locum* (Nr. 8, p. 14), sinonimiška „*Faidone* nuolatinį filosofo darbą nusakantiems žodžiams *melēthēma* ir *melēthē*“. Pastarųjų žodžių reikšmė – „rūpestis, treniravimasis, užsiėmimas“.

Tiek čia, tiek ir sakiniu aukščiau Platonas toliau dėsto iškalbingą filosofo veiklos metaforą. „Gyvenimas kaip trynimas“ yra nuolatinė veikla su viltimi, kad *exaiphnēs* įsižiebs suvokimo liepsna. Ir jei dialektika yra *tribē*, ji žengia anapus kalbinės raiškos ribų. Platonas sąmoningai žaidžia dviprasmišku žodžių rezonansu, nepasikliaudamas besąlygišku termino kaip apibrėžto instrumento tikslumu, bet kiek įmanoma sustiprindamas metaforos sąskambius. Sykį pripažinus, kad kalba nėra tikrovės veidrodis, kalbą tęsti galima tik nuolatos į tai atsižvelgiant.

„kiekvieno dalyko gali protas ir suvokimas nušvisti“. Dar vienas impulsas diskusijai apie nušvitimo prigimtį. Nors pačiame tekste vartojamas veiksmažodis, vienas kitas tyrinėtojas iš jo greit padaro daiktavardį ir imasi kalbėti apie *eklampsis* teoriją (Stenzel, 1926, p. 240 sq., Pasquali, p. 106–109). Anot šių autorių, kada Platonas bekalbėtų apie suvokimą kaip nušvitimą, jis visuomet pasitelkia ugnies metaforą, todėl galima įsivaizduoti, kad suvokimas vyksta nuo įkaitintos intelekto temperatūros. Isnardi Parente (2002, p. 250) netenkina tokie migloti svarstymai, galintys ir vėl grąžinti prie mistinio nušvitimo interpretacijos. „Juk, tiesą sakant, tai, kas nušvinta, yra *nous kai phronēsis*“. Todėl, sekant jos svarstymų agresyvia metaforika, pasilikdami ties pastarąja nuomone, ignoruojame tokių Platono dialogų kaip *Sofistas* ar *Filebas* dialektinius užkariavimus („conquiste dialettiche“!), kuriuose pasiekus atskirų tikrovės dalių išgrynintą suvokimą, iš naujo vykdomas aukštesnio lygmens dialektinis sugretinimas. Šiuo klausimu esama nesutarimo tarp šios tyrinėtojos bei jos nuolatinio sąjungininko Trabattoni. Pastarasis (p. 219 sq., p. 247 sq.), vykdydamas atkaklią ir programišką kovą prieš mistinį Platono interpretavimą, teigia, kad mistiškumas nedingsta, net jei čia kalbame apie noetinį ar intelektualinį žinojimą. Žinojimas, apie kurį esą kalbąs Platonas, yra susiformavęs po ilgalaikio konceptualinių duomenų apdorojimo ir atsirandąs tik kaip paskutinis dialektinio sugretinimo etapas. Isnardi Parente (*ibid.*), iš esmės priimdama tokią poziciją, linkusi nevengti noetinio ar intelektualinio žinojimo terminų. Aš savo ruožtu savo nuosaikią poziciją išdėsčiau *ad* 341d. Kita vertus, ypač džiugu ir tai, kad pati kategoriška autorė laiško komentaruose pripažįsta (*ibid.*), jog tokių svarstymų niekaip neįmanoma išskaityti laiško tekste.

344c **„joks rimtas žmogus niekada nesiims rašyti apie rimtus dalykus“**. Ezoterinio Platono mokymo šalininkų džiaugsmui (Krämer, 1986, p. 57 sq.), Platonas šiuo sakiniu smerkia raštą,

nieko neužsimindamas apie sakymą. Akivaizdu, kad idant būtų sėkmingai įgyvendintas jų skelbiamas Platono mąstymo rekonstrukcijos projektas, vien pastarosios frazės kiek mažoka sukurti akivaizdžiam sakymo preferencijos įspūdžiui.

„įstatymdavio įstatymus, ar ką kita“. *Faidre* išlieka viena keista ir intriguojanti išlyga, kalbanti apie tuos, kuriems visgi verta rašyti: „Na, o tu nueik ir pranešk Lisijui, kad mes, atėję prie nimfų šaltinio ir Mūzų šventovėn, išgirdome ten kalbančius [balsus], mums paliepusius, kad mes štai ką pasakytume Lisijui ir bet kuriam kitam, kuriančiam kalbas, taip pat Homerui ir kiekvienam, rašiusiam tiek paprastas eiles, tiek skirtas giedoti, o trečia – Solonui ir kiekvienam, kuris tiktai rašė rašinius, vardydamas įstatymus kalbose apie valstybės santvarką: jei [bet kuris iš jų] visa tai sukūrė, žinodamas, kur slypi tiesa, ir gali atskubėti savo rašiniams į pagalbą, jei tik kas nors imtų šiuos tikrinti, be to, jeigu jis pajėgus pats nurodyti to, ką parašė, netikusias vietas, tai šitokį žmogų reikia įvardinti ne pagal jo kūrinius, o pagal tai, ką jis, juos rašydamas, stengėsi pasiekti“ (278b–d). Regis, ši *Faidro* vieta sąmoningai susišaukia su *Ijone* išskiriamu poetiniu kalbėjimu, kurį nulemia artimas poeto ryšys su mūzomis, teikiančiomis įkvėpimą (*enthousiasmos*) (plg. 533d–534a). Lygiai kaip poetinė kalba, žostanti dieviškas žosmes, yra atribojama nuo kasdienio kalbėjimo ir šitaip tampa išskirtiniu komunikacijos būdu (nors pats poetas nežino, ką jis iš tiesų kalba), taip ir Sokratas apeliuoja į mūzų balsus „mums paliepusius, kad mes štai ką pasakytume“. Galbūt čia filosofas numato, jog po to, kas buvo pasakyta apie raštą, pats dialogo statusas taps labai netvirtas ir šitaip jam iškils grėsmė patekti į savo paties paspęstus spąstus (nes *Faidras*, kaip ir septintasis laiškas, šiaip ar taip yra *užrašytas* kūrinys), bando užbėgti situacijai už akių išsyk priskirdamas jam išskirtinio *poetinio* (t. y. dieviško, mūziško) diskurso pobūdį. Tuo labiau, kad ir kiek anksčiau pasakytas kalbas Sokratas įvardija ne *logoi*, bet *mythoi*,

t. y. tuo, kas susiję su dieviškais dalykais (šiuo atveju su Erotu). (Kiek platėliau apie tai plg.: Ališauskas, 1996, p. 134–137). Kita vertus, Platonas *Politike* gausiai svarsto apie tai, kad įstatymdavys savo išmintimi visuomet pranoksta įstatymų turinį. Tokia dviprasmiška Platono povyza, sukelianti dar vienos prieštaros įspūdį, turbūt dar sykį patvirtina tai, kad tikroji filosofinė dialektika slypi pačioje filosofo veikloje, t. y. *synousia* ir *tribē*, o ne kalbos turinio lygmenyje.

„gražiausioje jo paties dalyje“. Plg. *Faidre* (274c) pateikiamą sielos dalių suskirstymą.

344d **„atidžiai sekė mano žodžius“** (*mythōi synepistomenos*). Filosofinę digresiją, t. y. vadinamąjį ekskursą, Platonas pavadina *mythos*, bet ne *logos*. Kyla mintis apie dar vieną refleksijos aukštą, dar vieną sąmoningą autoriaus reveransą po to, kai taip atkakliai ir nuosekliai keliais puslapiais buvo pasmerktas *logos*.

„užrašė apie aukščiausius prigimties pradus“ (*ti tōn peri physeōs akrōn kai protōn*). Krämer mano (1959, p. 460, 467 sq.; 1982, p. 100 sq., p. 105 sq.) mano, kad Dionisijas užrašė būtent apie pradus, šitaip vėl atrasdamas patvirtinimą savo hipotezei, teigiančiai Platono ezoteriškumą: esą Dionisijas pamėgino tai, ką pats Platonas tik žodžiu dėstė Akademijoje apie Vienį ir Diadą (neapibrėžtą daugį). Gadamerio (p. 1964, p. 30) nuomone, čia minimas Dionisijo veikalo *tekhnē* pavadinimas, o Brissonas (*Lettres*, p. 198 ir 229) mano, kad pavadinimas buvęs tik *peri physeōs*, t. y. „Apie prigimtį“.

344e **„ne tam, kad juos atsimintų“**. *Faidre* (276d) išsamiai aptariamas rašymo ir atminties klausimas. Sokratas sako, kad rašantysis „rašydamas sukaupia prisiminimų lobius ir sau pačiam, [...] ir kiekvienam, kuris norėtų sekti jo pėdomis“ (vert. N. Kardelio).

„jie glūdi itin glaustuose žodžiuose“ (*pantōn gar en brakhytatois keitai*). Kaip visuomet Platono nevienareikšmiška kalba sužadina diskusijų troškulį. Jau Gadameris šioje formuluotėje perskaitė nuorodą į mokymą apie pradus (1964, p. 30 sq.), o Tiubingeno–Milano mokykla pamėgino išvesti dar vieną savo teorijos štrichą: idėjos dėl savo begalinio daugio negali būti redukuotos ar išreikštos lingvistiniu „kondensatu“, tad šiais žodžiais kalbama veikiau apie Platono doktrinos „kondensatą“, kurio pobūdis buvęs išskirtinai mnemotechninis – kelios trumpos formulės naudotos vien tik tam, kad padėtų prisiminimui (Krämer, 1986, p. 58). Isnardi Parente (1986, p. 86) mano priešingai, teigdama, jog neįmanoma, kad po svarstymų apie filosofiją kaip apie pašokusią ugnį, nesulyginamą su jokiais kitais mokslais ir nepagrįstą jokiomis taisyklėmis, Platonas vėl galėtų sugrįžti prie kalbos apie naudojimąsi mnemotechnika, idant būtų filosofijos išmokta ar būtų apie ją prisiminta. Hadot (p. 72) įžvelgia čia raginimą išgyventi tiesą, kuri yra sudaryta iš „ekstremaliai paprastų“ idėjų. Vis dėlto, net jei atsisakytume interpretuoti šią vietą sakytinio mokymo šviesoje, mnemotechninis šių žodžių prasmės aspektas gali išlikti galiojantis ir būti suderintas su prieštaraujančių tyrinėtojų mintimis.

345a **„težino Dzeusas, kaip sako tėbiečiai“**. *Faidone* (62a) randame tokią pačią ištarą: Kebėtas pavartoja bojotišką posakį: *ittō Zeus* (Atikos tarme būtų *istō*). Pasquali (p. 187) galvoja, kad ir čia turimas omenyje Kebėtas, tačiau tai vargiai įmanoma.

345c **„savo kelvedį ir mokytoją“**. Dar sykį užsimenama apie filosofinio mokymosi modelį, kuriame didelį vaidina *hēgemōn* ir *kyrion*. Apie pirmąjį plg. Novotný komentarą (p. 235–236).

345d **„Buvo jau vasara ir prasidėjo laivyba“**. Laivyba negalėjo vykti žiemą, kadangi tam trukdė smarkios audros. Palankus plaukiojimui metų laikas baigdavosi maždaug rugsėjo pabaigoje.

„Idant ir vėl išmėginčiau siaubingą Charibdę“. Platonas dar sykį cituoja Homerą (*Od.* XII, 428).

346 d **„ne kaip tremtinys, o kaip žmogus, galintis čia sugrįžti“**. Perskyrą, kurią daro Dionisijas, susijusi tiek su turto konfiskavimu, tiek su galimybe grįžti į tėvynę; iš visko sprendžiant Dionisijas ypatingai mėgo žaisti šiomis sąvokomis. Plg. koment. 338a–b.

346d **„Dionas tau bus didžiai dėkingas, jei šitai dėl jo padarysi“**. Visa ši laiško dalis, kuri seka po ekskurso, „yra kupina nuoširdaus realizmo“ (Isnardi Parente, 2002, p. 253). Tai aiški atsvara ir kontrastas filosofiniam ekskursui; po giliamintiškų ir radikalių svarstymų seka niekingos Dionisijo intrigos ir šantažas.

347b **„Diono turtas [...] yra apie šimtas talentų“**. Be jokios abejonės, tai buvęs nemenkas kapitalas, kurį Dionas paveldėjo iš šeimos. Viena drachma tuo metu buvo vidutinis darbininko dienos uždarbis. Šešiasdešimt drachmų sudarė vieną miną, o šešiasdešimt minų – vieną talentą. Tad Diono turtas turėjo būti 360000 drachmų.

347d **„jo sūnui“**. Čia pirmą sykį aptinkamas paminėjimas apie Diono sūnų (Hipariną arba Aretėją), kuris buvo Dionisijo sūnėnas, kadangi Dionas buvo vedęs Dionisijo seserį Aretę. Apie tai daugiau kalbama aštuntajame laiške.

348b **„užbaubė kažkokį barbarišką pajaną“**. Platonas čia pavartoja žodį „pajanas“, turėdamas omenyje pergalės giesmę Apolonui, tačiau nepaisant to, ją apibūdina „barbariška“, t. y. negraikiška, kadangi samdiniai, kurie ją dainavo, buvo ne graikų kilmės.

„peltastams“. Peltastai buvo lengvai ginkluoti kariai (turėjo lengvasvorį skydą). Gali būti, kad jie sudarė didelę dalį Sirakūzų kariaunos.

Hėrakleidas. Apie Hėrakleidą kalbama ir trečiajame laiške (318c), kuriame trumpai aptariami tie patys įvykiai ir minima, kad jis buvo išvytas Dionisijo. Hėrakleidas, matyt, bus buvęs samdinių vadas, todėl gana tikėtina, jog įtarimai ir kaltinimai pirmiausia krito ant jo, nepriklausomai nuo to, kiek jis iš tiesų buvo prisidėjęs prie neramumų kurstymo. Hėrakleidas buvo nužudytas Diono, kuomet pastarasis užėmė valdžią Sirakūzuose (Plut. *Dion.* 47).

348c **Teodotas.** Jis taip pat minimas trečiajame laiške (318c). Teodotas buvo Hėrakleido dėdė (apie jį Plut. *Dion.* 45,3).

348e **Euribijas.** Minimas trečiajame laiške (318c) bei aptariamas Plutarcho (45,3). Ko gero, buvo Hėrakleido brolis.

349c **„pabėgo į Kartaginos valdas“.** Turima omenyje nedidelė vakarinės Sicilijos dalis anapus Halikoso upės, kurią Dionisijas I privalėjo perleisti kartaginiečiams pralaimėjęs Kronijų mūšyje. Taigi, skirtingai nei teigiama trečiajame laiške (318c), Hėrakleidas nebuvo išvytas, tačiau pats pabėgo būgštaudamas tirano pykčio.

349d **„įsakė gyventi už Akropolio sienų, pas Archedemą“.** Dionisijas elgiasi pakankamai nepagarbiai versdamas svečią, kurį pats pasikvietė ir užlaikė, gyventi svetimuose namuose. Archedemas, sprendžiant iš šios teksto atkarpos, atrodo, bus buvęs Sirakūzų gyventojas, tačiau tvirtesnių išvadų šiuo klausimu daryti nevalia (plg. koment. 339a). Komentatoriai atkreipia dėmesį (Isnardi Parente, 2002, p. 254), jog Plutarchas (*Dion.* 20) pastaruosius įvykius aprašo kiek kitaip.

350a **„tarp peltastų apie mane sklinda paskalos“.** Plutarchas (*Dion.* 19,8) mums pasakoja, kad samdiniai buvo priešiškai nusiteikę Platono atžvilgiu, kadangi jis raginęs Dionisiją atsisakyti tironiško valdymo, o tai jiems būtų reiškę bedarbystę.

„Nusiunčiau Architui bei kitiems draugams iš Taranto laišką“. Platonas, matyt, laikė Architą savo draugu ir vertu filosofinio dialogo partneriu, tad puoselėjo pagarbų santykį draugams iš Taranto (plg. koment. 338d). Diogenas Laertietis (III, 2) perduoda Archito šia proga parašytą laišką Dionisijui, kurį kritinė tradicija laiko neautentišku bei sukurtu remiantis būtent Platono laiškų korpuso duomenimis (apie tai plg. Thesleff, 1965, p. 45).

350b **„Lamiskas“**. Platonas pažymi vieną iš Taranto delegacijos narių, matyt, taip išreikšdamas ypač pagarbų santykį jo atžvilgiu. Lamiskas antikiniuose šaltiniuose aptinkamas dar porą sykių. Diogenas Laertietis cituoja du jo laiškus, tačiau abu, matyt, būsią falsifikatai: pirmasis, apie kurį ką tik buvo minėta *supra*, skirtas Dionisijui (III, 2), o kitas – atsakymas į dvyliktą Platono laišką (VIII, 79–80).

„Olimpijoje sutikau Dioną, bežiūrintį žaidynes“. Olimpinės žaidynės, kurias stebėjo Dionas, turėjo vykti 360 m. pr. Kr.

350c **„liepiau jam kviestis mano draugus“**. Platono nuostata prievarta paremtos valdžios atžvilgiu pasekė nemenka dalis Akademijos auklėtinių, nors filosofas paliko laisvą pasirinkimo galimybę pirmiausia Speusipui bei kitiems artimai susijusiems su Sirakūzais. Tačiau Speusipas nesutiko dalyvauti Diono žygyje. Akademijos dalyvavimas šiuose įvykiuose aptartas Plutarcho (*Dion.* 20). Tarp tų, kurie sekė Dioną ir žuvo, verta paminėti Eudemą Kiprietį, jaunojo Aristotelio draugą. Aristotelis vėliau jam paskyrė savo veikalą „Apie sielą“ (plg. Jaeger, p. 37 sq.).

„privertei dalintis su Dionisiju namais, valgių stalu bei kartu dalyvauti aukojimuose“. Platonas aiškiai bando paneigti Diono iškeltus kaltinimus *ksenapatia* Dionisijui, esą tasai pažeidęs svetingumo įstatymą. Šiomis aplinkybėmis (t. y. tuo atveju, jei Dionisijas iš tiesų manė Platoną rezgus sąmokslą prieš tirano

valdžią) svečio gyvybės išsaugojimas sutapo su pagarba svetingumo normoms. Kiek romantiškai idealizuotas liaupses filosofui šio poelgio proga galima atrasti: von Fritz, 1968, p. 59.

350d **„Kol trokštate bloga, kvieskitės kitus“**. Turbūt teisi Isnardi Parente (2002, p. 255), anot kurios, iš šių žodžių galima spręsti, jog Platonas troško Dionisijo ir Diono susitaikymo. Panašia nuotaika persmelktas ir tolesnis pamokomas tekstas.

351c **„valdžios, per visus laikus amžinai pražūtingos jam ir jo palikuonims“**. Platonas ir vėl pavartoja terminą *alitēriōdē*, gimininga *alitērios* – graikų keršstaujančiam daimonui, – turėdamas omenyje Hėrakleido mirtį (plg. koment. 336b).